

Sfera Politicii

82

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE INSTITUTUL DE
CERCETĂRI POLITICE ȘI ECONOMICE ȘI FUNDAȚIA “SOCIETATEA CIVILĂ”

Anul VIII, 2000

Preț 10.000 lei

EXTREMISMUL POLITIC

Cuprins

2. <i>Editorial</i>	Cristian Pîrvulescu	Între nostalgia centrului și tentația periferiei
6. <i>Extremismul politic</i>	Mihai Chioveanu	Natura Fascismului
14.	Constantin Iordachi	Ortodocși împotriva greco-catolicilor
22.	Sabin Drăgulin	România între trecut și viitor
26. <i>Arhivă</i>		Ceașescu și justiția
30. <i>Politică internă</i>	Dan Pavel	PDSR în opoziție (II)
36. <i>Politică externă</i>	Gabriel Săvulescu	Extremismul politic în Germania
40.	Diana Marian	Haider și Noua Dreaptă
46. <i>IdeoSfera</i>	George Voicu	Teme antisemite în discursul public (III)
56. <i>Cărți și autori</i>	Mirela Chioveanu	Pledoarie
59.	Roxana Mitru-Bălăican	Dreapta și stânga
60.	Raluca Ene	O lecție de istorie
63. <i>Semnale</i>		

Între nostalgia centrului și tentația periferiei

CRISTIAN PÎRVULESCU

Analiza tendințelor ce maximizează naționalismul ca principală resursă în viața politică europeană a ultimelor decenii relevă strategiile și tacticile unor partide mici de a profita de zonele neacoperite de confruntarea dintre marile partide ale momentului speculând noile dimensiuni ale conflictului politic induse de procesele de lărgire a democrației și integrare europeană din perspectiva clivajului centru-periferie. Exacerbarea naționalismului nu poate fi explicată recurgând doar la ambiguitățile raportării tradiționale de tip stânga-dreapta și cu atât mai puțin făcând apel la atât de cunoscuta clasificare jurnalistică (extremă stângă, comuniști, socialiști, creștin-democrați, liberali, conservatori, extremă dreaptă) care, creând “iluzia cunoașterii imediate”, amestecă criterii unidimensionale cu caracteristici doctrinare. Cele șapte familii politice amintite nu sunt reprezentative pentru sistemele de partide actuale excluzând ecologismul și regionalismul, ultimul fiind strâns legat de noile dimensiuni ale naționalismului.

Tentația de a utiliza clivajul stânga-dreapta în explicarea fenomenului naționalist se cere ponderată. Folosirea acestui clivaj nu trebuie absolutizată câtă vreme implică un număr mare de excepții.¹ Analiza unidimensională a conflictului politic mai ales în privința raporturilor dintre centru și periferie este exclusivistă și punctată de ambiguități. Stânga și dreapta nu pot explica numeroasele excepții datorate unor factori culturali, sociali și economici particulari. Sub eticheta vagă de extremă dreaptă se pot ascunde partide cu orientări diferite, pe care talia lor redusă și accentul pus pe probleme identității politice și culturale le marginalizează. De aceea clivajul stânga-dreapta se cere completat urmărind configurarea forțelor politice pornind de la struc-

turile sociale ilustrată de Stein Rokkan. Pentru Rokkan partidul este o formă de organizare universală în strânsă legătură cu diviziunile sociale ce caracterizează o societate în momentul demarării procesului de structurare a sistemului de partide. Spre deosebire de Duverger, care deducea configurația sistemelor de partide plecând de la cadrul instituțional², la Rokkan apariția și dezvoltarea partidelor corespunde perioadelor de modernizare din istoria europeană legate de apariția statului-națiune și de revoluția industrială. Formarea partidelor politice, în sensul modern al termenului, se produce din momentul în care concurența politică se orientează în funcție de clivaje. Între acestea clivajul centru-periferie exprimă structurarea partidelor și orientărilor politice în raport cu construcția și deconstrucția statului-națiune³.

Familia politică a partidelor naționaliste se înscrie, în tipologia clivajelor rokkaniene, în cadrul clivajului centru-periferie, pe celălalt versant al clivajului aflându-se partidele autonomiste. Corelative, naționalismul și autonomismul exprimă reacții sociale diferite în raport cu aceleași fenomene. Actul de conștientizare a identității regionale, ce a dus la rezistența periferiei în raport cu tentativele de centralizare ale statului, a luat trei forme succesive. Ca reacție *legitimistă* la procesul de edificare a statului-națiune se manifestă prin opoziția la schimbările comandate de la centru. Politica centrului de a trece peste obstacole, privilegiile și cutumele societăților locale vizează impunerea unei limbi și a unei religii comune facilitând conflictul. Toate reacțiile legitimiste au eșuat, iar represiunea a făcut ca mișcarea autonomistă să-și revină greu. Al doilea tip de mobilizare a periferiei în raport cu centrul a fost *naționalismul populist*. Acesta se

dezvoltă într-un context impus de centru: naționalismul. Naționalismul, prin identificarea unui ideal în viitor, constituie o ruptură cu faza legitimistă orientată preponderent spre trecut. Această fază a produs partide politice ce au contribuit la apariția unor state noi precum Norvegia, Irlanda sau Islanda sau a contribuit la reconfigurarea altora precum România. Pe de altă parte naționalismul nu a fost capabil să frâneze imperialismul cultural sau să depășească dependența economică față de centru. Eșecul naționalismului populist și acțiunea factorilor economici au avut drept consecință nașterea celei de-a treia forme de conștientizare: regionalism-naționalitar. Negând naționalismul clasic al populiștilor *regionalişti-naționalitari* își descoperă tradițiile culturale, limba sau specificul modului de viață⁴. Conștiința apartenenței la o comunitate cu caracteristici culturale distincte conduce la apariția partidelor regionale dar, ca reacție, și a noilor partide naționaliste. Dacă partide regionaliste există în Italia, Spania, Belgia sau Marea Britanie acolo unde diferențele economice și culturale (în primul rând lingvistice) sunt puternice și unde existența statului-națiune este văzută ca un obstacol în calea realizării depline a regiunilor, în statele cu tradiție națională puternică (Franța) sau cu o identitate și o istorie încă neclare reacția la dinamica demografică și tendința de integrare a unor minorități culturale din ultimele decenii întărește curentele și partidele naționaliste cu tendințe rasiste.

Partidele naționaliste ale ultimului sfert al secolului al XX-lea sunt moștenitoarele directe ale tradiției naționalismului populist sau ale variantei adaptate de unele regimuri comuniste în tentativa lor de a se legitima și de a se concilia cu tradițiile politice specifice perioadei de formare a statului. Retorica și simbolică acestor partide continuă linia naționalistă interbelică pe care o adaptează la noile caracteristici ale conflictului politic influențat de integrarea europeană și tendințele de integrare socială a minorităților culturale în occident sau de dificultățile tranziției în est.

Depășind complexul generat de înfrângerea

nazismului și a fascismului italian în al doilea război mondial, dar mai ales punând în discuție faptele ce incriminau acele regimuri totalitare, începând cu 1980 partidele naționaliste cunosc o creștere semnificativă. Mussoliniana Mișcare Socială Italiană devine în contextul crizei sistemului de partide al primei republici italiene un partid conservator și guvernamental trecând de la 5,6 % din voturi în 1992 la 12,5 % în 1994 sub noua etichetă Alianța Națională, iar în Spania falangista Alianță Populară se transformă în Partidul Popular mizând pe creștin-democrație și conservatorism ca vectori ai onorabilității trecând de la 9% în 1977 la 39% în 1996, ambele partide folosind între altele și contextul apariției și creșterii autonomismului.

Tradiția republicană franceză⁵ și ostilitatea gaulliștilor față de orice formă de naționalism fascistoid a influențat târziu apariția a Frontul Național Francez ce reprezintă o altă traiectorie naționalistă. Apărut în 1972, la câțiva ani după moartea lui de Gaulle, Frontul Național a încercat să profite de criza gaullismului dar odată ce acesta a fost resuscitat de Jacques Chirac prin Adunarea pentru Republică (RPR) naționalismul francez s-a pliat pe noua conjunctură și a pornit o ofensivă rasistă împotriva minorităților magrebiene ce după eșuata experiență colonială franceză se găseau în Franța. Creșterea semnificativă înregistrată după 1985 s-a datorat politicilor nondiscriminatorii pe care Partidul Socialist Francez, odată ajuns la guvernare în 1981, le-a aplicat în direcția “excluzilor”. Profitând de nemulțumirile provocate de aceste măsuri afirmative, Frontul Național a crescut de la 1,32% în 1973 la 9,8% în 1986, la 12,4% în 1988 sau 1993 pentru a ajunge la 14,9% în 1997 diversificându-și mesajul și identificându-și cu precizie grupurile țintă. Izolarea Frontului Național în peisajul politic francez rămâne însă semnificativă iar permeabilizarea structurilor dirigente ale partidului către persoane cu diplome importante (B. Megre, J.-C. Martinez)⁶ a indus pe termen mediu o criză ce a scindat în final mișcarea în 1998 între moderați și extremiști, într-o încercare de a oferi

onorabilitate liniei moderate ce ar trebui să profite de criza dreptei parlamentare tradiționale.

Cazul partidelor naționaliste din Centrul și Estul Europei este ilustrativ câtă vreme acestea profită de ambiguitățile și costurile sociale ale tranziției dar și de contextul creat deja în occident de existența și experiența partidelor naționaliste. În multe cazuri naționalismul postcomunist nu este altceva decât o adaptare la un nou context a național-comunismului ce l-a precedat. Caracteristic câtorva state comuniste aparținând unor zone culturale diferite (Albania, Coreea de Nord, Cuba, România sau Vietnam) național-comunismul presupune totuși un element comun: existența unei amenințări la adresa conducerii sau a regimului, fie că vine din interiorul sistemului, din partea sovieticilor ca în cazul României, fie că sunt reprezentate de amenințările externe de ordin politic și militar⁷. Inspirația centrală este totuși maoismul chinez și titoismul ce au înfruntat cu succes stalinismul la jumătatea secolului. Tradiția titoistă a fost probabil mai importantă decât influența chineză în cazul lui Ceaușescu, iar în cazul lui Miloșevici ea este recondiționată pentru a afirma naționalismul sârb. Reconvertirea unor foste partide comuniste la naționalism este o strategie de menținere la putere. În general naționalismul este o tentație pentru toate partidele în condițiile unei tranziții dificile în care retorica reformei nu are o audiență importantă la public. Dar particularizarea unor partide cu un mesaj naționalist, rasist și antiminoritar este legată de un cumul de factori ce privesc modul de fondare a noilor regimuri și structurarea sistemelor de partide în strânsă legătură cu sistemele electorale.

Partidele antisistem ce speculează conjuncturile favorabile noilor organizații naționaliste sfidează cu dezinvoltură clivajele unidimensionale tradiționale ce le-ar exclude din viața politică. Dacă Jean Marie Le Pen declara în 1995 "Nici la stânga, nici la dreapta. Trebuie să ne pregătim pentru alternanța sistemului"⁸, Partidul România Mare se afirmă partid de centru stânga de orientare națională⁹ neglijând clasificarea la dreapta a oricărei

mișcări naționaliste în Occident de o sută de ani. Etichetele sunt folosite doar pentru că ele par să indice ceva în legătură cu publicul vizat care în cazul PRM este format din cei ce cred că au fost defavorizați grav de tranziție (vezi profilul electoral al simpatizantului PRM și Corneliu Vadim Tudor în Barometru de Opinie Publică din mai 2000).

Tendința de personalizare a acestor partide este evidențiată de cultul personalității liderului ce devine principala referință a partidului și de care depinde performanța sa electorală. Puse în fața participării la guvernare unele partide naționaliste sunt dispuse cel puțin la o schimbare de retorică, dacă nu la o veritabilă transformare. Altele preferă să se rămână pe aliniamentele antisistem în speranța eșecului partidelor mai mari. Acesta este cazul FN în Franța și al PRM în România. Întâlnirea dintre Jean Marie Le Pen și Corneliu Vadim Tudor este semnificativă pentru că dezvăluie legăturile dintre naționalismele ultimului deceniu dincolo de originile și mediul lor de manifestare diferit. Acțiunea lor este concentrată împotriva tendințelor de extindere și consolidare a Uniunii Europene ca nou model politic (deci și etatic), economic și social. Urmărind să profite de conjuncturi (avatarurile euroscepticismului și degringolada dreptei în Franța sau războiul din Kosovo și problemele economice din România) naționalismul extremist rămâne tributar modelului partidului personalizat nefăcând față criteriilor sociologice de definire a partidului, în special celui al duratei ce presupune consolidarea structurilor și instituționalizarea partidului. Cu o asemenea structură partidele naționaliste rămân marginale. Strategii electorale și politice le izolează în cadrul vieții politice stabile. Cu toate că obțin scoruri importante reprezentanții FN nu au reușit în ultimii 12 ani să ocupe locuri în Adunarea Națională din Franța deoarece scrutinul majoritar uninominal în două tururi îi exclude. Doar instabilitatea sistemului politic și un context de criză poate favoriza naționalismele, dar capacitatea lor de a oferi autentice strategii de guvernare este inexistentă câtă vreme întreaga lor existență este centrată pe

excluderea periferiei și a minorităților într-o lume în care globalizarea și integrarea reprezintă noile sfidări.

NOTE

¹ Daniel Louis Seiler, *Les partis politiques*, Armand Colin, Paris, 1996, p. 86.

² Maurice Duverger, "Caucus and Branch, Cadre Parties and Mass Parties" în Peter Mair, *The West European party System* Oxford University Press, 1990, pp. 40-45.

³ Stein Rokkan, *Citizens, Elections, Parties*, David McKay Company/Universitetsforlaget, New York/Oslo, 1970, pp. 132-136.

⁴ Daniel Louis Seiler, *Les partis autonomistes*, PUF, Paris, 1994, pp. 20-22.

⁵ Prin tradiție republicană sunt vizate valorile democrației parlamentare și drepturile omului ce sunt contrapuse tendințelor bonapartistice. Vezi frontul republican realizat de stânga și dreapta parlamentară împotriva Frontului Național.

⁶ Jean-Philippe Roy, "Grandir: le Front National", în Annie Laurent, Bruno Villalba, *Les Petits Partis*, L'Harmattan, Paris, 1997, p. 162.

⁷ Jean-Françoise Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Polirom, Iași, 1998, p. 158.

⁸ Pascal Perrineau, *Le symptome Le Pen*, Fayard, Paris, 1996, p. 105.

⁹ Statutul PRM, 1997

CINE NE CITEȘTE:

Într-o vreme când oportunismul și impostura ne invadează, când peste noapte au apărut o mulțime de "analști politici" care cred că un comentariu politic este un fel de "Procesul Etapei" și îl aduc la acest nivel, **Sfera Politicii** rămâne un loc în care întotdeauna vei găsi profesionalism și consistență, un far pe o mare învolburată.

Mircea Criste

Procuror General al României

CRISTIAN R. PÎRVULESCU – Absolvent al Facultății de Filosofie, Universitatea București. Lector la Școala Națională de Studii Politice și Administrative.

Natura Fascismului

MIHAI CHIOVEANU

“Pot să spun că nu voi reuși să uit strălucirea uluitoare a fascismului universal din timpul tinereții mele, fascismul, acel *mal du siecle* al nostru.”

Robert Brasillach

În mod curent, mediile academice definesc Fascismul drept: unul dintre “ismele” radicale ale secolului XX, un fenomen unic prin însăși natura sa, distinct de dreapta radicală, emblematic pentru extremismul de dreapta european interbelic. Această primară, aparent concisă, definiție ascunde însă surprinzător de multe probleme de interpretare și puncte de vedere extrem de divergente. În fond, exceptând originea termenului, nu se poate vorbi despre ajungerea la un consens în ce privește definirea fascismului.

Fascismul își păstrează până astăzi, în linii generale, ‘aura’ de cel mai discreditat fenomen politic al secolului XX. Cel puțin din perspectiva Occidentului și a discursului său hegemonic, acest lucru pare de netăgăduit. Comunismului, “geamănul heterozigot” (Pierre Chaunu) al nazismului, al variantei celei mai aberante și atipice de fascism, i se refuză în continuare un statut asemănător.¹

Pentru ‘omul de știință’ Fascismul reprezintă în primul rând un subiect ‘incomod’, paradoxal, extrem de atrăgător prin eșuarea sa lamentabilă și bruscă la sfârșitul celei de a doua conflagrații mondiale, prin numeroasele sale ‘enigme’ și puncte de suspensie lăsate în înțelegerea sa ca fenomen ‘metapolitic’. Timp de mai bine de jumătate de secol, aria de studiu a fascismului a reprezentat mai curând un ‘labirint cu numeroase intrări și cu ieșiri diferite’. Deloc monolitică, viziunea istoricilor asupra fascismului a preluat involuntar una din trăsăturile esențiale ale obiectului său de studiu².

Puțini istorici se mai încumetă să vorbească astăzi despre un fascism generic și, și mai puțini se mai raportează la fascism ca la un fenomen general european sau internațional. La cealaltă ‘extremă’, nominaliștii insistă asupra necesității folosirii unei terminologii distincte în fiecare caz și neagă existența unui fascism generic. O atitudine asemănătoare celei a majorității liderilor fasciști din anii 1930, bazată însă pe rațiuni de altă natură – în cazul celor din urmă se poate vorbi de temerea de a nu minimaliza importanța, autenticitatea și ‘rațiunea’ de a fi a mișcărilor lor, fie și numai datorită planării suspiciunii de mimetism cu fenomenul italian, deși în mod evident acesta a reprezentat în anii 1920 o sursă de inspirație deloc neglijabilă. O a treia parte, cea mai însemnată chiar dacă nu automat și cea mai reprezentativă în această branșă, a cercetătorilor, pune în discuție fascismul, folosește în mod aproape convențional termenul generic, dar preferă să rămână în afara oricărei definiții, lăsând totodată concluziile la îndemâna cititorilor. Această ultimă rezolvare pare a fi cea mai ‘comodă’ întrucât reușește să evite luarea în discuție și emiterea de judecăți de valoare asupra ideologiei fasciste, extrem de ambigue, cu rădăcini greu identificabile, cât și asupra relației conceptuale dintre fascism, respectiv capitalism, conservatorism, populism, socialism, modernizare, naționalism, totalitarism.

Pe de o parte existența, utilizarea unui weberian “ideal type” al Fascismului – scoaterea în evidență, îngroșarea exagerată a unui singur aspect, chiar dacă reprezentativ – sau a unei definiții

minimale a acestuia, pot oferi cel mult o primă evaluare a obiectului de studiu, nu întotdeauna cea mai corectă – cea de a doua este folositoare în studiile comparative datorită valorii sale euristice. Ele par însă a-și găsi astăzi tot mai greu justificarea în condițiile în care, tendința, cel puțin în istoriografia ultimelor două decenii, este dată de reorientarea masivă a studiilor preocupate de fascism spre cazurile marginale, până nu demult ignorate sau abordate doar în măsura în care reprezentau excepții menite să confirme regula cazurilor clasice³. Dominate de empirism, de ideea de a scoate în evidență elementele distinctive, cât mai atipice chiar, ale diferitelor variante de ‘fascism’ și mai puțin de abstractizare și traducerea în limbaj universal a acestora, studiile actuale se pot dispensa lesne de cadrul teoretic și paradigmele clasice din trecut.

Pe de altă parte, extrapolarea discuției despre fascism dincolo de limitele spațio-temporale ale Europei interbelice – lucru devenit posibil în urma dispariției monopolului istoricilor asupra fascismului ca obiect de studiu și confiscării acestuia de către politologie, filosofie, sociologie, studiile feministe –, mutație cu efecte în general benefice într-o lume dominată de interdisciplinaritate – face imposibilă renunțarea la tipologii. Aceasta fie și pentru simplul motiv că valoarea taxonomică a acestora face posibilă diferențierea fascismului de alte categorii ale dreptei non-fasciste sau forme de populism revoluționar prin diagnosticarea corectă a fenomenului și a naturii sale⁴.

Se poate vorbi de fascism în Rusia, Japonia, America Latină, Africa de Sud, Orientul Apropiat? Ce înțeles au astăzi neo-fascismul și stalino-fascismul? Ce legătură există, dincolo de ceea ce Umberto Eco numea *UrFascism*, între actuala dreaptă Europeană și ‘fantomele trecutului’?⁵ Astfel de întrebări sunt cu atât mai îndreptățite astăzi cu cât ieșirea din categoriile clasice de dreaptă și stângă sau mai exact suprapunerea acestora, mai ales a extremelor,⁶ a modificat radical percepția asupra fascismului. Clasica deja viziune

a lui Seymour M. Lipset asupra fascismului ca ‘extremă a centrului’ a ajuns să fie pusă sub semnul întrebării de definiția lui Stanislaw Andrewski, cea a fascismul ca ‘centru al extremelor’.

Dificultatea elaborării unei definiții unice a Fascismului s-ar datora în primul rând existenței diferitelor curente și școli istoriografice și perspectivelor propuse de acestea⁷. La asta se adaugă faptul că discursul profan a reușit, în acest caz particular mai mult decât în altele, să elimine monopolul discursului științific și pe al celui savant și să-și impună oarecum propriul ‘punct de vedere’.

Supus în perioada post-belică unui permanent ‘proces inflaționist’ (Johan Huizinga), victimă, ca și naționalismul de altfel, a propriului succes, fascismul reprezintă astăzi, în absența unor referințe politice abstracte și explicite precum în cazul comunismului, liberalismului, democrației etc., cel mai vag și totodată supraîncărcat de sensuri termen politic al secolului XX. Golit în multe cazuri de specificitate, preluat și fetișizat de discursul profan, el pare a juca astăzi, nu de puține ori, rolul de ‘virus semantic’.⁸ Faptul că, în urma reprimării demonstrației din Piața Tienanmen, guvernul chinez este etichetat de către presa occidentală drept fascist, că Ion Iliescu, președintele proaspăt ales al României în 1990 îi stigmatizează pe opozanții săi din Piața Universității denumindu-i fasciști și legionari – dacă în primul caz avem de a face cu un tip clasic de confuzie populară, exploatată de media, între cele două totalitarisme, în cel de al doilea putem vorbi de o obsesie caracteristică tuturor comuniștilor și o încercare depășită de exploatare a unui manieism elaborat de Kremlin –, că multe din referințele găsite pe internet cataloghează ligile antifumat sau unele mișcări ecologiste radicale folosind același termen, nu fac decât să demonstreze cele afirmate mai sus.

Împrumutat inițial de la mișcarea de succes a lui Benito Mussolini din anii 1920 – acesta îl preia la rândul său de la organizațiile politice și sociale radicale italiene, în general de stânga, ce folosesc

termenul de *fascio* încă din 1870, și îl impune în limbajul politic doar pentru a scoate în evidență faptul că mișcarea sa constituie o forță esențial nouă –, termenul ajunge să fie curând aplicat unui întreg gen de mișcări naționaliste, nu neapărat ultranaționaliste, și dictaturi apărute în Europa de după Primul Război Mondial. Onorabilă inițial, cel puțin pentru cei ce vedeau în mișcarea italiană manifestarea unor noi forțe pozitive apărute în politica modernă – împrumutul mimetic și rapid din prima fază creează impresia existenței unei concepții general europene, a unui ‘epoci a fascismului’ supra-național⁹ –, denumirea de fascist se ‘bucură’ de o depreciere continuă după preluarea și utilizarea sa masivă de către opozanți, mai ales de către comuniști.

În fapt, comuniștilor le revine responsabilitatea generalizării și internaționalizării după 1923 a termenului, tot ei fiind cei ce oferă în 1935, prin Gheorghe Dimitroff, o primă definiție a fascismului – “dictatura fătășă a celor mai reacționare, șovine și mai imperialiste elemente ale capitalismului financiar”. O definiție pe cât de inexactă, simplistă și unilaterală pe atât de eficientă în servirea scopurilor politice ale Moscovei – după Războiul civil din Spania din 1936 Kominternul o ‘exportă’ cu oarecare succes, iar după 1945 reușește să o impună definitiv în Europa de Est¹⁰.

În fond sovieticii nu erau nici pe departe interesați în înțelegerea fenomenului politic fascist, ci doar de prezentarea acestuia, alături de colonialism, imperialism și Primul Război Mondial, drept semn iminent al prăbușirii capitalismului. Marcată de ideea confiscării revoluției, extrema stângă va fi preocupată în primul rând de prezentarea celorlalte forțe politice drept contra-revoluționare și a ‘concurrentului fascist’ drept o mișcare esențial reacționară, adusă artificial la viață în replică la mișcările proletare din Europa anilor 1919-1920¹¹. Este adevărat însă faptul că sovieticii au încurajat extrem de mult difuzarea imaginii unui fascism monstruos pentru a putea ulterior, de pe poziția asumată de campioni ai antifascismului, să se prezinte drept democrați și astfel să câștige

capital politic în interiorul și în afara granițelor U.R.S.S.

Cu toate acestea, pentru confundarea fascismului cu alte regimuri represive și forme de politici autoritare și conservatoare de dreapta, ce pot fi definite eventual drept protofasciste, cât și pentru sensurile exclusiv peiorative și traducerea fascismului, în limbajul uzual, în termenii rasismului, violenței, anarhiei, dictaturii etc., responsabilă nu este doar perspectiva marxist-leninistă. Ororile războiului și memoria europenilor au avut aici un cuvânt la fel de greu de spus.

Prima definiție dată fascismului de către promotorii săi – elaborată de Mussolini cu ajutorul lui Giovanni Gentile –, apărută în Enciclopedia italiană din 1932, aceasta nu spune prea multe despre ‘proiectul’ acestor “latecomers” (Juan Linz) în politica europeană, suficiente însă pentru a putea susține imaginea unei “revoluții permanente, lipsite însă de forme clare”. Ea oferă mai curând imaginea unui anti-fenomen, structurat în primul rând pe negații, identificabil mai degrabă prin ceea ce respinge decât prin obiectivele propuse. Anti-pacifist, anti-marxist, anti-democratic, anti-liberal, și anti-conservator, fascismul lui Mussolini lasă să se bănuiască câte ceva din ceea ce astăzi este în general acceptat drept componentă esențială a sa: filosofia vitalistă, bazată pe ideea de luptă, pe exaltarea masculinității și a războiului, imperialismul ca semn al vitalității și expansiunii unei națiuni, opus decadenței, respingerea socialismului marxist și a concepției materialiste despre istorie a acestuia, elitismul ce domină practica și teoria sa, hotărârea de a distruge mitul egalității politice a indivizilor. Cu alte cuvinte, aceiași viziune ‘pragmatică’ și ‘program’ emoțional din anii 1920, bazate pe acțiune și nu teorie, anti-ideologice, lipsite de orice dimensiune milenaristă și pretenția de a se constitui în răspuns sau soluție ultimă – această din urmă trăsătură constituie una din marile diferențe dintre fascismul italian și nazism.

Restul textului se constituie într-o extrem de vagă pledoarie pentru un secol XX al fascis-

mului și autoritarismului, al colectivismului și anti-individualismului, pentru o ruptură definitivă cu secol XIX liberal, socialist, democrat. Un secol bazat pe o concepție aparte despre stat, despre caracterul, datoria, scopul acestuia, un stat absolut – mai târziu Mussolini îl va numi totalitar, deși la *Il Duce* totalitarismul¹² este menit doar a sublinia voința puternică a liderului de a transforma radical societatea și viața politică (primatul politicii ca nou principiu), fără a avea aceiași încărcătură cu cea pe care o va primi ulterior, ca o consecință a războiului rece, acest concept, – capabil să controleze evoluția materială și spirituală a colectivității, un stat etic cu conștiință, voință, personalitate. În fond, această primă definiție a fasciștilor despre fascism nu spune prea multe despre concepția lor politică și nimic despre fascism ca mișcare, adevărata ‘cheie’ în înțelegerea fenomenului. Ea pare mai curând o transpunere elaborată a trinităților pe care se baza concepția despre stat a lui Mussolini: *Crede – Supune-te – Luptă și Ordine – Autoritate – Dreptate*. În ce privește Fascismul generic ea spune și mai puține¹³. Pe de o parte dimensiunea totalitară, represivă, violentă, ce intră la fel de bine în definiția regimurilor comuniste, duce mai curând la confuzii și limitează discuția la cazurile în care fascismul a reușit să acceadă la putere. Pe de altă parte imperialismul italian, ca și rasismul monomaniacal al nașiștilor, nu pare a reprezenta o caracteristică comună tuturor mișcărilor fasciste – mai mult, imperialismul în general nu reprezintă un element specific fascismului.

Identificarea Matricei de bază a fascismului, la care să se poată adăuga ulterior un întreg inventar, set de elemente distincte, proprii fiecărei mișcări în parte, îl va conduce în anii 1960 pe Ernst Nolte la elaborarea unei definiții în 6 puncte, a unui ‘fascism minimal’.¹⁴ Modelul propus de Nolte introduce în discuție ca obligatorii existența unei armate de partid și a *Fuhrerprinzip* dar ignoră, încă odată, obiectivele sociale și economice ale fascismului. Mai mult, analiza lui Nolte ‘greșește’ prin faptul că se raportează excesiv la cazul

nazismului. Or, diagnosticarea fascismului prin intermediul cazului italian sau a celui german pare a suferi de imprecizie atât timp cât acestea pot fi privite mai curând drept atipice – dacă ar fi să riscăm o paralela forțată cu un alt caz celebru în istoriografie, am putea spune că Atena și Sparta, deși sunt cele mai puțin reprezentative pentru ideea de cetate greacă antică, rămân în continuare cele mai studiate, citate, cunoscute. Dealtfel, până în ultimul deceniu al secolului, definiția fascismului continuă să scape din vedere numeroase elemente dar câștigă acuratețe prin luarea în calcul a mișcărilor marginale și introducerea dimensiunii comparative în analiza fascismului. Iată cum structurează Stanley Payne, unul dintre cei mai cunoscuți cercetători în domeniu, o posibilă definiție tipologică a Fascismului¹⁵:

A. Ideologie și Obiective:

Expunerea unei filosofii idealiste, vitaliste și voluntariste, ce implică în mod normal încercarea de implementare a unei culturi noi, moderne, auto-determinate și seculare.

Crearea unui nou stat naționalist autoritar în afara fundamentului oferit de principiile și modelele tradiționale.

Organizarea unei structuri economice integrative extrem de riguroase, numită fie național corporatistă, fie național socialistă, fie național sindicalistă.

O evaluare pozitivă a folosirii războiului și violenței, sau a voinței de a le folosi pe acestea în politică.

Obiectivul creării unui imperiu, al expansionismului, sau al schimbării radicale a relațiilor națiunii cu celelalte puteri.

B. Negațiile:

Antiliberalism.

Anticomunism.

Anticonservatorism (ținând însă cont de faptul că grupurile fasciste au acceptat în general alianțele cu o parte din facțiunile conservatoare).

C. Stil și Organizare:

Încercări de mobilizare a maselor cu

militarizarea relațiilor și a stilului politic, având ca obiectiv crearea unei miliții politice de masă. Insistența asupra structurii estetice a întrunirilor, folosirea simbolurilor, scoaterea în evidență a aspectelor emoțional-mistice. Sublinierea principiului masculin și a dominației masculine, însoțită de o viziune organică asupra societății.

Exaltarea tinereții, a conflictului dintre generații, pentru a evidenția transformarea politică adusă de fascism.

O tendință aparte de orientare spre un stil de comandă autoritar, carismatic, personal, chiar dacă în unele cazuri în faza inițială principiul este oarecum electiv.

Definiția de mai sus este totuși pe cât de tehnică și precisă pe atât de ușor atacabilă în cele mai multe dintre aspectele tratate. Bunăoară, bunăstarea națiunii ca scop politic și intervenționismul de stat în vederea modernizării și industrializării spun prea puțin despre fascism atât timp cât ideea de ‘dictatură modernizatoare’ (Avraham Barkai), susținută de ‘politici economice noi și radicale’ (George Mosse) nu constituie apanajul exclusiv al acestuia. Violența folosită în politică – Wolfgang Schieder vedea esența fascismului tocmai în voința acestuia de lichidare a adversarului politic – este specifică fascismului, valoarea ei terapeutică fiind însă acceptată de toți cei inspirați de scrierile lui Sorel sau de darwinismul social, și nu numai. Situația se prezintă la fel și în ceea ce privește cultul liderului unde un Lenin sau Stalin, Mao etc. ajung la performanțe net superioare, și rolul jucat de carisma acestuia în succesul mișcării – Sir Oswald Mosley era un lider mult mai carismatic decât Hitler sau Mussolini și cu toate acestea fascismul a rămas în Marea Britanie o mișcare mai curând marginală. Cât privește mesianismul ...

“Fascismul reprezintă acel gen al ideologiei politice al cărui nucleu mitic în diferitele sale permutări rezidă într-o formă palingenetică de Ultranaționalism populist”¹⁶. Extrem de elegantă, chiar prețioasă, și concisă, definiția lui Griffin nu

spune nici ea prea multe despre fascism în particular și nici nu elimină confuzia, acea ‘blurry image’ ce face imposibilă distincția între dreapta radicală, conservatorismul autoritar și fascism. Ideea unei renașteri spirituale a națiunii, a culturii și societății, reprezintă o rădăcina comună, proprie tuturor naționalismelor de tip european modern, marcate de afirmarea superiorității proprii colectivității – nici măcar natura ultra (radicală sau extremistă) a acestuia nu reprezintă un element distinctiv în ceea ce privește fascismul – și, mai mult, chiar și stânga moderată a cochetat de multe ori cu această idee. Nici măcar articularea pe populism nu dă mai multă specificitate fascismului și nici nu restrânge cadrul teoretic al articulării definiției acestuia.

Chiar dacă am accepta faptul că din punct de vedere strict al ideologiei definiția lui Griffin pare suficient de explicită, este greu de spus dacă o astfel de perspectivă poate fi extinsă asupra tuturor vârstelor fenomenului fascist. Mai curând ea pare definitorie pentru faza de început, de formare, ce include ralierea la o parte din valorile trecutului și pentru cea a mișcărilor în faza maximă, a coborârii în istorie a celor mai ‘revoluționari dintre conservatori’ și ‘conservatori dintre revoluționari’. În ce privește regimurile fasciste, marcate dacă nu de oportunism și compromis – nazismul își păstrează în mare natura idealist-criminală – în orice caz de osificare ideologică și rabat de la programul revoluționar radical inițial¹⁷, ea pare fezabilă dar nu mai are nimic să ne spună despre fascism în starea sa pură.

Ideologia fascistă a fost tratată de cele mai multe ori drept ambiguă, incoerentă, contradictorie și non-rațională în cele mai multe din aspectele ei. Ceea ce i s-a reproșat permanent, în urma comparării cu comunismul, a fost lipsa unui canon, a unei singure surse seminale. Într-adevăr, ideologia fascistă reprezintă mai curând o sinteză de concepte din diferite surse, un *melting pot* de credințe și valori preluate din surse extrem de diverse¹⁸. Seculară¹⁹, vitalistă, idealistă, în măsura în care respinge orice determinism, fascismul ca ideologie

nu este în orice caz nici nihilist și nici anarhic. În căutarea mai curând a unei noi viziuni asupra lumii, fascismul poate fi tradus drept o metafizică a voinței de a redescoperi natura umană, de a crea *Omul Nou* și o nouă cultură. Elitist dar nu conservator, fascismul nu poate fi înțeles prin raportare exclusiv la un Joseph de Maistre și nici ca o întoarcere la valorile lui XVIII. El pare mai curând o revoluție (națională) antidecadentă, bazată pe formulări moderne, un produs direct al lui 1789, chiar dacă, paradoxal, este totodată și o reacție împotriva acestuia, îmbibat de aceiași concepție prometeică din care elimină raționalismul, materialismul și egalitarismul ca mit politic²⁰.

Dincolo de compoziția de idei pe care o afișează, succesul de care se bucură ideologia fascistă își găsește o explicație, cel puțin în cazul Europei interbelice, în existența acelor spații politice – criza economică și socială marchează întreaga Europă și nu poate explica decât parțial succesul fascismului – ce-i permit să se prezinte drept o holistică, a *Treia Cale* național radicală. Sincretismul nu vine astfel decât să-i ofere legitimitate și șansa (de a-și demonstra abilitatea) de a se prezenta drept un continuator, unul eficace însă din punct de vedere politic și economic. Această libertate de mișcare l-a făcut să fie extrem de interpretabil dar și să reușească să articuleze simultan mesaje distincte, capabile să atragă indivizi, segmente sociale – nu clase, căci fascismul se adresa unui întreg național, comunității, respingând orice sciziune – și în orice caz să nu fie văzut drept o simplă reacție la marxism-leninism și capitalism, ci o alternativă la acestea.

Ce se poate afirma cu siguranță astăzi este că Fascismul a reprezentat în Europa o forță proeminentă dar niciodată dominantă. Pentru a înțelege dacă a reprezentat o alternativă și la ce anume, ar trebui să depășim bariera impusă de tipul diferit de analize și necesitatea de a aplica metodologii distincte în fiecare caz²¹. Din păcate, confruntarea permanentă cu soarta/finalitatea și contextul intern în care evoluează fascismele

europene, ambele extrem de diferite, nu poate fi evitată. Nici măcar a cui manifestare politică este fascismul nu se poate spune exact. Imaginea unui fenomen dominat de *middle-class* este o iluzie iar cea a unui *catch all party* rămâne o simplă speculație atât timp cât, exceptând cazul Germaniei naziste, cu greu se poate spune pe cine și prin ce atrage fascismul și nici nu se poate opera o distincție clară între militanți și cei ce acordă doar votul lor partidelor fasciste – chiar și aici este greu de spus dacă elementul atractiv îl reprezintă ideologia politică sau partidul în sine, atitudinile, acțiunile, politica ca teatru²².

Pentru Eugen Weber fascismul reprezintă “un produs al dezintegrării democrației liberale” – teză preluată la noi de Sorin Alexandrescu care vede în Legionarism turnesolul statului și al societății românești (Paradoxul Român, p. 195) –, deși explicația nu pare a fi funcțională în toate cazurile. Pentru Benedetto Croce și Meineken succesul fascismului constă în criza politică și morală a societăților în care acesta reușește să se impună, deși nici această explicație nu spune prea multe despre fascism, ci mai curând despre premisele apariției sale. Mulți alți autori insistă pe Criza Economică din anii 1930 și pe subdezvoltarea din unele state dar ignoră faptul că fascismul nu a reușit să se impună nici în toate statele lovite de criză și nici în cele care se confruntă cu un grad ridicat de subdezvoltare, sau mai exact în economiile eminentamente agrare.

Un fundal general, un *ground basis* al fascismului european ar putea cuprinde acele societăți confruntate în secolul XIX sau prima jumătate a lui XX cu o industrializare masivă și rapidă, ceea ce implică diferențe între nivelul structurilor politice și sistemul de valori – societăți în care vechile elite joacă încă un rol major și în care se poate vorbi de feudalizarea burgheziei, ostracizarea socialiștilor, absența tradițiilor liberale și a valorilor autentice liberale înainte de 1918, societăți în care masificarea bruscă a vieții politice a avut ca prim efect dispariția respectului față de

autorități. La toate acestea se adaugă deziluzia războiului, faptul că în locul națiunii politice avem de a face cu o populație divizată, cu o masivă neîncredere în vechiul stat, în acel ‘ancient regime’ incapabil de a coagula energii și duce la capăt construcția națiunii, ale cărui politici integratoare eșuează în aceeași măsura în care eșuează modernizarea cât și fenomenul de socializare – mulți dintre cei atrași ulterior de fascism par a fi ratat ajustarea psihologică și socială la modernitate.

Fascismul poate fi văzut drept un ‘copil al fricii și al prăbușirii unei lumi’ pe care el însuși își propune să o distrugă pentru a ridica în loc una nouă. Ceea ce atrage în cazul fascismului nu este doar mitul politic și atitudinea față de trecut sau prezent cât promisiunea într-un altfel de mâine, speranța, ideea de schimbare, aceea că destinul poate fi forțat de către Om. Fascismul le apare multora în epocă drept purtător al revoluției naționale, o alternativă și o soluție în rezolvarea problemelor și nu doar o formă de protest, o criză a modernității într-o societate modernă imperfectă. Radicalismul social explică doar în parte succesul de masă al mișcărilor, cealaltă parte datorându-se spiritului său ‘inovativ’, ideii că această a Treia Cale poate integra grupuri sociale eterogene.

Definiția Fascismului nu va reuși niciodată să scape de imprecizie și fluiditate. Ceea ce ne poate oferi o astfel de abordare pur teoretică este, eventual, răspunsul la întrebarea: ce nu este Fascismul, și sugera cine nu sunt fasciștii. În ce-i privește pe cercetători, mulți dintre aceștia vor continua să cadă în capcana interpretărilor, grăbindu-se să identifice în trecut existența unui fenomen de fascizare generalizat în Europa interbelică sau existența în prezent a unor neofascisme. O altă soluție, oferită de unul dintre cei mai buni cunoscători ai acestui *mal du siècle* ar fi limitarea studiilor la reconstrucția pur istorică a acestuia.

Extrem de folositoare în teoria politică sau istoria ideilor politice, dezbateră asupra Fascismului generic, a naturii acestuia prezintă marele dezavantaj de a distra atenția de la evenimente concrete în

care rezidă natura reală a fascismului. Mai mult, *natura fascismului* pare a fi un eufemism dacă ne gândim la realitățile sociale și politice propuse de fascism și la realizările acestuia.

NOTE

¹ Alain Besancon, *Nenorocirea Secolului. Despre Comunism, Nazism și unicitatea “Șoah”-ului*, (Humanitas, 1999). Volumul reprezintă printre altele un răspuns admirabil la amnezia intelectualilor față de crimele comunismului, la negarea memoriei bolșevismului. Punctul de plecare al demersului lui Besancon îl constituie ecourile vagi ale *Cărții negre a comunismului* în Franța.

² Istvan Deak, “What was Fascism”, in *The New York Review of Books*, XXX. 3 (3 Mar. 1983), p. 13-16

³ Stein Ugelvik Larsen et. al., *The Social Roots of European Fascism*, (Columbia University Press, 1983), este una dintre cele mai reprezentative colecții de studii în acest sens.

⁴ Arno J. Mayer, *Dynamics of Counterrevolution in Europe, 1870-1956* (New York, 1971)

⁵ Vladimir Tismăneanu, *Fantasmele Salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă.*, (Polirom, Iași, 1999), p. 42-45 și Terence Ball & Richard Dagerr, *Ideologii Politice și Idealul Democratic* (Polirom, Iași, 2000), p 197-198

⁶ Norberto Bobbio, *Dreapta și Stânga*, (Humanitas, 1999), p. 62-64. Autorul își întemeiază afirmația pe spiritul antidemocratic al celor două, pe revendicarea de către dreapta a unor autori de stânga și invers, pe natura catastrofică a celor două, întemeiată pe ideea de salt calitativ și ruptură în istorie, intervenția inteligenței, etc.

⁷ Pentru o analiză pertinentă a schimbărilor produse în ultimele decenii în studiul fascismului, abandonarea vechilor paradigme înainte de epuizarea completă a subiectului, istoricizarea și deci provincializarea studiilor despre fascism, fixația unor istorici asupra unor elemente precum rasismul și antisemitismul naziștilor, nu tocmai reprezentative pentru fascismul generic, și reorientare forțată a discuției spre alte zone de interes în funcție de subiecte de dată mult mai recentă precum feminismul vezi Tim W. Mason “Whatever Happened to Fascis?”. *Nazism, Fascism and the Working Class. Essays by Tim Mason*, Jane Caplan edit., (Cambridge University Press, 1995)

⁸ Roger Griffen, *The Nature of Fascism*, (New York: St’ Martin’s Press, 1991), p. 2

⁹ Această ‘image de ansamblu’ a fost exploatată prima oară de Ernst Nolte, ce vedea în fascism produsul unei ‘epoci europene’ modelată de trauma războiului și impactul revoluției bolșevice, hrănită de neonaționalisme și romantismul războinic al elitelor dezamăgite, vz. Ernst Nolte, *Three Faces of Fascism: Action Francaise, Italian fascism, National Socialism*, (Holt Rhinehart & Winston, New York, 1965). Astăzi aceeași imagine permite unor

istorici punerea sub semnul întrebării a legăturii indisolubile dintre fascism și naționalism, vz. Alexander Motyl, *Sovietology, Rationality, Nationality: Coming to Grips with Nationalism in the USSR*, (New York, 1990), p48-49. Autorul dezvoltă în favoarea sa o teză susținută anterior de Anthony D. Smith, aceea că fascismul nu trebuie privit ca o formă de naționalism, pentru a putea ulterior să o susțină pe a sa în cazul naționalismului post-comunist.

¹⁰ Dincolo de Cortina de Fier, această definiție a fascismului ca și cea a națiunii dată de Stalin domină istoriografia rigidă din statele comuniste, preocupată doar de ideea de a elimina din ecuația fascismului pe proletari, eventual prezentată drept principală forță anti-fascistă. Teoriile marxiste dezvoltate de Bauer și Thalheimer în baza modelului Bonapartist al lui Marx sau al celui gramscian fundamentat pe conceptul de hegemonie ideologică, teorii extrem de sofisticate, ce ajung să influențeze deopotrivă pe neo și non-marxiști, nu reușesc prin urmare să penetreze spațiul academic estic până în 1990. Cu atât mai interesantă din acest punct de vedere este readaptarea masivă a istoriografiei din est din ultimul deceniu, ce plasează pe mulți dintre marxiștii occidentali pe poziții acum considerate drept reacționare. Pentru o trecere în revistă a teoriilor marxiste despre fascism vezi Ian Kershaw, *The Nazi Dictatorship*, (Edward Alton, London, 1985) p. 24-26, 43-50.

¹¹ Amprenta lăsată de această primă definiție este atât de puternică încât până și un neo-marxist cu rafinamentul lui Hobsbawm cu greu reușește să iasă din schema rigidă și extrem de simplistă. E.J. Hobsbawm, *Națiuni și naționalism din 1789 până în prezent. Program, mit, realitate*, (CEU Press, 1997), p. 128. Pentru acest autor matricea, Central europeană prin excelență, a fascismului este dată de mobilizarea ex-ofițerilor și civililor din clasa de mijloc împotriva unui proletariat ostil și rebel, fascismul nefiind altceva decât o contrarevoluție a Europei wilsoniene în care naționalismul a jucat rolul de substitut al revoluției sociale.

¹² Mai interesantă și lămuritoare pentru noi este perspectiva lui Gentile asupra fascismului ca fenomen totalitar, ca sistem capabil să 'aducă pe oameni laolaltă, ... să elimine barierele create între lideri și mase'. Regimurile fasciste nu vor reuși de altfel niciodată să egalizeze pe cel comunist în implementarea unui centralism de stat absolut, bazat pe o birocrație capabilă să controleze absolut orice aspect al vieții în stat. Pentru o paradigmă a statului totalitar vezi definiția dată de J Friedrich și Z.K. Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, (Cambridge Mass, 1956). Pe lângă ideologia totalitară, existența partidului unic și a poliției secrete, definiția include monopolul statului asupra armelor operaționale și comunicațiilor de masă și o economie centralizată și planificată.

¹³ Definiția dată de Emilio Gentile, inclusă în Enciclopedia italiana din 1992, este însă una aproape perfectă. Aceasta nu doar aduce în discuție elemente pe care cea din 1932 le trece cu vederea: mișcarea de masă ce include membrii din toate clasele dar cu precădere elemente din clasa de mijloc, o ideologie pragmatică și "anti-ideologică" exprimată mai curând în termeni estetici decât teoretici, o cultură

bazată pe gândire mistică și sensul activist-tragic al vieții, o organizare corporativă a economiei ce acordă un rol primordial intervenționismului de stat, etc., dar reușește să îmbine perfect elementele definitorii ale mișcării și regimului fascist, chiar dacă perspectiva sa se limitează la cazul italian.

¹⁴ Ernst Nolte, *Die Krise des liberalen System und die Faschistischen Bewegungen*, (Munich, 1968), p. 385

¹⁵ Stanley Payne, *A History of Fascism 1914-1945*. (Madison: University of Wisconsin Press), p. 7

¹⁶ Roger Griffin, *The Nature of Fascism* (London, 1993), p. 14

¹⁷ Roger Eatwell, *Fascism. A History* (Vintage, London 1996) p. 46. Atât Mussolini cât și Hitler au reușit să ia puterea abia atunci când au convins elitele politice că nu reprezintă decât o forță politică convențională, nu o ruptură cu trecutul ci o completare a procesului de construcție a națiunii. Codreanu a eșuat și prin faptul că s-a opus inclusiv unei astfel de imagini, a compromisului cu trecutul.

¹⁸ Roger Eatwell, "Fascism" in *Contemporary Political Ideologies*, R.Eatwell și A. Wright edit., (London, 1993), p. 169-191.

¹⁹ Bernt Hagtvet și Reinhard Kuhn, "Contemporary Approaches to Fascism. A survey of Paradigms". *Who were the Fascists. Social Roots of European Fascism*. Stein U. Larson (Universitetsforlaget, 1980), p. 30-32. Autorii insistă asupra faptului că nu se poate vorbi despre fascism ca despre o religie politică și nici măcar insista pe dimensiunea religioasă a acestuia atât timp cât fascismul este blasfemic în spirit și eretic în esență.

²⁰ În fond 1789 s-a folosit de ideea folosirii violenței pentru impunerea unei noi ordini politice, a inventat politica pe suportul maselor și invocarea 'voinței poporului' și a oferit prin Rousseau alternativa dictaturii elitelor. În ce privește iraționalismul fascismului trebuie amintit faptul că pentru cei mai mulți dintre intelectualii perioadei interbelice atrași de fascism, a fi modern echivala cu trecerea dincolo de barierele raționalului. Succesul Miturilor politice capabile să dea o încărcătură specială mișcărilor și să ... scoată pe individ de sub teroarea istoriei... poate fi explicat astfel.

²¹ John Breuilly, *Nationalism and the State* (Manchester University Press, 1993), p. 288-291

²² Vezi analizele întreprinse de Peter Merkl, *Political Violence under the Swastika: 581 early Nazis* (New Jersey, 1975) pentru a surprinde ce anume din programul nazist a atras pe membrii obișnuiți ai partidului în anii de început ai acestuia și Thomas Childers, "The Social Bases of the National Socialist Vote". *International Fascism. New Thoughts and New Approaches*, George Mosse ed. (London 1979), p. 161-188, una din puținele analize ce au reușit să surprindă distribuția votului acordat naziștilor pe diferite segmente sociale. Germania reprezintă din păcate singurul caz în care, grație datelor existente, se pot opera astfel de analize.

MIHAI CHIOVEANU – Absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea București. Master of Arts la Central European University. În prezent Coordonator de Programe în cadrul Institutului de Cercetări Economice și Politice (I.P.E.R.).

Ortodocși împotriva greco-catolicilor

CONSTANTIN IORDACHI

Într-un mod asemănător naționalismului etnocultural ce caracterizează mișcările naționale din Europa centrală și de est, ideologia națională românească definește națiunea în primul rând ca pe o comunitate de limbă și origine comună. Ideologia națională conține însă și o importantă dimensiune religioasă, cu două componente fundamentale: ortodoxia și greco-catolicismul. Chiar dacă – cu excepția notabilă a naționalismului integral din perioada interbelică – aceste componente religioase ale ideologiei naționale românești nu sunt valorizate drept elemente exclusiv-definitorii ale românității, ele asigură totuși o influență considerabilă liderilor ecleziastici. Aceștia sunt astfel capabili, în perioade de criză instituțională a bisericii, să mobilizeze loialități etnoreligioase pentru a obține avantaje politice strategice.

Articolul de față analizează conflictul interconfesional dintre Biserica Ortodoxă Română (în continuare B.O.R.) și Biserica Greco-Catolică (numită alternativ și Biserica Română Unită, B.R.U.) după 1989, și impactul său asupra redefinirii ideologiei naționale românești și asupra relației dintre stat și biserică. O atenție deosebită se acordă modului în care reprezentanții celor două biserici au invocat legătura simbolică dintre religie și identitatea națională pentru a-și legitima interesele specifice și modului în care ei au încercat apoi să-și convertească capitalul simbolic astfel obținut în resurse materiale. Din punct de vedere teoretic, utilizez o perspectivă neo-Weberiană asupra bisericii, văzută ca o instituție cu un dublu caracter, hierocratic și administrativ-teritorial. Pentru Max Weber, biserica este, concomitent, atât o “asociație de constrângere hierocratică”, care deține mono-

polul asupra modalității în care credincioșii pot obține salvarea, cât și o “organizație teritorială și parohială”, care își exercită autoritatea asupra unei zone administrative ce servește drept bază de recrutare a taxelor eclesiastice.¹ Această perspectivă teoretică explică evoluția instituțională a bisericii în perioada modernă, când procesele generalizate de raționalizare și birocratizare au accentuat caracterul său administrativ. Confruntată cu o presiune seculară din ce în ce mai puternică, biserica s-a transformat într-un “grup corporativ de interese” și a negociat un compromis cu puterea politică: în schimbul unei protecții materiale și legislative, ea a asistat statul în “domesticarea” supușilor, naționalizând comunitatea religioasă și promovând, prin mijloacele sale specifice, ideologia națională.

Această perspectivă teoretică “instituțională” este utilă pentru analiza conflictului interconfesional dintre bisericile greco-catolică și ortodoxă după 1989. Argumentez că, în condițiile unei bruște liberalizări a vieții religioase, și datorită inabilității puterii politice de a oferi un cadru legislativ adecvat pentru retrocedarea proprietăților confiscate sub regimul comunist, Biserica Ortodoxă și Biserica Greco-Catolică s-au confruntat cu o intensă rivalitate pentru preeminență spirituală și resurse materiale. În acest context, B.O.R. a refuzat să considere orice concesie semnificativă de patrimoniu către Biserica Greco-Catolică, a ignorat verdictele juridice și a lansat o veritabilă ofensivă politică menită să rediscute relația sa cu statul. Aceste acțiuni au condus inevitabil la controverse deschise între prelații greco-catolici și cei ortodocși, și la crize succesive în relațiile lor interconfesionale. În

timpul conflictului, ambele biserici au încercat să-și consolideze profilul politic și să-și extindă privilegiile prin afirmarea unei hegemonii simbolico-ideologice asupra societății, menită să redefinească identitatea națională românească și să influențeze calea de dezvoltare a României.² Teologia a părăsit astfel turnul de fildeș al controverselor pur eclesiastice, devenind în schimb o arenă importantă de confruntări ideologice din societatea românească.

Rivalitate confesională și colaborare națională: Antecedente istorice

Creație specifică a politicii confesionale habsburgice, Biserica Greco-Catolică a fost puternic influențată de politica reformatoare a împăratului Iosif al doilea: importul instituției Otomane a *milletului* în Imperiul Habsburgic a favorizat apariția unui naționalism etnoconfesional la românii transilvăneni. În secolul al optsprezecelea, Biserica Greco-Catolică a catalizat mișcarea de emancipare politică a românilor, contribuind la apariția și dezvoltarea ideologiei naționale românești. Către jumătatea secolului al nouăsprezecelea, reorganizarea Mitropoliei Ortodoxe din Transilvania de către Andrei Șaguna a ridicat însă problema imperioasă a relațiilor interconfesionale din cadrul comunității naționale românești, cu atât mai mult cu cât opțiunile teologice și politice ale celor două biserici erau puternic polarizate. În timp ce clericii greco-catolici valorizau legătura dintre identitatea națională românească și latinitate și militau pentru puternice contacte cu biserica catolică apuseană, clericii ortodocși subliniau unitatea simbolică dintre identitatea națională românească și ortodoxie și promovau legăturile istorice tradiționale cu Patriarhia Ortodoxă Ecumenică din Constantinopol. În timpul revoluției de la 1848, confrunțați cu rivalitatea dintre celor două biserici, liderii intelectualității românești din Transilvania au încercat să subordoneze interesele specifice ale bisericii unei noi religii seculare, *naționa-*

lismul. În timp ce bisericele ortodoxă și greco-catolică concepeau unificarea religioasă a românilor numai sub forma *absorbției* comunității rivale, liderii mișcării naționale au avansat planuri de unire religioasă a românilor într-o nouă biserică, unitară și autocefală. Aceste planuri au fost sortite eșecului: primul deceniu de după revoluție avea să fie unul de acute divergențe interconfesionale. După unirea Transilvaniei cu România în 1918, Biserica Greco-Catolică a fost nevoită să-și adapteze structura instituțională la noul context politic al statului național român. Încercând să asocieze bisericele românești la campania dificilă de omogenizare legislativă și integrare administrativă din România Mare, Constituția din 1923 definea bisericele greco-catolică și ortodoxă drept biserici naționale, și le acorda reprezentare parlamentară. Relațiile dintre cele două “biserici surori”, cum adesea erau numite, au rămas însă deosebit de tensionate, ele fiind caracterizate de o acută competiție pentru resurse materiale și preeminență spirituală. În fapt, Biserica Ortodoxă nu a acceptat niciodată secesiunea greco-catolicilor din rîndurile sale. De aceea, profitînd de ofensiva regimului comunist împotriva Bisericii Greco-Catolice, considerată drept un centru de influență occidentală și rezistență anticomunistă, în octombrie 1948 conducerea bisericii ortodoxe a organizat, prin forță și constrîngere, un sinod religios menit să proclame reunificarea religioasă a românilor în cadrul bisericii ortodoxe. La scurt timp, Decretul nr. 358 al guvernului Petru Groza din 1 decembrie 1948 desființa Biserica Greco-Catolică și transfera lăcașurile sale de cult Bisericii Ortodoxe.

Politică și conflict interconfesional în România după 1989

După o îndelungată existență ilegală, Biserica Greco-Catolică a fost reînființată la 30 Decembrie 1989, printr-un decret al Frontului Salvării Naționale. Imediat după înființare, B.U.R. a declanșat o campanie susținută pentru retroce-

darea *in integrum* a fostelor sale proprietăți. La tradiționala rivalitate teologică și instituțională dintre greco-catolici și ortodocși s-a adăugat astfel o nouă sursă de tensiune: problema acută a retrocedării edificiilor religioase greco-catolice aflate în posesia bisericii ortodoxe. Cele două biserici au abordat acest conflict de pe poziții radical diferite. Mai întâi, cererile Bisericii Greco-Catolice păreau favorizate de noul context politic: restituirea proprietăților confiscate de regimul comunist era considerată aproape unanim drept o parte integrantă în procesul de democratizare a țării de după 1989. Apoi, invocând prigoana autorităților comuniste împotriva clerului greco-catolic, B.R.U. se putea prezenta ca un dizident colectiv anticomunist, capabil, prin apartenența sa la Sfântul Scaun, să contribuie la procesul de integrare a României în structurile politice și de securitate occidentale. În consecință, B.R.U. s-a bucurat de simpatia a numeroși intelectuali și asociații civile. La nivel local, reînființarea B.R.U. a avut însă, cel puțin într-o primă etapă, un succes limitat. Dacă în 1930 B.R.U. număra circa 1.500.000 de credincioși, reprezentând 7,9% din populația României, recensământul din ianuarie 1992 înregistra doar 228.377 de credincioși greco-catolici, reprezentând 1% din populația țării și concentrați mai ales în mediul urban din Transilvania. Lipsită de o bază de mase comparabilă cu cea a Bisericii Ortodoxe, campania B.R.U. a fost animată de foste grupuri de interese greco-catolice și s-a concentrat în special pe acțiuni juridice și politice. Datorită acestor trăsături, ea avea să fie caracterizată mai apoi de propaganda ortodoxă drept un “complot” elitist și partizan.

În contrast, Biserica Ortodoxă Română s-a confruntat, după 1989, cu o acută criză instituțională. În timpul regimului comunist, conducerea ortodoxă a negociat de timpuriu un compromis cu puterea politică: în schimbul desființării Bisericii Greco-Catolice, a protecției legislative și a asistenței materiale din partea statului, B.O.R. s-a asociat propagandei oficiale a regimului comunist,

îndemnând la supunere și conformism. Desigur, biserica ortodoxă a suferit inevitabil de pe urma secularizării brutale a vieții sociale; dar conducerea bisericii și-a putut păstra în toată această perioadă importante privilegii politice și materiale. După 1989, B.O.R. a trebuit astfel să poarte stigma unei biserici colaborționiste. Confruntată cu numeroase presiuni de reformă venite din rîndurile sale sau din societatea civilă, conducerea bisericii ortodoxe a demonstrat frustrare și imobilism, alienînd astfel o parte importantă a intelectualității românești. Mai mult, în ciuda unui susținut lobby ortodox – și spre deosebire de perioada interbelică – Constituția României din 1991 nu a acordat reprezentare parlamentară instituțiilor religioase și nu a definit biserica ortodoxă majoritară drept biserică națională, ci a proclamat în schimb egalitatea cultelor religioase. În reacție, în 1994 Sfântul Sinod a proclamat unilateral B.O.R. drept “biserică națională, autocefală și unitară” (art. 2). Asumarea unei superiorități simbolice în relația sa cu celelalte culte religioase era menită să contrabalanseze resursele materiale superioare ale bisericilor catolice, protestante și neo-protestante din România, resurse folosite, în opinia B.O.R., într-o campanie premeditată de prozelitism printre credincioșii ortodocși. Liberalizarea vieții religioase și pierderea privilegiilor politice au aruncat astfel biserica ortodoxă într-o competiție acerbă “pe piața post-comunistă a sufletelor”³. În reacție, în litigiul său cu Biserica Greco-Catolică, conducerea ortodoxă a respins orice intervenție legislativă a statului și a opus campaniei greco-catolice de retrocesiune un ortodoxism populist, cu puternice accente naționaliste și anti-democratice.

Parte integrantă a procesului general de retrocesiune a proprietății confiscate de regimul comunist, conflictul dintre greco-catolici și ortodocși se plasa în sfera seculară. Cu toate acestea, puterea politică și-a declinat competența: în aprilie 1990, decretul nr.126 al Frontului Salvării Naționale retroceda Bisericii Greco-Catolice doar proprietățile aflate în posesia statului român. Deși

recunoștea importanța și urgența retrocedării fostelor lăcașuri eclesiastice greco-catolice aflate în proprietatea bisericii ortodoxe, decretul recomanda însă numai o înțelegere amiabilă între cele două părți. Satisfacerea cererilor justificate ale greco-catolicilor devenea astfel dependentă de bunele intenții și de dorința de colaborare a B.O.R., precum și de alegerea credincioșilor la nivel local. B.O.R. s-a dovedit însă foarte refractară la cererile greco-catolicilor. Această atitudine a dus la dezbateri acute între prelați și la crize succesive în relațiile confesionale dintre cele două biserici. În 1992, Biserica Unită poseda doar 212 biserici: dintre acestea, numai 25 erau returnate de către B.O.R., în timp ce 42 erau biserici nou clădite, iar 63 erau capele improvizate în diverse locuri publice. Datorită relațiilor bilaterale foarte tense, clericii ortodocși și cei greco-catolici au acceptat să folosească în comun numai 19 biserici. Chiar și această retrocedare limitată s-a produs după aprinse polemici juridice și eclesiastice. În timp ce Catedrala din Lugoj a fost retrocedată prin bunăvoință mitropolitului ortodox Nicolae Corneanu, retrocedarea Catedralei din Blaj, centrul istoric al greco-catolicismului, a prilejuit polemici dure. După ce preotul local a anunțat convertirea sa la greco-catolicism și a transferat catedrala Bisericii Greco-Catolice, Patriarhul Teoctist a denunțat vehement această “agresiune catolică” și a anunțat intenția sa de a rupe toate legăturile ecumenice cu Vaticanul.⁴ Această atitudine a provocat frustrare printre ierarhii greco-catolici: în septembrie 1993, cardinalul Alexandru Todea declara că “Biserica Unită se simte persecutată în România de către alți români” (Viața creștină, 2, 1993, 18, p.3).

Venirea la putere a Convenției Democratice (C.D.) în noiembrie 1996 a adăugat noi valențe politice conflictului dintre ortodocși și greco-catolici. Principalul partid al noii coaliții de guvernământ, P.N.Ț.C.D., definea moralitatea creștină drept baza doctrinei sale politice și opunea secularizarea societății românești din timpul regimului comunist. Biserica a putut astfel obține importante concesi

în consolidarea profilului său politic: spre exemplu, România a devenit una dintre puținele țări din Europa în care religia este obligatorie în învățământul primar. B.U.R. și-a sporit în mod semnificativ influența ei politică, căci P.N.Ț.C.D. conținea o puternică componentă istorică greco-catolică (în fapt, chiar Iuliu Maniu, liderul istoric venerat al partidului, era un greco-catolic din Blaj). Apoi, restituirea proprietăților naționalizate de către regimul comunist fusese o prevedere importantă a programului electoral al C.D.. În consecință, greco-catolicii și-au intensificat campania pentru restituirea proprietăților, într-un moment în care biserica ortodoxă era chiar mai fermă în hotărârea sa de a nu colabora. Rezultatul a fost agravarea conflictului dintre ierarhiile celor două biserici, exprimat printr-un adevărat război al declarațiilor. Devenise imperios ca puterea politică să intervină și să ofere o soluție politică la disputa religioasă. Legea Boilă-Turianu, adoptată de Senat în iunie 1997, stipula obligația bisericii ortodoxe de a returna greco-catolicilor, la cererea acestora, biserici în acele localități unde există mai multe lăcașuri de cult ortodoxe. Legea a provocat un imens scandal public, cu reacții incendiare din partea ierarhilor ortodocși. Patriarhul Teoctist caracteriza legea ca pe un “dictat” cu “urmări impredictibile pentru pacea Transilvaniei”, iar Justinian, Episcopul Maramureșului și Satmarului, avertiza că noua lege poate transforma Transilvania “într-un Belfast sau a doua Iugoslavie”. B.O.R. declanșa astfel o campanie virulentă împotriva proiectului legislativ, obținând respingerea acestuia de către Camera Deputaților.

Relațiile dintre cele două biserici se aflau astfel într-un punct mort. Puterea politică se dovedise incapabilă să impună o soluție de compromis la litigiul asupra proprietății religioase. Procesul de negocieri, care ar fi trebuit să devină modalitatea principală de soluționare a conflictului, stagna. Comisia centrală de dialog propusă de Sfântul Sinod al B.O.R. în februarie 1998 nu a putut impulsiona negocierile bilaterale. Devenise astfel clar că cele două biserici abandonau dialogul și

operau schimbări semnificative de strategie. Dacă Biserica Greco-Catolică încerca să-și atingă obiectivele prin influențarea opiniei publice și a factorilor politici, B.O.R. decidea să-și mobilizeze preoții și credincioșii în manifestații publice. În acest fel, conflictul atingea un nou stadiu, acela al confruntărilor deschise de stradă între adepții celor două culte. Pe 13 martie 1998, confruntarea violentă dintre credincioșii ortodocși și cei greco-catolici din Biserica “Schimbarea la Față” din Cluj a provocat consternare în întreaga țară. Cu toate acestea, în reacție la ocuparea bisericii de către greco-catolici, clericii ortodocși au decis să escaladeze conflictul. Pe 20 martie 1998, Bartolomeu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Clujului și Feleacului, a condus un marș impresionant al 2.500 de preoți și studenți ortodocși în Cluj. B.O.R. a lansat de asemenea o adevărată ofensivă politică menită să chestioneze relația dintre stat și biserică. În aprilie 1998, Arhiepiscopul Anania declara intenția sa de a propune Sfântului Sinod al B.O.R. o mai mare implicare a bisericii în viața politică. Propunerea lui Anania era vehement respinsă de renumiți intelectuali și asociații civice. Ea era însă entuziast susținută de numeroși clerici ortodocși, precum și de partide politice naționaliste. Astfel, Corneliu Vadim-Tudor, liderul Partidului România Mare, considera “imperios necesar ca Biserica să intre în vîltoarea bătăliei pentru supraviețuirea neamului românesc”, iar Gheorghe Funar, liderul Alianței pentru Unitatea Românilor, propunea reprezentarea bisericii în parlament. Aceste luări de poziție atrăgeau atenția asupra unei potențiale alianțe dintre biserică și partidele naționaliste. Ele exprimau însă și dilema politicianilor naționaliști de a lua o poziție partizană deschisă în litigiul dintre greco-catolici și ortodocși. Deoarece ambele culte sunt componente fundamentale ale ideologiei naționale românești, Gheorghe Funar folosea formula ambiguă a “Bisericii Naționale Române”, care să cuprindă ambele “biserici surori”.

Religie și identitate națională: o dilemă inerentă modernității

În timpul conflictului interconfesional, aspectele teologice ale rivalității dintre catolici și ortodocși au fost puțin invocate. Au prevalat în schimb argumentele juridice. Reprezentanții B.R.U. au argumentat că sinodul de reunificare din octombrie 1948 nu a fost canonic, căci el nu a exprimat voința clerului și a credincioșilor greco-catolici, ci a fost inițiat prin forță de către conducerea Bisericii Ortodoxe Române, după vizita la București a patriarhului Bisericii Ortodoxe Ruse. Responsabilitatea desființării Bisericii Greco-Catolice revine în consecință statului român, care, prin decretul din decembrie 1948, a interzis B.R.U. și a transferat proprietățile acesteia bisericii ortodoxe. Statul român are deci acum obligația să restituie, *in integrum*, patrimoniul greco-catolic. Dimpotrivă, reprezentanții B.O.R. consideră sinodul eclesiastic din 1948 drept “sfântul act al reunificării Bisericii-Mamă, la inițiativa clerului și a credincioșilor greco-catolici”, prin care aceștia s-au reîntors la Biserica Ortodoxă “împreună cu bisericile, casele parohiale și întregul lor patrimoniu religios”. Ei argumentează că, prin abrogarea Concordatului dintre Vatican și România de către guvernul Petru Groza în iulie 1948, proprietatea greco-catolică a intrat sub jurisdicția noii legi a cultelor adoptată în august 1948. Aceasta stipula că proprietatea parohiilor religioase aparține congregațiilor locale. Prin urmare, patrimoniul greco-catolic a fost transferat legal bisericii ortodoxe prin unirea credincioșilor greco-catolici. Decretul guvernamental din decembrie 1948 nu a făcut decît să recunoască această situație de fapt. Înapoierea proprietății greco-catolice ar trebui astfel să aibă loc în funcție de proporția numerică la nivel local dintre credincioșii celor două biserici. De vreme ce, potrivit surselor B.O.R., în 1997 în Transilvania, erau 3.662.308 de ortodocși (95,14%), și doar 186.823 de uniți (4,85%), greco-catolicii ar avea dreptul numai la o parte a fostelor lor

lăcașuri de cult.⁵

Recentul conflict dintre catolici și ortodocși reeditează, într-un context politic diferit, criza instituțională a bisericii din perioada interbelică. În 1928, o propunere legislativă privind Legea cultelor, menită să pregătească ratificarea Concordatului semnat în 1927 între România și Vatican, a fost vehement opusă de către greco-catolici. Ei au protestat împotriva prevederii că averea unei parohii ar putea fi transferată unei alte biserici odată cu convertirea în masă a credincioșilor din acea parohie (în biserica catolică, proprietatea unei parohii este prerogativa episcopului, și nu a credincioșilor). După mari demonstrații de stradă ale greco-catolicilor și aprinse polemici parlamentare, articolul controversat a fost în cele din urmă omis din textul final al Legii Cultelor, adoptată în 1928. În anul următor, însă, patriarhul ortodox Miron Cristea și mitropolitul Transilvaniei, Nicolae Bălan, s-au opus vehement ratificării Concordatului cu Vaticanul, motivând că el acordă o poziție privilegiată Bisericii Catolice în România. Pentru a contrabalansa “privilegiile” greco-catolice, biserica ortodoxă s-a aliat cu forțe politice anti-democratice; în perioada 1938-1940, ea a fost unul din pilonii dictaturii regale instaurate de Carol al II-lea. Teologii ortodocși din perioada interbelică au participat și ei la redefinirea rolului bisericii în societate, luând parte activă la dezbaterile asupra identității naționale românești. Ortodoxia a fost transformată în *Orthodoxism*, o ideologie politică militantă. Așa s-a născut și formula exclusivistă a lui Nae Ionescu, potrivit căreia pentru a fi român, trebuie să fi ortodox. Acest sincretism simbolic dintre religie și identitatea națională – văzută ca un atribut metafizic, și nu ca o calitate dezvoltată istoric – excludea o importantă parte a românilor din comunitatea națională.

Similar cu dezbaterile din perioada interbelică, după 1989 prelații ortodocși și cei greco-catolici au depășit cadrul îngust al controverSELor juridice și s-au implicat activ în polemicele intelectuale asupra identității naționale românești.

Propaganda ortodoxă a reactivat multe din argumentele naționalismului integral din perioada interbelică, cu întreg conținutul lor naționalist, anti-democratic și xenofob. În repetate rânduri, reprezentanții B.O.R. au descris unirea religioasă cu Roma din 1700 ca pe o îndepărtare de la identitatea națională românească, care a împărțit românii în două confesiuni diferite și a deschis calea certurilor interconfesionale. Ei au sugerat astfel o comparație între evenimentele de după 1989 și perioada anilor 1692-1700, identificând biserica ortodoxă cu poporul român, și greco-catolicii cu străinii. Mitropolitul Transilvaniei, Antonie, descria campania greco-catolicilor de retrocesiune a lăcașurilor de cult drept “un atentat la viața Bisericii Ortodoxe Române și a *neamului* nostru”, și atenționa politicienii să nu reediteze “evenimentele de la 1700, când străinii de neamul nostru au frânt inima neamului și au făcut răni și suferințe”. În același spirit, Arhiepiscopul Anania aprecia, într-un discurs rostit în timpul procesiunii din 20 martie 1998 la Cluj, că “valuri de inamici se ridică împotriva Bisericii Ortodoxe Române, și prin ea, *împotriva poporului român*”. La rândul său, Biserica Unită a încercat să contracareze această excludere printr-un contra-discurs simbolic, care să reconcilieze caracterul național al bisericii greco-catolice cu vocația universală a bisericii catolice, și să evidențieze rolul fundamental al greco-catolicismului în perpetuarea legăturilor politice și de civilizație dintre România și Europa occidentală: “Biserica Română Unită este instituția latinității poporului român [...] instituție religioasă dar și națională. Deoarece este catolică, ea iubește în primul rând poporul său, dar, i se adresează, prin catolicismul său, într-un spirit european și universalist”.⁶

Concluzii

După incidentul violent din Cluj, relațiile dintre cele două biserici s-au detensionat gradual. În octombrie 1998 a fost inițiat un nou proces de

negocieri bilaterale, la inițiativa Bisericii Ortodoxe și cu participarea unui mediator din partea Vaticanului. Reconcilierea religioasă s-a dovedit însă deosebit de lentă. După ani de confruntări deschise, reflexele antagoniste încă persistă. Astfel, paralel cu declanșarea procesului de reconciliere dintre cele două biserici, B.O.R. a decis să comemoreze, în octombrie 1998, 50 de ani de la sinodul de ‘reunificare’ din 1948. În cele din urmă, în ianuarie 1999, ierarhii bisericii greco-catolice și ai celei ortodoxe au semnat un acord menit să pună capăt unei perioade de nouă ani de acute polemici și confruntări violente. Deși nu a soluționat toate problemele în litigiu, documentul – salutat de mass-media drept “Pacea de la Blaj” – a restabilit dialogul ca modalitate principală de soluționare a conflictelor interconfesionale. Biserica Greco-Catolică a acceptat să retragă toate acțiunile juridice și inițiativele legislative în problema retrocedării bisericilor, să renunțe la ocuparea forțată a edificiilor religioase și la orice acțiune de prozelitism printre ortodocși. În schimb, B.O.R. a recunoscut posesia *de facto* a greco-catolicilor asupra a aproximativ 100 de edificii religioase, indiferent de căile prin care au fost obținute; și a acceptat constituirea de comisii mixte de dialog la nivel local pentru negocierea unor noi retrocedări în localități rurale unde există mai multe biserici ortodoxe, cu acceptul preoților și a credincioșilor ortodocși din localitate. Părțile nu au putut conveni încă asupra retrocedării de biserici în localități urbane, ori în localități cu un singur edificiu de cult.

Reconcilierea dintre cele două biserici a făcut posibilă vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România, în mai 1999. Itinerarul vizitei a prilejuit însă o nouă competiție pentru capital simbolic între cele două biserici. Prin negocieri abile, B.O.R. a reușit să împiedice vizita papei la Blaj, reducând astfel semnificația religioasă a evenimentului, dar exploatănd din plin beneficiile sale politice. Prima vizită a suveranului pontif într-o țară preponderent ortodoxă a fost astfel un succes politic major al Bisericii Ortodoxe Române, semnând o epocă de

reînnoit dialog confesional între ortodoxie și catolicism. În același timp, ea a simbolizat emanciparea decisivă a Bisericii Ortodoxe Române de sub influența Moscovei, sporind prestigiul său domestic și internațional. În fine, vizita papei a consacrat reconcilierea dintre cele două biserici românești: în întâlnirea de la Râmet din iunie 1999, Biserica Unită abandona principiul de *restitutio in integrum* a lăcașurilor de cult, limitându-și cererile la 160 biserici și 70 de edificii religioase.

Recentul conflict interconfesional prilejuește astfel o discuție mai amplă a relației dintre religie și naționalism. Din punct de vedere istoric, “comunitatea imaginată”⁷ a bisericii a fost întotdeauna mult mai largă decât comunitatea națională, fiind, în acest sens, multinațională. Odată cu apariția și dezvoltarea naționalismului, comunitatea religioasă a fost însă naționalizată. În România, cucerirea independenței de stat în 1878 a fost urmată la scurt timp de dobândirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române (1881). Privită ca un simbol al identității naționale românești, B.O.R. a fost mai târziu ridicată la rangul de patriarhie (1925). Și în Transilvania, dezvoltarea mișcării naționale românești a forțat bisericile ortodoxă și greco-catolică să-și subordoneze interesele specifice și să colaboreze în apărarea cauzei naționale românești. Recentul conflict interconfesional este însă un exemplu relevant al modului în care, în loc să favorizeze cooperarea reciprocă, liderii ortodocși și cei greco-catolici au încercat să monopolizeze definiția identității naționale românești. Această strategie era menită să excludă simbolic confesiunea rivală din cadrul comunității naționale și să reducă astfel competiția pentru preeminență spirituală și resurse materiale. În cele din urmă, asocierea litigiului interconfesional dezbatărilor asupra identității naționale românești s-a dovedit a fi atuul câștigător al conducerii eclesiastice: ca urmare a conflictului, capitalul simbolic al celor două biserici a sporit considerabil. În mai 1999, invocând contribuția lor la înfăptuirea reconcilierii religioase, președintele Emil Constantinescu i-a decorat pe liderii celor două biserici – patriarhul

ortodox Teoctist și cardinalul greco-catolic Alexandru Todea – într-un gest menit să simbo- lizeze o colaborare reînnoită între biserică și puterea politică în România.

NOTE

¹ Vezi Max Weber, *Basic Concepts in Sociology* (New York: The Citadel Press, 1963), pp. 122-3; Și *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology* (Berkeley: California Press, 1978), Vol. II, capitolul XV “Political and Hierocratic Domination”.

² Utilizez aici terminologia și perspectiva teoretică autoritativă asupra ideologiei naționale românești dezvoltată de Katherine Verdery în *National Ideology Under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania*, (Berkeley: University of California Press, 1991).

³ Katherine Verdery, *The Political Lives of Dead Bodies : Reburial and Postsocialist Change* (New York: Columbia University Press, 1999), p.80.

⁴ Vezi Dan Ionescu, “The Orthodox-Uniate Conflict” in RFE/RL Research Institute, *Report on Eastern Europe*, 2, August 2, 31, 1991, pp. 29-34.

⁵ Scrisoare adresată parlamentului de Membrii Sinodului

Mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, de la Mănăstirea Râmet, 12 septembrie 1997.

⁶ ‘Declarație publică din 8 ianuarie 1990’, apud James Niessen “The Greek-Catholic Church and the Romanian Nation in Transylvania,” în Niessen (ed.), *Religious Compromise, Political Salvation. The Greek Catholic Church and Nation-building in Eastern Europe* (Pittsburgh: University of Pittsburgh, 1992), p. 61.

⁷ Benedict Anderson, *Imagined Communities* (Verso, London, 1983).

CONSTANTIN IORDACHI – absolvent al Facultății de Istorie a Universității din București și al Institutului de studii internaționale de la Universitatea din Leeds, Marea Britanie. În prezent este student doctoral în istorie comparată la Universitatea Central-Europeană din Budapesta.

radio **delta** rfi 93.5 fm

**Ascultă
ce mică e lumea!**

România între trecut și viitor

SABIN DRĂGULIN

Anul 1848 a reprezentat pentru multe din popoarele situate în centrul și estul Europei începutul unui proces prin care elitele naționale au încercat să modernizeze instituțiile specifice fiecărei societăți cu scopul de a conecta acest spațiu european la valorile și spiritul Europei occidentale. Timp de un secol acest demers modernizator și-a urmat drumul său în funcție de specificitatea fiecărui popor. Elementul comun este dat de modalitatea în care s-a încercat modernizarea acestor societăți. Elitele naționale au introdus principiile burgheze ce au stat la baza apariției societăților capitaliste care le-au servit drept model. Ca o ironie a istoriei, un secol mai târziu aceste state cunosc un nou model de modernizare: modelul comunist. Este important să facem următoarea observație: comunismul în spațiul bolșevic de expresie s-a dorit a fi o nouă modalitate de modernizare opusă modelului capitalist. Desigur “formele” erau asemănătoare: urbanizare, laicizare, industrializare, însă “fondul” era diferit: lipsa proprietății private, a libertății de expresie și a democrației. Efortul de comunizare a noilor societăți implică o deplasare dramatică a orizonturilor, din zona anglo-franco-germană spre cea rusă. Pentru o perioadă de timp s-a creat impresia că aceste state s-au omogenizat în procesul lor de modernizare. Nimic mai fals. Realitatea este că, cu toate eforturile depuse de partidele comuniste după anii '50 care au aplicat același model de a comuniza societatea, rezultatele au fost diferite. Această disonanță apare pregnant în anii '70 când eșecul modernizării începe să devină vizibil. Cu trecerea timpului decalajele nu mai pot fi trecute cu vederea de nimeni. Este un paradox. Din moment ce “tiparul” comunizării a fost același, cum

este posibil să apară aceste diferențe? Mesajul comunist leninist spunea clar că odată cu introducerea sistemului comunist la încheierea procesului vor dispărea diferențele dintre popoare și state. Experiența introducerii acestui model în statele din Europa, Asia, Africa sau America nu demonstrează că există diferențe importante. Răspunsul se regăsește în realitățile interne ale fiecărui popor. Sfârșitul celui de-al doilea război mondial le găsește pe statele europene din centrul și estul Europei în stadii diferite de modernizare care au “pervertit” modelul comunist. Cehoslovacia, Ungaria, Polonia parcurseseră mai multe etape pe drumul conectării europene decât România.

În urma elementelor expuse mai sus se poate da un răspuns privitor la întrebarea: De ce Cehia, Ungaria, Polonia au fost integrate într-un timp relativ scurt în timp ce România trebuie să mai aștepte? În această analiză încerc să aduc în discuție numai două elemente: stadiile diferite de modernizare și societatea civilă. Luând în discuție problema decalajelor, în procesul modernizării se observă că Cehia este statul cel mai dezvoltat din punct de vedere industrial cu efect în procesul de urbanizare. Ungaria și Polonia sunt state preponderent agrare, însă în perioada comunistă fiecare dintre ele au introdus un element al societăților capitaliste. Ungaria introduce în timpul lui Janos Kadar în urma revoluției din 1956 un program de reformă intitulat “Noul Mecanism Economic”(NEM). Este o reformă de sus în jos, graduală, prudentă, în care se creează posibilitatea apariției micilor întreprinderi private, asociații familiale sau cooperative. Efectul se vede la începutul anilor '80 când nivelul de trai al populației

se modificase în bine față de anii '60¹. În Polonia, după introducerea proprietății de stat în agricultură (colhozul), au urmat mai multe crize alimentare ceea ce a impus retrocedarea pământurilor către țărani creându-se astfel mica proprietate țărănească. În opoziție, România nu realizează nimic în comparație cu cele trei state. Industrializarea se axează pe industria grea, energofagă, proprietatea privată este aproape inexistentă, iar agricultura se află în totalitate în mâna statului prin intermediul Cooperativelor Agricole de Producție (C.A.P.) și a Întreprinderilor Agricole de Stat (I.A.S.). Aceste realități diferite vor mări decalajele între România și celelalte trei state.

Aceste modele diferite au la bază regimuri politice comuniste diferite în funcție de gradul de libertate pe care guvernele acestor state le acordă propriilor popoare. De aceea și modalitățile de trecere de la comunism la capitalism sunt diferite: în Cehoslovacia, Ungaria și Polonia este o formă negociată, iar în cazul României prin revoluție.

Este desigur una din cauzele care au condus la o atitudine de abordare diferită a fostelor state din blocul sovietic din Uniunea Europeană (U.E) și Statele Unite ale Americii. (S.U.A.).

Al doilea element de analiză este societatea civilă. În acest domeniu putem afirma că diferențele între Cehia, Ungaria, Polonia și România sunt mai mari decât diferențele în planul modernizării instituționale. Pentru Cehoslovacia anul de răscruce este 1968. După 20 de ani de dictatură stalinistă societatea civilă cehoslovacă înlătură regimul lui Antonin Novotny declanșând intervenția tancurilor Armatei Roșii și a patru țări care făceau parte a pactului de la Varșovia pe 21/22 august 1968. Acest eveniment va avea o importanță deosebită în articularea unei societăți civile cehoslovace. Pe data de 1 ianuarie 1977 apare "Charta '77", în 1979 350 de persoane trimit o scrisoare de protest Papei referitor la abuzurile regimului comunist în domeniul practicii religioase, pentru ca în anul 1988 o petiție în favoarea respectării drepturilor religioase să numere semnăturile a circa o jumătate de milion

de oameni. Aceasta este societatea civilă cehoslovacă. Ungaria se revoltă în anul 1956, este o revoluție care a marcat istoria postbelică a comunismului. Acei mii de morți și zeci de mii de refugiați în Occident și arestați în țară dau măsura opoziției societății civile față de comunism. Efectul va fi o relaxare ideologică și o slăbire a controlului statului în raport cu societatea. Noul Mecanism Economic (N.E.M.) nu este decât expresia acestei realități. Viața intelectuală și culturală este mult mai puțin supravegheată și controlată decât în România. De aceea în anii '70 zeci de intelectuali se raliază Chartei '77. Ca efect, spre sfârșitul comunismului apar expresii ale societății civile, "Frontul Democrat Maghiar" (sept. 1987) și "Alianța Liberilor Democrați" recunoscute ca partide.² Polonia este cazul cel mai cunoscut și luat în discuție în problema societății civile.

Vizita Papei Ioan Paul al II-lea (de origine poloneză) în iunie 1979 va avea un impact major asupra societății poloneze. Prezența Papei în Polonia, țară catolică profund credincioasă, dă acel sentiment de siguranță societății poloneze. Modalitatea de expresie a societății civile poloneze sunt grevele. Primul val de greve este în anul 1956, al doilea în 1970. Ambele valuri de greve sunt cauzate de creșterea prețurilor și angrenează muncitori și intelectuali. În 1976 are loc un alt val de greve la uzinele Vassovic. În toate cele trei cazuri regimul comunist le-a stopat prin arestări, morți sau concedieri. Dacă în 1956, 1970 și 1976 muncitori au protestat în afara întreprinderilor, în luna august 1980 izbucnește la șantierele navale din Gdansk o nouă grevă purtată în interiorul atelierelor. Acum se consacră Lech Walesa, un electrician, vechi militant activist sindical. Această grevă este martorul coagulării societății civile poloneze. Muncitorii, biserica și intelectualii vor lupta pentru spargerea monopolului puterii deținut de partidul comunist polonez. Apariția acestei mișcări intitulată Solidarnosc va "instituționaliza" societatea civilă. Cu toate că în iarna anului 1981-1982 în Polonia se va institui o dictatură militară care a "înghețat"

spațiul politic societatea civilă există, trăiește.

În contrast identificăm situația în România. În anul 1965 Nicolae Ceaușescu preia frâiele puterii. Regimul comunist realizează investiții în marea industrie încercând o modernizare târzie. Excesele regimului sunt cunoscute, poliția secretă este omnipotentă, partidul conduce discreționar, iar idolatrizarea lui Ceaușescu capătă expresii jenante. Dar unde este societatea civilă românească? În anul 1977 scriitorul Paul Goma se alătură Chartei '77 și scrie o scrisoare de protest lui Nicolae Ceaușescu. Situația este rezolvată rapid de regim, Paul Goma este arestat, anchetat și ulterior expulzat din țară. Un alt moment este greva minerilor din august 1977 din Valea Jiului. Armata intervine, apar dislocările de populații sau colonizări; o altă criză este rezolvată. Apar dizidențele, Mihai Botez, Doina Cornea, Gabriel Andreescu, Radu Filipescu și alții. Aceștia sunt imediat izolați, puși sub supraveghere, și nu au posibilitatea să influențeze populația. Realitățile externe din Cehoslovacia, Ungaria, Polonia și ulterior U.R.S.S., ca și realitățile interne, lipsa alimentelor, a căldurii din apartamente sau a abuzurilor structurilor statului nu aduc României o relaxare a regimului. Dimpotrivă, Nicolae Ceaușescu împinge țara în izolare pe plan extern, iar pe plan intern regimul se radicalizează. Rezultatul este că societății civile în România nu i se simte prezența.

Toate aceste realități interne și externe și-au avut rolul lor în demersul României pentru a se integra în U.E. și N.A.T.O. După 1989 în Cehoslovacia (ulterior Cehia prin divizare de Slovacia), Ungaria și Polonia sunt instaurate regimuri reformiste în timp ce în România se instaurează un regim "conservator", ca expresie a existenței fragile a societății civile. Practic anii '90 în ochii oricărui spectator avizat implică o identificare între regimul politic și reformă în cazul fostelor state comuniste. Cehia, Ungaria și Polonia se vor structura prin constituirea "grupului de la Vișegrad". Pe plan intern aceste state au accelerat reforma economică, au introdus mecanismele

pieței, au sincronizat legislația internă cu cea europeană. În planul politicii externe aceste state au dus o politică consecventă de a realiza tratate cu vecinii și de a încheia vechile animozități cu Rusia, acceptând chiar să treacă pe planul secund problema "reparațiilor" istorice. Putem identifica ca politică de integrare în structurile occidentale a țării grupului de la Vișegrad o organicitate între politica internă și politica externă. România a prezentat o partitură diferită: în cazul reformei economice am introdus o politică graduală, în privința investițiilor străine am păstrat o "răceală" consacrandu-se expresia "nu ne vindem țara"; în raporturile cu minoritățile etnice am avut episodul Târgu-Mureș și, în fine, în spațiul societății civile am avut "Mineriada" din 1991. Urmărind în mod logic firul explicațiilor putem observa că România nu putea emite pretenții să fie integrată în primul val de integrare euro-atlantică. Pentru ca România să-și urmeze cursul normal în cazul în care dorim în mod onest să ne integrăm în structurile euro-atlantice, trebuie să parcurgem mai multe etape.

România trebuie să aducă o ofertă de imagine pentru crearea unui capital de încredere în relația cu U.E. și N.A.T.O. Pentru aceasta fiecare plan pro- N.A.T.O. sau U.E. trebuie să aibă în mod obligatoriu susținere internă, pentru a exista o stabilitate internă. În cadrul "jocului" democratic trebuie să existe o alternanță lipsită de contradicții la putere conform votului popular. U.D.M.R. trebuie luat în considerare ca factor politic și mediatic indiferent de natura regimului care vine la putere în România. Legislația trebuie armonizată cu legislația U.E. indiferent de tabuurile sociale sau opoziția Bisericii Ortodoxe Române. În plan extern statul român trebuie să încheie tratate de bună vecinătate cu toți vecinii, aici incluzând Republica Moldova și Rusia. În relația raporturilor cu Rusia trebuie să existe o normalizare a relațiilor și să nu promovăm o politică anti-rusească deoarece S.U.A. și N.A.T.O. nu agreează o astfel de politică.³ România trebuie să participe la diferite programe internaționale de securitate

pentru a se da substanță ofertei de imagine. Războiul din Kosovo a creat o fereastră de oportunitate fiind adusă în atenția comunității internaționale fragilitatea Balcanilor.⁴ Se cristalizează o nouă politică în acest spațiu geografic care se bazează pe consolidarea instituțiilor politice, a stabilității militare și sociale. Dacă elita politică românească dorește în mod real integrarea României în structurile occidentale așa cum a dorit elita modernizatoare de la 1848, ar fi bine să uite pentru o perioadă de limbajul etnicist, naționalist, tradiționalist.

NOTE:

¹ Stelian Tănase, **Miracolul revoluției**, București, Editura Humanitas, 1999, p. 120, 121.

² Ibidem, p. 132.

³ Valentin Stan, **România și eșecul campaniei pentru vest**, București, Editura Universității, 1999, p. 105.

⁴ XXX, N.A.T.O.: **Ce este. Ce va fi, Noua Europă și securitatea statelor mici**, București, R.A. Monitorul Oficial, 1996, p. 43.

CINE NE CITEȘTE:

Sunt deosebit de mulțumit de câte ori deschid "Sfera Politicii". Ținuta revistei, sobrietatea și profesionalismul ei, numele prestigioase ale colaboratorilor, tematicile actuale, reprezintă adevărate îndemnuri la o lectură interesantă.

ANDREI CHIRICĂ

Andrei Chirică

Președintele S.C. MobilRom S.A.

DRĂGULIN SABIN – absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea București, Doctorand în cadrul "Institutului de Istorie – A. D. Xenopol", Iași, Profesor, Student an II, Științe Politice, în cadrul Facultății de Științe Politice și Administrative, Universitatea București

Ceaușescu și Justiția

Redăm ultima parte a cuvântării lui Nicolae Ceaușescu, susținută la o ședință a C.C. al P.C.R. Cuvântarea se referă la activitatea justiției, care, în concepția P.C.R., trebuia să fie un instrument al luptei de clasă, nu să slujească la aflarea adevărului.

Este cazul să punem capăt acestor stări de lucruri. Să tragem învățăminte față de lipsurile pe care le avem și să luăm măsuri față de cei ce nu-și îndeplinesc îndatoririle. Trebuie lichidat cu această atitudine liberalistă a judecării cauzelor, această atitudine lipsită de exigență și plină de blândețe în felul cum s-a desfășurat însăși această consfătuire. Față de numărul membrilor de partid care sînt în sală, puteau să se tragă mai multe învățăminte și concluzii care să dea de gîndit în activitatea de viitor, pentru ca asemenea lipsuri să nu se mai repete și la asemenea ședințe să facem o analiză mai serioasă pătrunsă de mai mult simț de critică și autocritică. Spiritul acesta liberalist și lipsa de exigență și de combativitate s-au manifestat și în cursul acestei consfătuiri. Este un lucru grav care trebuie să fie lichidat în viitor. Va fi necesar să reflectăm serios asupra acestei probleme și în dezbaterile care se vor face la regiuni cu toți judecătorii trebuie să obținem o îmbunătățire din acest punct de vedere.

Este cazul să renunțăm la atitudinea de a încerca să justificăm ascunzîndu-ne după diferitele texte de lege, poziția aceasta inadmisibilă pe care au avut-o multe tribunale față de delapidatori, de hoți, față de dușmanii poporului nostru.

Avem de-a face cu organe ale dictaturii proletariatului. Justiția este unul din organele importante ale statului democrat popular chemat, ca organ de represiune, împotriva dușmanilor R.P.R., împotriva celor ce lovesc în interesele oamenilor muncii. Nu au ce căuta în justiție nici

blîndețea și nici îngăduința față de dușmanii poporului nostru. Problema care trebuie să ne preocupe este în ce măsură cel judecat a dăunat sau n-a dăunat intereselor oamenilor muncii, intereselor conaștrucției socialiste.

Din felul în care au acționat o serie de judecători, din felul în care au încercat să justifice atitudinea aceasta de îngăduință față de elementele dușmănoase, față de hoți și delapidatori, dovedește că mai avem în justiție oameni care n-au înțeles sau nu vor să înțeleagă că ei sînt puși acolo de puterea clasei muncitoare și a țărănimii muncitoare, pentru a apăra interesele acestei puteri, oameni care încearcă la adăpostul diferitelor teorii burgheze să justifice poziția lor nejustă.

Mai sînt judecători care vorbesc de așazisa “independență a justiției”, de faptul că judecă “după intima lor convingere”. Cred că este timpul să ne întrebăm despre ce fel de independență este vorba?

Justiția nu poate sta deasupra puterii oamenilor muncii. Ea este un organ și o parte integrantă a statului democrat popular care trebuie să trateze fără milă pe cei ce lovesc în interesele construcției socialiste indiferent cine sînt aceștia. Justiția este controlată de clasa muncitoare. Ea trebuie să servească interesele statului democrat-popular. Trebuie să lichidăm aceste concepții la adăpostul cărora o serie de judecători de fapt își ascund poziția lor dușmănoasă și, din păcate, influențează și pe alții care sînt membri de partid. Trebuie să existe o singură convingere: aceea de a lovi fără cruțare

în infractori. Intima convingere trebuie să corespundă cu aceea că fiecare judecător trebuie să aplice convingerea clasei muncitoare, să privească lucrurile prin prizma intereselor clasei muncitoare. Judecătorii trebuie să aplice pedepse în raport cu dauna adusă intereselor construcției socialiste și intereselor oamenilor muncii. Cine gîndește altfel nu are ce căuta în justiție.

Trebuie să avem în vedere că noi sîntem în etapa în care construim socialismul în condițiile existenței unor rămășițe a claselor dușmănoase exploatare cum sînt chiaburii și alte elemente dubioase. Mai există o luptă de clasă și elemente dușmănoase, clasele exploatare înlaturate de la putere, chiaburii, elementele legionare care au servit interesele fabricanților și moșierilor, astăzi sînt agentura deschisă a imperialiștilor americani. Toate aceste elemente încearcă și folosesc toate posibilitățile pe care le au prin lipsa noastră de vigilență, pentru a lovi în interesele construcției socialiste. Trebuie să înțelegem că lupta de clasă își are legile ei bine determinate și că față de dușmanul de clasă trebuie să acționăm ferm, fără nici un fel de milă.

Ați văzut cum aceste elemente dușmănoase în Ungaria, dacă față de ele nu s-a dovedit fermitate, au mers pînă la organizarea contrarevoluției și nu s-au dat înapoi de la cele mai odioase crime, acționînd într-un mod cu totul bestial.

Lipsa justiției constă în aceea că n-a să vadă că în dosul jefuirii avutului stau atitudini contrarevoluționare. Este o lipsă serioasă cu care trebuie să lichidăm în viitor.

Problema apărării avutului obștesc și a bunurilor oamenilor muncii trebuie privită ca o problemă politică de prim ordin. Trebuie să înțelegem că avem de-a face cu o formă de manifestare a luptei de clasă și trebuie să acționăm față de infractori ca față de niște dușmani de clasă. Nu trebuie să uităm că posturile de radio imperialiste fac apel deschis ca aceste slugi ale lor să fure, să delapideze pentru ca, pe această

cale, să împiedice construcția socialistă. Este deci necesar ca organele noastre de justiție să țină seama de toate acestea atunci când sînt chemate să administreze justiția și să hotărască asupra pedepselor care trebuie date în numele poporului muncitor.

Pe lîngă activitatea organului de justiție sînt necesare și alte măsuri. Plenara Comitetului Central s-a oprit și asupra măsurilor pe care trebuie luate de ministere, de organele economice, pentru a împiedica și a nu da posibilitatea acestor elemente să mai poată delapida.

În ce privește măsurile pe care trebuie să le ia organele de justiție pentru a-și îndeplini menirea lor de organ al dictaturii proletarietului, pe baza hotărîrilor Plenarei Comitetului Central au și fost adoptate o serie de legi care să dea și cadrul necesar pentru a acționa cu mai multă fermitate inclusiv problema aplicării pedepsei cu moartea pentru elementele care lovesc în avutul obștesc.

Este necesar ca în lumina acestor legi care vor da un cadru organizatoric aplicării în viață a hotărîrilor Comitetului Central, justiția noastră să acționeze cu toată fermitatea, cu toată hotărîrea, pentru a pune capăt acestor stări de lucruri, pentru a da o lovitură puternică acestei activități contrarevoluționare.

Este necesar să fie lichidate acele atitudini de îngăduință, de împăciuitorism față de cei ce lovesc în avutul obștesc.

Este necesar să lichidăm stările de indisciplină care se mai semnalează în rîndul judecătorilor. Să fie organizat un control temeinic și să fie trași la răspundere în mod foarte serios toți cei ce nu-și îndeplinesc îndatoririle în mod ferm și hotărît.

În această direcție un rol deosebit îl are Ministerul Justiției, Corpul de inspectori, fiecare președinte de tribunal regional care trebuie să acționeze hotărît și ferm în executarea sarcinilor trasate de partid și guvern.

În acelaș timp trebuie să dăm o atenție

deosebită asesorilor populari. Ne-am ocupat în slabă măsură de încadrarea asesorilor printre care s-au strecurat multe elemente necorespunzătoare. Va fi necesar să vedem cine sînt acești asessori populari și să fie selecționați numai cei care înțeleg să judece prin prisma intereselor clasei muncitoare, a țărănimii muncitoare, a statului democrat popular.

Există la mulți judecători tendința de a se sustrage controlului organelor de partid. Pornind de la înțelegerea greșită a problemei așa zisei “independențe” a justiției, mulți judecători, președinți de tribunale, chiar membri de partid, au înțeles greșit problema răspunderii pe care ei o au față de partid, necesitatea de a da socoteală pentru activitatea lor în fața organelor de partid. Aici este și lipsa organelor respective de partid care au tolerat asemenea stări de lucruri și n-au luat măsuri să tragă la răspundere, pînă la excluderea din partid, sau pînă la îndepărtarea din justiție, a celor care au asemenea manifestări. Toate organele de justiție de sus pînă jos sînt supuse organelor de partid. Comitetul regional sau raional de partid are obligația de a controla, de a trage la răspundere, de a îndruma activitatea organelor respective, de a veghea ca ele să aplice ferm legile statului nostru democrat-popular, de a fi instrumentul puterii în lupta împotriva dușmanilor construcției socialiste. Fără îndoială că controlul de partid asupra organelor de justiție va aduce o îmbunătățire considerabilă în activitatea acestor organe și va constitui un ajutor și pentru Ministerul Justiției care va trebui să aibă o legătură mai strînsă cu comitetele de partid, pentru a cunoaște părerea organelor de partid asupra organelor de justiție din raionul sau din regiunea respectivă, pentru ca astfel să poată lua măsurile cele mai bune și cele mai eficace de îndreptarea unor lipsuri.

De asemenea Plenara Comitetului Central al partidului a atras în mod deosebit atenția asupra problemei pregătirii politice a judecătorilor. Pentru a desfășura o bună

activitate, pentru a putea să se orienteze mai bine în aplicarea justiției, judecătorii trebuie să aibă o conștiință înaltă socialistă, trebuie să-și însușească învățătura marxist-leninistă. O concepție socialistă fermă, de a gândi și de a înțelege problemele nu se poate dobîndi decît prin însușirea politicii partidului și guvernului de construcție socialistă, astfel un judecător poate să-și îndeplinească conștiincios îndatoririle sale.

Nu numai că nu se poate spune că judecătorii au o concepție marxist-leninistă în activitatea lor, dar mulți dintre aceștia nu înțeleg să participe sub nici o formă la cursurile de învățămînt politic, nu studiază și nu fac nimic pentru a-și însuși ideologia marxist-leninistă fapt care a influențat negativ asupra felului lor de a vedea și de a înțelege problemele. De aceea Comitetul Central a luat hotărîrea de a obliga pe toți judecătorii să ia parte nemijlocit în învățămîntul politic, care să fie organizat la regiune sau la raion de către organul de partid și să fie obligați de a studia și de a-și însuși marxism-leninismul. Pentru a putea avea o înțelegere justă despre rolul justiției în statul democrat popular, trebuie să avem judecători care să privească lucrurile nu numai din punctul de vedere al textului sau al altor legi, dar să privească lucrurile din punct de vedere politic, pornind de la ideologia marxist-leninistă.

Ministerul Justiției va trebui de asemenea să dea o mai mare atenție controlului modului cum este organizat și cum învață judecătorii, inclusiv în ce privește cursurile organizate de Minister care au din acest punct de vedere lipsuri foarte serioase. La aceste cursuri se dă multă atenție textelor și legilor, se neglijează și nu se înțelege că fără o legătură strînsă și fără a privi lucrurile prin prisma marxism-leninismului nu se poate asigura o bună activitate juridică. Și în ce privește organizarea întregului învățămînt, Ministerul Justiției și președinții de tribunale vor trebui să dea o atenție deosebită și să ia măsuri concrete pentru traducerea în viață a sarcinilor

trasate de partid și guvem.

Față de lipsurile manifestate în activitatea organelor de justiție, Ministerul Justiției trebuie să acționeze ferm, pentru înlăturarea tuturor acelor care mai sunt legați și încearcă să favorizeze elementele dușmănoase intereselor clasei muncitoare. Trebuie să se termine și cu acea îngăduință față de avocații care își permit să ia apărarea unor elemente dușmănoase. Trebuie creiată o asemenea opinie în rîndul judecătorilor și avocaților încît aceștia, împreună, prin poziția lor să poată asigura apărarea intereselor construcției socialiste.

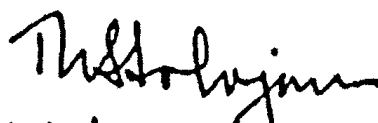
Trebuie să creiem o justiție populară care să fie o mîndrie pentru clasa noastră muncitoare.

Sîntem convinși că marea majoritate a tribunalelor vor înțelege just hotărîrea partidului și guvernului și își vor aduce contribuția lor la zdrobirea acestei acțiuni dușmănoase contra-revoluționare în ce privește furturile și delapidările, că pe viitor vor lovi fără milă în jefuitorii avutului obștesc, dovedind că merită într-adevăr încrederea acordată de clasa muncitoare.

Sîntem convinși că marea majoritate a judecătorilor vor trage învățăminte din hotărîrea partidului și vor îndeplini cu cinste sarcinile încredințate, dovedind în felul acesta că merită posturile încredințate de clasa muncitoare în frontul construcției socialiste în patria noastră.

CINE NE CITEȘTE:

Apreciez "Sfera Politicii" ca o revistă de avangardă a societății românești. Doresc să felicit editorii și redactorii acestei reviste pentru că au reușit, în toți acești ani, să păstreze o abordare serioasă a unor subiecte multiple ancorate în realitatea tranziției sau în trecutul încă nedeslușit pe deplin. Mult succes și viață lungă revistei "Sfera Politicii"!

23 iulie 1999

Theodor Stolojan

**Economist, fost Prim Ministru al
României**

PDSR în Opoziție (II)

– studiu asupra funcționării puterii în societatea postcomunistă –

DAN PAVEL

Situația inițiativei legislative parlamentare a PDSR este semnificativă pentru o orientare preponderent constructivă. În perioada 18 decembrie 1996 – 1 iulie 1999, din cele 325 de propuneri legislative primite de Guvern din partea parlamentului pentru formularea punctului de vedere și la un total general pe partide de 549 de propuneri (mai mare decât cel de 325 pentru că unele propuneri legislative au avut inițiatori din partide diferite), contribuția PDSR este diferențiată. Dacă la Senat conduc PNȚCD (cu 23 de propuneri) și UDMR (cu 14), urmate de PDSR (cu 12), la Camera Deputaților în frunte se află PDSR (cu 99 de propuneri), urmat de PNȚCD (cu 74). Pot fi citate aici propunerea legislativă a senatorului Virgil Popa privind constituirea și utilizarea Fondului Special pentru Dezvoltarea și Modernizarea Învățământului de toate gradele sau propunerea unui grup de deputați PDSR privind completarea Legii 87/1994 pentru combaterea evaziunii fiscale. Remarcabil este faptul că o serie de senatori sau deputați PDSR se află printre inițiatori, alături de colegii lor de la PNȚCD, PNL, PD, UDMR, PRM, etc. în propuneri legislative cum ar fi măsurile pentru protecția capitalului autohton și sprijinirea dezvoltării lui în procesul de privatizare sau în cel de reducere a fiscalității și relansarea activității economice, sau cum ar fi cele de sprijinire a întreprinderilor mici și mijlocii. Exemplele pot fi înmulțite, iar creșterea frecvenței lor semnaleză tendințe de maturizare politică a reprezentanților partidelor politice, inclusiv a celor din PDSR, capacitatea de a trece peste sursele de dezacord pentru a lucra în interesul public sau chiar în interesul național, pentru a încuraja reforma sau a sprijini

creșterea bunăstării populației. Inițiativa legislativă a opoziției, iar în particular a PDSR, are la bază în mult mai mare măsură decât orice alte acțiuni parlamentare un calcul rațional bazat pe presupuziția că există șanse mari ca respectivele acțiuni să fie acceptate de către adversarii politici, mai ales dacă pornește de la o construcție utilă, valoroasă. În multe cazuri, mai ales acelea în care este vorba despre inițiative comune cu reprezentanți ai partidelor aflate la putere, respectivele acțiuni au șanse mari de a fi acceptate, pentru că ceilalți senatori sau deputați participă în calitate de colegi, nu de adversari politici.

Un capitol special al activității parlamentare, dar care necesită o cercetare care l-ar fi îndepărtat prea mult pe autorul acestui studiu de obiectivul inițial, este modul în care opoziția, în particular PDSR, a participat sau susținut prin vot anumite inițiative ale partidelor din coaliția majoritară. Este vorba fie despre acțiuni în care se poate recunoaște mai ușor interesul general, fie de negocieri între partidele de la putere și cele din opoziție. Unele dintre acestea au fost prilejuate de existența în cadrul coaliției majoritare a unor divergențe de interese sau chiar a unor conflicte, ceea ce a făcut ca să fie nevoie în anumite cazuri de înțelegeri cu PDSR-ul. Adesea, comportamentul PD a fost ambiguu și contrar intereselor PNȚCD, PNL sau UDMR. De aceea, obținerea unui sprijin din partea PDSR a fost de interes strategic. Chiar în legătură cu inițiativele coaliției cele mai contestate de către opoziție – cum ar fi amendamentele la legea învățământului sau legea privatizării I.A.S.-urilor – PDSR a dovedit că poate negocia în mod constructiv. Unele dintre aceste înțelegeri au vizat

tranzarea unor dispute legate de obținerea unor posturi cheie în Parlament. Astfel, după înlocuirea lui Radu Vasile din postul de prim-ministru, când ministrul de Externe Andrei Pleșu a fost înlocuit de Petre Roman, fostul președinte al Senatului, s-a pus problema unui înlocuitor. PD și-a prezentat propriul candidat. PNL l-a propus în calitate de președinte al Senatului pe propriul președinte de partid. PDSR a sprijinit candidatul liberal. S-a spus atunci că a fost una dintre punțile construite pentru o eventuală colaborare, dacă nu chiar alianță, după alegerile generale din anul 2000. Ideea este că de pozițiile adoptate de un partid în opoziție, de atitudinile și de capacitatea de a negocia și face compromisuri politice depind foarte multe lucruri în viitor, inclusiv legate de schimbarea statutului, de trecerea din opoziție la putere sau invers. Dar aplicarea jocului de sumă pozitivă în viața noastră politică se află abia la început.

Un capitol relevant pentru activitatea de opoziție a PDSR a fost acela al moțiunilor simple și de cenzură. În perioada 18 decembrie 1996 – 1 iulie 1999, opoziția a depus la Parlament 17 moțiuni (simple și de cenzură). Principalul partid al opoziției a participat la conceperea și susținerea tuturor. Unele dintre moțiuni aparțin în exclusivitate PDSR-ului. La Senat au fost depuse 4 moțiuni simple:

- situația gravă a agriculturii românești (6 noiembrie 1997);
- situația chiriașilor din imobilele locuințe aflate în proprietatea statului (23 decembrie 1997);
- legalitatea procesului de privatizare pentru Societatea Națională de Telecomunicații ROMTELECOM (24 martie 1998);
- “statul de drept” (care nu a fost dezbătută).

La Camera Deputaților, au fost depuse 4 moțiuni de cenzură:

- incapacitatea Guvernului Ciorbea de a governa țara (6 iunie 1997);
- angajarea răspunderii Guvernului (9 iunie 1997);
- probleme privind “incapacitatea de guvernare” (21 decembrie 1998);

– angajarea răspunderii Guvernului (20 mai 1999).

Au fost depuse tot la Camera Deputaților 9 moțiuni simple:

- politica agrară a Guvernului (6 martie 1997, moțiune în exclusivitate a deputaților PDSR);
- Ordonanța nr. 11/1997 privind modificarea și completarea Legii nr. 118/1996 (13 mai 1997, moțiune în exclusivitate a deputaților PDSR);
- refuzul Primului Ministru de a demisiona din funcția de Primar General al capitalei (20 mai 1997);
- disponibilizarea personalului din învățământ, sănătate, justiție și agricultură (27 mai 1997);
- lipsa unei strategii a Guvernului în domeniul industriei (11 noiembrie 1997);
- situația din județele Harghita și Covasna (18 noiembrie 1997);
- scăderea nivelului de trai al populației (16 decembrie 1997);
- problemele pensionarilor, medicamentele compensate (12 noiembrie 1998);
- situația forței de muncă (4 februarie 1999, moțiune depusă în exclusivitate de deputații PDSR).

Toate moțiunile au fost respinse. În ciuda acestui rezultat, cele mai multe dintre acțiunile politice de depunere a moțiunilor au fost larg mediatizate, iar opinia publică a putut să vadă cum reprezentanții puterii și cei ai opoziției și-au susținut fiecare punctele de vedere. Chiar dacă multe dintre aceste moțiuni au fost doar pretexte pentru hărțuirea adversarilor politici, ele au conținut întotdeauna o doză mai mică sau mai mare de adevăr, de argumente raționale, de bune intenții. În orice caz, moțiunile (ca și interpelările și intervențiile opoziției) i-au pus pe reprezentanții puterii de a da socoteală de actele lor politice, de acțiunile guvernamentale. Ideea de a da seama pentru acțiunea politică, existența unui cadru legal, procedural, i-a făcut pe reprezentanții PDSR să acorde o mai mare atenție decât atunci când se aflau la putere argumentelor de ordin democratic, să uzeze mai mult de instrumentele statului de drept

și de prerogativele lor parlamentare. Pe de altă parte, cei care se află la putere din noiembrie 1996 încoace au fost mult mai sensibili decât predecesorii lor la argumentele opoziției. Chiar dacă de cele mai multe ori au fost siguri de faptul că vor respinge moțiunile simple și de cenzură, reprezentanții puterii au fost întotdeauna mult mai atenți la actele lor, la modul în care le-au justificat în fața opiniei publice, a presei și mai ales a opoziției politice. Capitolul moțiunilor merită însă o atenție specială, un studiu separat și aprofundat. Multe dintre datele legate de dezbaterile legate de moțiuni sunt publice. Ele nu așteaptă decât interesul cercetătorilor, precum și o analiză cât mai aplicată.

Cel mai consistent atac împotriva coaliției CDR–USD–UDMR a fost formulat de către PDSR în cadrul Conferinței sale Naționale din octombrie 1999. Acolo, președintele pedeserist Ion Iliescu a prezentat un raport care sintetiza cele patru cauze profunde ale eșecului guvernării:

1. “multiplicarea, dincolo de prevederile Constituției și a legilor țării, a centrelor de putere, de decizie, ca și funcționarea lor ocultă, dincolo de orice fel de control democratic”;
2. “renunțarea la utilizarea pârgurilor de influențare pozitivă a economiei, în favoarea presupuselor acțiuni reglatoare ale mecanismelor de piață, precum și a deciziilor arbitrare și discreționare ale organismelor financiare internaționale”;
3. “prelungirea nefirească a viziunilor și lozincilor primitive promovate de opoziția agresivă dinainte de anul 1996, lansate în primii ani postrevoluționari, privind presupusa confruntare dintre «anticomuniști» și «comuniști», confruntare artificială pe care PNȚCD și PNL, doresc să-și construiască, în lipsa de altceva mai bun, și viitoarea campanie electorală”;
4. “incoerența echipei și acțiunii guvernamentale, ca și a funcționării coaliției, atât la nivel național, cât și local”.

Pentru a explica prima cauză, Iliescu pornea de la exemple concrete (privatizarea, acordarea de facilități fiscale și vamale, scutirea de plată

a unor datorii), dar a ajuns la interpretări dintre cele mai discutabile. Lipsa de echilibru între critica aplicată a guvernării de coaliție și interpretările total aberante ale funcționării puterii, mai ales că față de perioada când PDSR și Iliescu se aflau la putere s-au înregistrat pași înainte, lipsește în cele din urmă retorica pedeseristă de consistență.

În mod periodic, în activitatea politică de opoziție a PDSR-ului se manifestă atitudini, mentalități și chiar acțiuni care sunt contrare spiritului democrației liberale, statului de drept sau chiar opțiunilor clare ale clasei politice românești pentru integrarea în NATO și UE. În momente grele, de cumpănă pentru democrație și pentru soarta geopolitică a României, chiar și acum când se află în opoziție, PDSR se manifestă exact precum înainte de noiembrie 1996. Oricât de mult ar încerca anumiți lideri să imprime un spirit de modernizare sau democratizare, oricât de constructiv s-ar manifesta acest partid în anumite privințe, acțiunile sale ambigue pun sub semnul întrebării nu numai partidul în sine, dar chiar și soarta democrației și a statului de drept în România. Vehicularea frecventă a ideii alegerilor anticipate, susținerea (cel puțin simbolică) a mișcărilor sociale, grevelor, a oricăror acțiuni destabilizatoare, critica lipsită de argumente a inițiativelor reformiste ale adversarilor, discursul populist și provocările naționaliste, atitudinile antioccidentale și pro-moscovite, pro-chineze sau pro-Miloșevici, toate acestea împiedică acceptarea necritică a ideii că PDSR s-ar fi despărțit de trecutul nedemocratic.

Una dintre cele mai complexe definiții ale partidelor politice a fost dată de către Joseph LaPalombara și Myron Weiner, în studiul “The Origin and Development of Political Parties” (publicat în celebrul volum editat de cei doi, *Political Parties and Political Development*). Nu am să citez aici definiția, ci numai una dintre cele patru condiții pe care autorii le consideră obligatorii pentru a admite că o organizație politică este un partid politic, anume cea legată de “continuitatea în organizare”. Aceasta înseamnă că este

vorba despre o organizație al cărei ciclu de viață nu depinde de acela al liderilor care o conduc în mod curent. Alți autori consideră că un partid politic nu poate fi considerat ca relevant decât dacă a trecut de trei ori consecutiv de testul alegerilor generale, în mod individual, ca partid de sine stătător, cu același nume, fără a face parte din vreo coaliție sau alianță electorală. În acest sens, în Parlamentul României un singur partid politic a intrat de trei ori consecutiv (1990, 1992, 1996) – Uniunea Democrată a Maghiarilor din România. În rest, partidul cu cele mai multe voturi din 1990 (65%), anume FSN, a dispărut, în timp ce partidul istoric cel mai important (PNȚCD) a intrat de două ori sub umbrela CDR. Dacă ne referim la celălalt criteriu, majoritatea partidelor din România sunt încă sub conducerea liderilor istorici, ale fondatorilor partidului. PDSR, ca și PD, ApR, UFD, PRM, ANCD, PPR se află încă sub conducerea personalităților care au fost de la bun început în fruntea partidului – Ion Iliescu, Petre Roman, Teodor Meleșcanu, Varujan Vosganian, Corneliu Vadim Tudor, Victor Ciorbea, Radu Vasile. Spre deosebire de PNȚCD, PNL sau UDMR, care deja au supraviețuit înlocuirii prin noi alegeri, demitere sau deces a liderilor (Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu), nu există încă certitudinea că toate celelalte partide sunt altceva decât partide ale unei singure personalități. Rămâne de văzut dacă ele vor supraviețui dispariției fizice, retragerii sau alegerii unui alt lider.

În ceea ce-l privește pe Ion Iliescu, el a fost mereu “locomotiva” partidului. Fostul președinte al României a tras ani de zile după el partidul, obținând constant mai multe procente. În alegerile din 1990, președintele (autodesemnat de atunci) a obținut 85% din voturile exprimate, în timp ce FSN obținea “doar” 66 și 67% din voturi în cele două Camere ale Parlamentului. În 1992, președintele (ales) Iliescu obținea în primul tur de scrutin 47,3%, iar FSDN numai 27,7%. În 1996, cu toate că urma să piardă postul de președinte, Iliescu obținea în primul tur 32,2%, iar PDSR (care deja optase

pentru a treia denumire ca formațiune politică) avea mult mai puțin, 21,5% din voturi la Camera Deputaților și 23,5% la Senat. Această tendință s-a menținut multă vreme, chiar și când partidul s-a aflat în opoziție. Însă, de mai mult de o jumătate de an încoace, sondajele de opinie indică o scădere a candidatului prezidențial sub nivelul PDSR. În noiembrie 1999, momentul de maxim pentru principalul partid al opoziției, PDSR avea 46% din preferințe, iar Ion Iliescu 44% (sondaj CURS). În ianuarie 2000, PDSR încă mai avea 40%, dar Iliescu scădea la 37% (sondaj IMAS). În februarie 2000, PDSR scădea la 36,5%, iar Iliescu la 35,7% (sondaj BCS). Nu este vorba despre o tendință fixă, pentru că în alte sondaje Iliescu se află cu câteva procente peste partid, dar schimbarea este semnificativă. În alegerile din 1990 și 1992, Iliescu avea cu 20% mai mult decât partidul, în 1996 cu 10% mai mult, iar acum nu mai reușește adesea să rămână nici măcar la nivelul partidului. Este vorba despre o personalitate politică cu prestigiul tot mai erodat, iar recente scandaluri politice (“firul roșu”, datul “peste bot” ca reacție la criticile unor congressmeni americani) nu vor întârzia să îi scadă și mai mult din simpatia publică. Am emis într-un editorial recent teza că PDSR are nevoie de o nouă “locomotivă” politică, precum și ipoteza că Adrian Năstase ar fi personalitatea pedeseristă care ar putea să obțină chiar mai mult de 50% din voturi încă din primul tur de scrutin. Motivația unei asemenea ipoteze trebuie căutată în scăderea spectaculoasă în sondajele de opinie a CDR și a președintelui Emil Constantinescu. Ea nu ia în calcul faptul că atât Convenția Democratică din România, cât și alesul acesteia la Președinție au dat dovada unor calități remarcabile în campania electorală.

Chiar dacă multă vreme a persistat îndoiala cu privire la viabilitatea sa, există toate datele ca PDSR să supraviețuiască dispariției sau retragerii liderului istoric Iliescu. Fostul partid de guvernământ a supraviețuit cu bine șocului pierderii puterii și trecerii în opoziție, iar antipatia pe care și-au atras-o unele partide aflate la guvernare pare a fi un capital

masiv. Președintele pedeserist a urcat din nou în sondaje câtă vreme nu a făcut nimic. Acum, de când cu scandalurile (majoritatea apărute în anul electoral) și cu manifestările publice tot mai frecvente, Iliescu face o mulțime de greșeli. Cea mai mare eroare a fost de a nu recunoaște, în primă instanță, faptul că pe vremea când era președinte au avut loc consultări și negocieri cu puterea de la Moscova în legătură cu instalarea unui “fir roșu”, ca pe vremea regimului comunist. După ce au apărut documentele care probau ceea ce el negase, după ce o serie de înalți funcționari prezidențiali (inclusiv principalul său consilier, generalul V.Ionel) din acea vreme au recunoscut că nu era vorba de speculații de presă, ci de fapte politice reale, Iliescu a retractat, “acum, îmi aduc aminte”.

Unul dintre cele mai amuzante momente din istoria postdecembristă a fost legat de declarația PDSR-ului și a liderului acestuia cu privire la un complot al actualei puteri de a-l asasina pe fostul președinte Iliescu. Credulitatea dovedită de fostul președinte atunci când a apărut un document absolut îndoielnic cu privire la existența unui plan de asasinare a sa, este o reminiscență de pe vremea când la Palatul Cotroceni se puneau la cale tot felul de scenarii antidemocratice. Chiar dacă perspectiva revenirii PDSR la putere face parte din jocul democratic, eventuala revenire a lui Iliescu la putere reprezintă un risc pentru consolidarea democrației.

În general, prin calitatea intervențiilor sale publice, Adrian Năstase dă dovada nu numai a unui intelect superior și a unui nivel de cultură generală incomparabil mai ridicat decât al șefului său de partid, dar și de un simț diplomatic mai subtil. Cu toate acestea, el nu poate să depășească anumite obsesii conspiraționiste cu privire la riscurile și amenințările de securitate la adresa României. Unul dintre scenariile pe care le debitează periodic este legat de intențiile maghiarilor, ale comunității internaționale sau ale unor anumite cercuri de interese, ba chiar ale unor români transilvăneni “trădători” de a rupe Transilvania de România. Chiar și după ce Ungaria a intrat

în NATO, promovarea unui discurs public antirevizionist este de natură să întrețină cele mai iraționale temeri ale populației cu privire la intențiile și interesele străinilor de a atenta la suveranitatea și granițele României.

Cea mai serioasă sursă de îngrijorare cu privire la o posibilă reîntoarcere a PDSR-ului la putere vine din repetatele declarații ale liderilor acestei formațiuni politice cu privire la posibilitatea de a vota din nou împotriva reformelor și legilor actualei coaliții. Unul dintre campionii declarațiilor antidemocratice și antireformiste este fostul lider sindical Miron Mitrea, care și-a clădit cariera politică pe trădarea intereselor sindicale în favoarea fostului partid de guvernământ, drept pentru care a fost răsplătit cu o importantă funcție. Complet lipsit de cultură generală, politețe, simț diplomatic, bun simț, capacitate de a înțelege politica și chiar simț moral, fostul lider sindical i-a amenințat chiar pe actualii lideri politici cu închisoarea. Declarațiile au fost considerate de cei mai mulți comentatori politici ca fiind cu atât mai abominabile și mai cinice cu cât se refereau la lideri ai partidelor istorice, care au făcut mulți ani de închisoare politică pe vremea totalitarismului comunist.

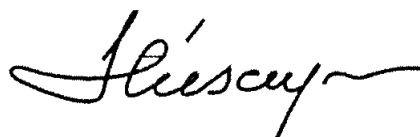
Istoria PDSR este diferită, în funcție de perioada în care formațiunea condusă de Ion Iliescu s-a aflat la putere sau în opoziție. Câtă vreme a fost la putere, cel mai mare partid politic din România a avut un comportament preponderent antidemocratic sau nedemocratic. El a preferat să ignore majoritatea criticilor care i s-au adus vreme de ani de zile. Gestul cel mai democratic făcut de PDSR în 1996 a fost acceptarea înfrângerii în alegeri, abținerea rațională față de inițiativa profund antidemocratică de a scoate armata în strada. Lipsit de putere, PDSR a trebuit să învețe să o recucerească prin mijloacele luptei din opoziție. Cum majoritatea instrumentelor la dispoziție erau de natură procedurală, legală, constituțională, partidul condus de fostul președinte a trebuit să învețe mai întâi să joace, iar apoi să obțină puncte jucând acest joc. Dar PDSR a continuat să joace

în același timp și jocul nedemocratic pe care l-a practicat când era la putere. Amestecul de comportament democratic și nedemocratic, ba chiar antidemocratic face din această formațiune politică de opoziție una extrem de ambiguă. Ea se poate îndrepta fie într-o direcție, fie într-alta, în cazul recuceririi puterii. În mod cert, lecția opoziției democratice și a alternanței la putere nu va putea fi uitată. Pedeseriștii nu vor uita niciodată cât de ușor se pot schimba ipostazele și cum se pot întoarce împotriva ta – când ești în opoziție – greșelile făcute la guvernare. Lecția opoziției democratice, precum și proasta reputație dobândită pe vremea când acest partid era aliat la putere cu Partidul România Mare și cu Partidul Unității Naționale a Românilor, îi face astăzi pe liderii acestui partid să excludă orice alianță viitoare cu foștii prieteni. Deschiderea pedeseriștilor către forțele stângii democratice sau către liberali, faptul că se merge pe ipoteze postelectorale de deschidere reformistă, arată cât de mult s-a schimbat partidul.

În același timp însă, amenințările unor lideri pedeseriști cu privire la anularea reformelor făcute de actuala coaliție, menține PDSR în zona partidelor cu un potențial democratic încă redus. Dacă însă asemenea declarații nu reprezintă decât “focuri de artificii”, atunci situația se schimbă. Se vor mai întâmpla multe în acest an electoral înainte de a ști dacă PDSR va mai rămâne în opoziție sau va reveni la putere.

CINE NE CITEȘTE:

“Sfera Politicii” este o revistă de ținută, care reflectă cu maturitate procesele tranziției, reforma economiei și a societății românești declanșate în urmă cu zece ani, prin demolarea sistemului totalitar comunist. Am speranța că revista nu va face abstracție de sfera ideilor și experienței social-democraților români, în care cetățenii își pun speranțele de viitor.

Ion Iliescu

Președintele P.D.S.R.,

fost președinte al României

DAN PAVEL – Absolvent al Facultății de Filosofie, Universitatea București. Doctor în filosofie. A fost director de cercetare la Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară. A fost redactor-șef adjunct la revistele 22 și Polis. Autor al lucrărilor *Bibliopolis* și *Etica lui Adam. Sau de ce scriem istoria*. Recent a publicat *Cine și de ce? Interviuri despre politică și alte tabuuri*.

Extremismul politic în Germania

GABRIEL SĂVULESCU

Privit în ansamblu, sistemul de partide din Germania este catalogat politologic drept deosebit de stabil. Timp de 30 de ani, curentele doctrinare dominante: liberalism, creștin-democrație, social-democrație dominau viața parlamentară. În urma revoltei studențești a anilor '68-'69, dar și a imploziei "real-socialismului", s-au etalat noi formațiuni, atât în coridorul neparlamentar, cât și în cel parlamentar. La Stânga predomină grupările marxiste, iar la Dreapta domină formațiunile xenofobe și neonaziste.

Extrema Stângă. Marxism, neomaoism, celule teroriste

Implozia "real-socialismului" nu a extirpat formațiunile de sorginte marxistă. Cea mai importantă formațiune de sorginte marxistă persistă să rămână formațiunea "Deutsche Kommunistische Partei" DKP, Partidul Comunist German. Înființat în 1972, Partidul Comunist German numără în rândurile sale cca. 15.000 de membri și simpatizanți. Doctrina Partidului Comunist German se orientează strict la ideile marxism-leninismului ortodox, repugnând atât ideile neo-socialiste reformatoare, dar și experimentele cubaneze și chineze de "socialism al mileniului trei". În ultimii doi ani comuniștii germani și-au centralizat campaniile politice în jurul sărbătorii de 1 Mai, participând atât în comitetele de organizare dar și în funcția capitalistă de "sponsor politic", finanțând astfel manifestațiile și mitingurile de 1 Mai. Al doilea pivot politic al "Partidului Comunist German" îl constituie colaborarea politică cu "Platforma Comunistă", nucleu doctrinar ultramarxist al "Partidului Socialismului Democratic", colaborare care a înlesnit candidatura unor membri de vârf comuniști pe listele electorale

ale PDS în alegerile pentru Parlamentul European din iunie 99 și în cadrul alegerilor locale din Landul Renania de Nord-Westfalia din septembrie 99.

Pe plan internațional "Partidul Comunist German" întreține relații politice cu "Partidul Comunist Austriac" (KPÖ), "Partidul Comunist Japonez" (JPK) și "Partidul Comunist Columbian" (PCC). Perspectivele comuniștilor germani rămân limitate la capacitatea de campanie care o oferă sărbătoarea zilei de 1 Mai. În sectorul marxist-leninist au apărut în perioada Perestroikăi sovietice o serie de disidențe marxist-revizioniste. Cea mai activă disidență este "Kommunistische Partei Deutschlands" KPD, Partidul Comunist al Germaniei. Formațiunea comunistă KPD propagă un marxism militant, neparticipând în sistemul competițional al alegerilor parlamentare, regionale și locale. Formațiunea "KPD" s-a înființat în 1993 activând în spiritul "marxism-leninismului revoluționar și militant". KPD repugna cultul personalității, criticând orientarea real-socialismului în jurul unor lideri și conducători (Stalin, Ceaușescu, Castro). Activitatea militantă a formațiunii KPD se orientează pe plan intern în colectarea de noi membri și prozeleți și în sprijinul logistic și financiar al altor formațiuni cu caracter militant-revoluționar. Printre acestea se numără: gherila urbană marxistă anti-europeană "Revolusjoo" din Norvegia, celula marxistă anti-europeană "Oktober" din Danemarca și formațiunea militantă kurdă "TDKP". În prezent activitățile politice internaționale ale KPD se concentrează în campanii propagandistice mass-media, desfășurate în sprijinul eliberării unor "tovarăși de luptă" din Ecuador, Tunisia, Mexic și Columbia.

În același spectru politic activează formațiunea "Marxistisch-Leninistische Partei Deutschlands"

MLPD, Partidul Marxist-Leninist al Germaniei. Conform propriilor informații “MLPD” s-a înființat în 1982, drept partid marxist-leninist de tip nou, negând cultul personalității propagat de Stalin și Mao-Tse-Dung. Doctrina MLPD fuzionează ideile clasice ale marxism-leninismului cu maoismul. Spre deosebire de alte formațiuni, MLPD participă în funcție de gradul organizatoric local la alegeri parlamentare, regionale și locale. În ultimii doi ani MLPD a participat atât la alegerile europene din iunie 99, dar și la alegerile regionale din Landul Renania de Nord-Westfalia din mai 2000. În ambele scrutinuri MLPD a obținut scorul de 0,5%. Activitatea politică a MLPD se orientează în funcție de agenda politică. Activiști ai MLPD sunt prezenți atât la acțiuni protestatate organizate de către sindicatele germane, dar și la demonstrații anti-NATO sau manifestații “anti-imperialiste” organizate de diferite grupări în sprijinul unor acțiuni militante desfășurate în preponderență în Lumea a III-a. MLPD întreține relații strânse cu formațiuni și celule cu profil doctrinar asemănător, în majoritatea lor din Uniunea Europeană și America Latină.

În spectrul politic militant trotskist activează formațiunea “Partei für Soziale Gerechtigkeit” PSG, Partidul Dreptății Sociale. Formațiunea PSG se poziționează drept “formațiunea trotskistă istorică, anti-stalinistă și anti-social-democrată”. Conform propriilor date, PSG cuprinde 15.000 de membri cotizanți. În 1998 PSG a participat la alegerile parlamentare, obținând 0,25%. Activitatea PSG se concentrează în organizarea de seminarii și conferințe axate pe evantaiul temelor trotskiste. În ansamblu formațiunea PSG este asemănătoare unui club de discuții, neetalându-și membrii în campanii doctrinare cu caracter public. Pe plan internațional “PSG” întreține relații cu formațiuni asemănătoare. În culoarul trotskist activează celula trotskistă “Linksruck”, “Stânga Revoluționară”. Formațiunea “Linksruck” propagă un trotskism militant și un acționism omniprezent. Celula trotskistă s-a înființat la finele anilor 80, având la bază ideile și experiența de la campania desfășurată de către celulele

trotskiste participante la grevele minerilor britanici din perioada 1982-1983. Semnificativ pentru activitatea celulei “Linksruck” este neparticiparea în alegeri și omniprezența activiștilor neotrotskisti la toate manifestațiile desfășurate în culoarul politic de Stânga din Germania. Gruparea “Linksruck” își concentrează acțiunile militante în centrele tradiționale studentești, cu preponderență în Berlin, Frankfurt, Freiburg, Hamburg, Hanovra și Köln. În spectrul formațiunilor militant-radicală se numără și formațiunea “Jungdemokraten/Junge Linke” JD/JL, “Tinerii Democrați/Stânga Tânără”. Formațiunea “JD/JL” a parcurs o istorie și o genealogie deosebit de interesante.

“JD” s-au înființat în 1920, drept organizație de tineret de orientare liberală. “JD” a activat până în 1982 drept organizație de tineret a Partidului Liberal Democrat, desprinzându-se de acest partid în urma schimbării guvernamentale din toamna anului 1982. În perioada 1982-1990 formațiunea “JD” a colaborat pe plan politic cu Mișcarea Ecologistă, păstrându-și în mod juridic independența organizatorică. Implozia real-socialismului în perioada 1990-1991 va balansa această organizație în spectrul militant de stânga. În 1993 formațiunea “JD” fuzionează cu “Marxistische Jugend”, – formațiunea militantă desprinsă din “Partidul Socialismului Democratic”, fuzionând sub noua denumire “Tinerii Democrați/Stânga Tânără”. În cadrul “JD/JL” activează cca. 5.000 de membri cotizanți. Activitățile politice se axează în organizarea de seminarii cu profil militant și activități militante. Evantaiul acestor activități cuprinde: blocarea de șine de cale ferată, blocarea unor centre de trafic urban, blocarea unor autostrăzi, perturbarea traficului în comun. Activiști ai “JD/JL” participă în mod curent la “mineriadele de stradă” din Berlin desfășurate în finalul manifestațiilor de 1 Mai și în cadrul “Zilelor Haosului”, event cu profil militant care se desfășoară anual la Hanovra. Conform materialelor publicate de Serviciul Intern de Securitate din Germania (Verfassungsschutz) formațiunea “JD/JL” este considerată drept “un nucleu militant de stânga, care activează în mod agresiv împotriva sistemului

capitalist”. În acest an, “JD/JL” și-a propus o serie de activități de sabotaj și perturbare a activității publice în cadrul complexului expozițional “EXPO” și “perturbarea activităților taberelor de vară organizate de către celule și gherile neonaziste”. În culoarul de stânga mai activează o serie de gherile urbane cu profil radical de stânga, care însă nu sunt organizate în mod ierarhic și își desfășoară activitatea în mod ad-hoc.

Extrema Dreaptă: “Nazism, neofascism, național-socialism, socialism cu caracter național”

Culoarul politic de Dreapta este caracterizat de formațiuni cu trenă neonazistă, sau populist-xenofobă. Cea mai importantă formațiune este “Die Republikaner”, “Republicanii” REP. Formațiunea s-a înființat în august 1982 drept disidență creștin-democrată. În perioada 1982-1988, “Republicanii” nu au participat în mod curent la viața politică, concentrându-se în schimb la organizarea în teritoriu. Ascensiunea politică a formațiunii REP va cunoaște însă în anii 1989-1990 o carieră fără precedent în Germania. Participarea la șapte alegeri regionale și locale, precum și în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European din iunie 1989, va propulsa formațiunea condusă de ex-ofițerul SS Schönhuber în jurul marjei de 7%. Ascensiunea se datorează doctrinei xenofobe și populiste propagată de către formațiunea condusă de Schönhuber. Ajunși în consilii locale, parlamente regionale și în Parlamentul European, Republicanii, în lipsa unei tradiții politice își vor concentra forțele în lupte fratricide, soldate cu diferite sciziuni, demisii și dispariția subită de pe scena politică. În urma acestei evoluții, formațiunea își va menține un nucleu organizatoric puternic numai în Landul Baden-Württemberg, unde la alegerile regionale din 1992 și 1996 “Republicanii” cuceresc concomitent scorul de 12%. La nivel federal “Republicanii” au obținut în alegerile federale parlamentare din 1990, 1994 și 1998 scorul de 2%.

În ultimii doi ani, “Republicanii” și-au concentrat activitățile în cadrul stabilizării și dezvoltării activității politice în cadrul reprezentanțelor locale și

regionale din Landurile Hessa, Renania-Palatinat, Bavaria și Baden-Württemberg. Deasemenea “Republicanii” sunt reprezentați în consiliile locale din Hanovra, Köln și Frankfurt am Main. Cu toate aceste succese la nivel local, “Republicanii” nu și-au cizelat un lider charismatic cu acces la mass-media de gen “Haider” și neavând tradiția istorică a unei “Drepte Republicane” cicatrizate de către “Front National”, formațiunea “Republicanii” persistă să rămână o formațiune xenofob-populistă cu o oarecare importanță politică la nivel regional.

O altă formațiune de sorginte xenofobă este “Deutsche Volksunion” DVU, “Uniunea Poporului German”. Formațiunea “DVU” s-a înființat în 1987 și cuprinde cca. 15.000 de membri cotizanți. Formațiunea “DVU” rămâne un paradox al sistemului de partide din Germania. “DVU” este structurat politic și organizatoric în jurul imperiului și a charismei omului de afaceri și multimilionarului Gerhard Frey. Frey, care până la lansarea pe scena politică a figurat drept editor al unor ziare cu profil naționalist și revizionist, și-a structurat formațiunea conform unei firme de distribuții de publicații mass-media. Marea majoritate a membrilor cotizanți ai “DVU” sunt abonați sau cititori ai săptămânalului “Deutsche Nationalzeitung”. Doctrina politică este structurată pe calapodul unui xenofobism, șovinism și antisemitism primitiv, uneori atingând gradul de pamflet politic. Ascensiunea politică a DVU a cunoscut două decade. Prima decadă cuprinde anii 1991-1992. În cadrul acesteia DVU obține în alegerile regionale și locale din Landul Bremen și Schleswig-Holstein 5,2% respectiv 5,4%, cucerind astfel în ambele parlamente statutul de fracțiune parlamentară. Asemănător traiectoriei “Republicanilor”, cucerirea posturilor de parlamentari a declanșat seria scandalurilor interne, a sciziunilor, finalizându-se prin dispariția de pe eșichierul politic.

“DVU” nu a candidat la alegerile parlamentare federale din 1990 și 1994. DVU cunoaște însă în 1998 și 1999 o revenire spectaculoasă pe scena politică. În mai 1998 DVU în cadrul alegerilor regionale din Landul Sachsen-Anhalt cucerește 12,8%, fracțiunea parlamentară cuprinzând

16 deputați. Succesul din mai 1998 se va repeta în iunie 1999 în cadrul alegerilor locale din Landul Bremen și în cadrul alegerilor regionale din Landul Brandenburg unde DVU va obține 5,5%. Datorită faptului că partidul este practic o sucursală politică a casei de edituri conduse de Gerhard Frey, DVU este lipsit de o viață politică internă activă, o mare parte din funcționarii și demnitarii aleși au părăsit partidul, o mare parte înființând la rândul lor alte formațiuni sau figurând drept deputați sau consilieri independenți. În alegerile parlamentare din septembrie 1998, DVU a obținut 1%. În ansamblul forțelor de extremă dreapta, DVU rămâne un fenomen politic, un furuncul al absurdului și al xenofobiei primitive.

Spectrul politic al extremei dreapta militante este însă concentrat de "Nationaldemokratische Partei Deutschlands", Partidul Național-Democrat al Germaniei. Formațiunea "NPD" s-a înființat în 1962 și se autodefineste drept "formațiune politică militantă cu orientare național-democrată" și "singura formațiune de rezistență națională a poporului German". Încă de la înființarea sa, "Partidul Național-Democrat din Germania" este perceput drept partid neofascist. În perioada 1962-1966, pe fundalul nemulțumirilor spectrului social rural, "NPD" cunoaște o ascensiune politică bruscă. Din zece Landuri, "NPD" va cuceri în numai trei ani șapte, iar la alegerile parlamentare federale din septembrie 1969 neofasciștii germani vor obține 4,3%. Acest scurt apogeu va fi urmat de lupte intestine, sciziuni și bascularea acestei formațiuni sub cota statistică electorală de 0,5%. Renașterea politică a "Partidului Național-Democrat din Germania" se va petrece însă la mijocul anilor '90, perioadă în care partidul va cunoaște o infuzie de cadre provenite din fostul partid stalinist guvernamental al defunctei RDG. În urma acestei evoluții neofasciștii germani se vor întineri la nivel de cadre, și vor adopta doctrina "revoluției socialismului cu caracter național". În cadrul ultimului congres NPD a abordat strategia politică de "rezistență națională împotriva sistemului parlamentar".

Actualul program al "NPD" cumulează ideile naționalismului cu cele ale socialismului. Sistemul capitalist este caracterizat drept "un sistem economic străin poporului German". Drept strategie națională

NPD își propune "naționalizarea tuturor ramurilor economice și retrocedarea patrimoniului economic poporului german". În consecință NPD se opune atât monedei unice EURO, dar și tuturor colaborărilor economice internaționale. În viziunea sa geopolitică emisfera vestică este caracterizată drept "vatra rasei albe". În viziunea "NPD" rasa albă cuprinde ramura europeană, unde predomină cultura națională ariano-germană și ramura rusofilă, care cuprinde spațiul politic al CSI. Alături de aceste două "făgașe culturale omogene" se află "civilizația chineză" căreia i se atribuie "dreptul de hegemonie culturală și spațiul național în Asia".

Subsumând doctrina "Partidului Național-Democrat din Germania", politica internațională a mileniului trei va fi dominată de trei națiuni: Germania, Rusia și China. Perioada dictaturii național-socialiste 1933-1945 este caracterizată drept "un eșec al revoluției naționale". În finalul doctrinei NPD sunt configurate ideile strategiei "Revoluției Naționale și Socialiste". NPD se poziționează în directă opoziție față de sistemul parlamentar și își propune "mobilizarea tineretului german în acțiuni de rezistență politică față de sistemul politic parlamentar".

În urma acestei radicalizări, "Partidul Național-Democrat din Germania" cunoaște trăsăturile unei trupe paramilitare, membrii activi purtând uniforme, activând subordonați unei ierarhii interne. Celulele organizatorice cuprind un număr de participanți mediu, etalate unui etaj organizatoric superior care, de la caz la caz, mobilizează membrii și simpatizanții în cadrul manifestațiilor de partid. Evenimentul major al activității politice a "Partidului Național-Democrat din Germania" îl constituie manifestațiile zilei de 1 Mai, "ziua rezistenței socialismului național". Drept urmare celulele de partid organizează la nivel federal marșuri și manifestații în public, care în mare majoritate ori sunt interzise pe cale administrativă sau se finalizează în lupte corp la corp cu forțele de ordine.

GABRIEL SĂVULESCU – Consultant politic liber-profesionist. Rezident în Germania. Proprietar și manager al propriei firme de consultanță politică și strategie mass-media GS PUBLIC RELATIONS.

Haider și Noua Dreaptă

DIANA MARIAN

Dacă comunismul păstrează și astăzi în țările vest-europene o aură de utopie rafinată, sortită prin însăși natura ei eșecului,¹ fascismul și nazismul, la fel de europene ca și originile marxismului, au devenit după procesele de la Nürnberg teme tabu în politica europeană, astfel că noile generații ale extremei drepte, adesea descendenți direcți ai eșaloanelor inferioare ale regimurilor naziste, au fost nevoite să se adapteze și să își exerseze inventivitatea și capacitatea de disimulare dacă doreau să poată avea acces la scena politică, deci să rămână în cadrul legal. Pentru că față de comunism, ale cărui simboluri se mai găsesc și astăzi la vedere, de vânzare pe piețele europene ale colecționarilor de curiozități, orice încercare de reactivare sau arborare de simboluri fasciste este aspru pedepsită de lege. Se poate spune că practic partidele extremei drepte s-au orientat din necesitate către un stil eminentamente postmodern, al camuflării și al înțețoșării, al unei poziții duplicitare între sugestie și declarație neatacabilă juridic. Istoria post-fascismului are deja peste 50 de ani, și în acest timp ea a trecut prin diferite faze. Noii fasciști s-au perfecționat în cameleonizare, astfel că astăzi e imposibil, adesea, să fie identificați în mod univoc. Conceptul de “noua dreaptă” e poate cel mai potrivit instrument de analiză a noilor tendințe în cadrul dreptei. Acest concept demonstrează cum se poate aplica o relativizare unor concepte modern-extremiste, astfel încât să fie transformate, ca într-un proces de spălare a banilor, în concepte postmodern-populiste “nepătate”.

Noua dreaptă e un curent intelectual consacrat în anii șazeci în Franța sub numele de Nouvelle Droite care încearcă să șteargă diferențele

dintre grupările și fenomenele conservatoare și cele de extremă dreapta. Apărut și ca o reacție la o tendință evidentă de stânga a societății din acea perioadă, acest curent intelectual studiază gânditori clasici ai extremei drepte ca Julius Evola, de exemplu, și ridică pretenția de a fi singurul reprezentant legitim al valorilor conservatoare de dreapta, puse mult în discuție într-un climat public dominat de idei liberale și socialiste. “Din punct de vedere social-politic, noua dreaptă este doar vârful aisbergului, a cărui bază este formată pe de o parte de grupările clasice de extremă dreapta, pe de alta însă și de o reacție la senzația difuză răspândită în societate începând cu anii șaptezeci, după care societatea noastră tinde să cadă într-un cretinism intelectual, într-un mimetism și o uniformizare totale”.²

În mass-media vestică se propagă părerea că “noua dreaptă” nu este altceva decât o foarte mică parte a tineretului care, lăsându-se fascinată de paseiști, se îmbracă în diverse uniforme militare și practică violența pe străzi, deci fără o structură politică organizată, dând astfel conceptului o nuanță de marginal.³

În această zonă a unei drepte redimensionate și ocultate se poate situa și fenomenul austriac FPÖ-Jörg Haider. Mistificări, relativizarea unor valori europene deja tradiționale, o poziție politică ce înclină să confişte cât mai multe din tendințele societății după principii de marketing (atragera de clienți din varii zone sociale și economice), toate acestea fac parte din comportamentul politic al acestui partid și în special al liderului lui. Însăși confiscarea liberalismului austriac (*Freiheitliche Partei*) ar însemna la origine Partid Liberal, într-o traducere mai germanică, deci poate și cu o nuanță

mai naționalistă, a termenului de *Liberalismus*) pare să facă și ea parte din această mistificare continuă. În anii nouăzeci, Heide Schmidt, în acea vreme una din politicianele cele mai importante ale partidului, membră a parlamentului, se desparte de Haider, fondând "Liberales Forum", în dorința de a restabili o tradiție liberală austriacă *reală*, în afara FPÖ. În aceste zile, partidul ei, care nu a mai reușit să intre în parlament la alegerile din octombrie '99, este zguduit de scandaluri și neînțelegeri la vârf, iar Heide Schmidt s-a resemnat, conducând acum un talk-show TV. Faptul că liberalismul autentic nu cunoaște un suport substanțial în Austria se poate explica și prin mentalitatea socială preponderent tradiționalistă și succesul contrareformei catolice.

Condusă din anii cincizeci, cu mici întreruperi, de o coaliție socialist-conservatoare, Austria e o țară obosită de un sistem politic și economic care a eșuat în mare parte în ineficiență și în incapacitatea de regenerare. Săturat de o elită politică transformată într-o oligarhie autentică ce-și împărțea pozițiile influente pe criteriul apartenenței la unul din cele două partide aflate la guvernare, o mare parte a electoratului austriac a căutat să se redirecționeze și să caute promisiuni în alte direcții ale spectrului politic. Atât incapacitatea vechilor elite de a găsi noi modalități de legitimare cât și afecțiunea scăzută a austriacului de rând pentru valori liberale, pentru economia de piață și deschidere⁴ a făcut din Austria o piață electorală în care dimensiunile discursului lui Haider să fie dacă nu apreciate, cel puțin privite ca fiind singura alternativă viabilă la guvernarea "coruptă și incapabilă de reformă" a socialist-conservatorilor. Conform *exit poll*-ului care a urmat alegerilor din octombrie 1999⁵, 65% din alegătorii FPÖ și-au manifestat opțiunea pentru acest partid pentru că "FPÖ-ul scoate la iveală abuzuri grave și scandaluri" iar 63% dintre aceiași alegători considerau că acest partid "aduce un suflu nou și schimbare". Atitudinea ofensivă și necruțătoare a lui Jörg Haider și a partidului lui la adresa coaliției de la guvernare, considerată "un circ de purici" (FPD, 20.04.95), o "adunare de

mincinoși" (FPD, 26.09.1987) sau un "coteț de găini în care toate cotcodăcesc și niciuna nu face vreun ou" (Die Presse, 17.09.1987) părea să răspundă la sentimentele conservator-paseist revoltate ale austriecilor și să reușească să le transforme într-un capital electoral uriaș. Și totuși, 40% din alegătorii FPÖ au votat acest partid datorită "personalității lui Jörg Haider" fără să știe, așa cum spunea Franz Fischler, comisarul EU din partea Austriei, "ce tabu au încălcat și fără să realizeze gravitatea acestui fapt". Într-adevăr, marea majoritate a opiniei publice austriece s-a arătat profund surprinsă de atitudinea aspră și indignată a Uniunii Europene ca urmare a rezultatului alegerilor din octombrie. E oare o treime din electoratul austriac "orb" și extremist sau e Jörg Haider atât de capabil de disimulare și atât de carismatic-convingător încât să devină "soluția optimă" pentru o bună parte a electoratului austriac?

Pentru un răspuns la această întrebare e nevoie de o încercare de interpretare și de evaluare a discursului politic a lui Haider, o încercare de evidențiere a conceptelor cu care acesta jonglează în manevrele lui populiste și, mai ales, o tentativă de "demitizare" a jocului politic pe care acesta continuă să îl facă de aproximativ 16 ani. Deși discursul haiderian, postmodern în esență, e lipsit de coerență internă și e profund situațional, există totuși o serie de termeni și "concepte" de dreapta sau pur și simplu populiste care apar frecvent, ca un lait-motiv, în discursul lui. Haider folosește o serie de atribute în anumite contexte, atribute cu o anumită relevanță ideologică. Termenii haiderieni aduc o delimitare clară bine-rău, o delimitare modernă în esență, o absolutizare a unor teme populiste care ascund în fapt lipsa de valori și de scrupule. Haider "luptă" alături de "austriecii autentici, harnici și cinstiți" împotriva străinilor, leneșilor și mincinoșilor.

Austrieci autentici vs. străini și azilanți

Deși nu i se poate imputa faptul că nu este familiarizat cu principiile toleranței și ale așa-numitei "political correctness", principii cu care încearcă

sistematic să convingă opinia publică internațională și să demonstreze că de fapt ideile democratice primează, Haider cade frecvent în capcana xenofobiei și a intoleranței. Folosind sintagme ca “înstrăinare” (Überfremdung), “epurare etnică” (Umvolkung) împrumutate din arsenalul nazist, Haider a avertizat asupra pericolului pe care-l reprezintă politica permisivă a guvernului la adresa imigranților și a azilanților. “Suntem amenințați de posibilitatea unei continue înstrăinări prin naturalizare(...) și prin extinderea în est. Recomand guvernului să își creeze un nou electorat, fiindcă pe cel vechi nu mai poate fi deloc sigur”. (Die Presse, 10. 07.1998). Mișcarea xenofobă a FPÖ-ului din 1993 condusă sub titlul “Austria pe primul loc!” nu a avut efectul scontat, în schimb a dus la desprinderea de partid a facțiunii liberale conduse de Haide Schmidt. Exprimând necesitatea unei “soluții finale” (Endlösung) în privința străinilor, campania electorală a FPÖ-ului din Viena în septembrie 1999 expunea afișe electorale care îndemneau la încetarea “înstrăinării Austriei” și “abuzului de acordare a azilului politic”. Broșura electorală a partidului în septembrie 1999 conținea sub titlul “Știați că...” o serie de “revelații” la adresa comportamentului străinilor, asociat în principal cu traficul de droguri și criminalitate. Campania era în principal direcționată împotriva “traficantilor de droguri” din țările africane care, conform unei reprezentante FPÖ în Parlament “nu doar că arată altfel, ci se și comportă altfel, deosebit de agresiv. Acest lucru se datorează naturii acestor oameni. Majoritatea stau ilegal în Austria, majoritatea sunt traficanți de droguri și sunt excesiv de agresivi”. (Stenografie după discursul în Parlament, 10.05.1999) Această opinie despre inferioritatea nativă a persoanelor de culoare provenind din țările africane a fost apoi confirmată de Haider însuși: “Am fost în Namibia cu familia mea pentru că am vrut să constat cum este să trăiești împreună cu negrii acolo unde ei sunt majoritari. Cu negrii există o problemă. Nici măcar acolo unde dețin majoritatea nu reușesc să facă nimic. Nu are rost nici măcar să îți bați

capul cu ei.” (ZiB, 1.03.1995) Campania mistificării și acerbei exagerări a culminat cu teoria explicativă a președintelui Parlamentului, Thomas Prinzhorn, membru marcant al FPÖ, teorie referitoare la numărul mare de străini din Austria. “Azilanții și străinii au o serie de avantaje. Ei primesc de la asistenții sociali medicamente pe bază de hormoni pentru creșterea fertilității lor. Austriecii rar primesc așa ceva.” (Stuttgarter Nachrichten, 19.09.1999)

Austrieci cinstiți

Grija și respectul lui Haider pentru generația celor care au luptat în război este probabil cea mai autentică parte a identității lui.⁶ Moștenind psihologic (părinții lui au fost simpatizanți convinși ai regimului nazist) și material⁷ generația nazistă, Haider se lasă adesea controlat de afecțiunea pentru cei care “au caracter și care au rămas fideli convingerilor lor până în ziua de azi, în pofida opoziției pe care au trebuit s-o înfrunte” (Discurs în fața unor ofițeri SS, Krumpendorf/Carintia 1995). În categoria austriecilor “cinstiți” intră și Walter Reder, ofițer SS întors în Austria în 1985 după o condamnare pentru masacrul a mai mult de 1000 de oameni în Marzabotto. El nu este decât “un soldat ca alte sute de mii de soldați. El și-a făcut doar datoria, așa cum i-o cerea jurământul militar”. (Kärtner Nachrichten, 14.02.1985) Mai mult, soldații SS nu doar că nu sunt vinovați, ci au fost oameni care au luptat pentru cauza dreaptă a democrației:

“Haider: Am spus că soldații Forțelor Armate Germane au făcut posibilă democrația, așa cum există ea astăzi. Dacă nu ar fi opus rezistență, dacă nu ar fi fost în est, dacă nu ar fi luat măsuri, atunci... Profil: Sintagma «a opune rezistență» a fost folosită ca modalitate de justificare de către Forțele Armate Germane.

Haider: Atunci trebuie să ne întrebăm astăzi cum au stat lucrurile într-adevăr.”

Conceptele vagi și gratuit-neproblematic aplicate Holocaustului și ororilor nazismului⁸

culminează chiar în “scăpări” terminologice care par să evidențieze tipul de convingeri cărora Haider le este tributar. Lagărele de concentrare au fost în fapt “lagăre de pedepsire” iar Austria este supusă “înstrăinării” și “epurării etnice”.

Austrieci harnici vs. paraziți sociali

Campania împotriva politicii sociale a guvernului social-conservator dusă de FPÖ a împărțit poporul austriac în două tabere: austriecii harnici și eficienți, care participă la progresul economic al Austriei și tabăra “paraziților sociali” care profită de pe urma muncii oamenilor harnici. “Paraziții sociali” includeau, pe lângă tinerii care, obișnuți să trăiască într-un sistem economic asistențial, trăiau de pe urma asigurărilor și subvențiilor de la stat, categoria socială a artiștilor, văzută ca fiind parazită, ineficientă și primejdioasă și bineînțeles cea a străinilor, văzuți ca profitând de sistemul economic socialist care subvenționa toate categoriile sociale care nu se puteau întreține. Politica propusă de FPÖ includea o restructurare drastică a sistemului economic și minimizarea pierderilor datorate acestor categorii păguboase de cetățeni. Avertismentul lansat de Haider suna clar: “Cine nu muncește, trebuie să se reobîșnuiască cu munca. (...) Acesta este un semnal pentru tineri (...) și pentru toți paraziții sociali care trebuie să știe: «Carnavalul s-a terminat, e timpul să ne apucăm de lucru»”. (FPD, 29.10.1998) sau, cu ocazia unei greve, “Cei care strigă în fundal vor avea nevoie de aerul pe care-l consumă strigând. Pentru a munci.” (“Der Standard”, 5.10.1994)

POZELE ȘI MĂȘTILE LUI JÖRG HAIDER

Talentul redutabil a lui Haider de a “pune în scenă” o piesă perfectă, este un fapt mult dezbătut în Austria. Chiar dacă problemele FPÖ din ultima perioadă au fost numeroase, mai mulți membri din vârful FPÖ fiind fie închiși, fie judecați

pentru delikte financiare grave, iar doi acoliți apropiați au plecat din partid pentru a se întoarce mai târziu (azi unul dintre ei e ministru de finanțe – Karl Heiz Grasser, iar celălalt președinte al Parlamentului – Thomas Prinzhorn), imaginea lui Jörg Haider pare să nu fi suferit de pe urma acestor scandaluri. Pare evident faptul că FPÖ-ul e asociat cu însăși imaginea lui Haider. De aceea, orice scandal din partid întărește prestigiul șefului acestuia, privit ca o victimă la vârf, ca un conducător căruia unii sau alții dintre subordonați nu i-au fost fideli și care este astfel împiedicat să își pună în aplicare planurile. Ceea ce îl face pe Haider atât de periculos este tocmai capacitatea lui de disimulare, jocul lui multiplu, bazat pe cel puțin trei măști distincte.⁹

Haider și politica revoltei

Prima astfel de mască este cea de Robin Hood, identitate pe care și-a asumat-o singur de nenumărate ori. Forță a binelui care luptă împotriva celor “bogați și puternici”, în particular împotriva sistemului de guvernare, Robin Hood-ul austriac s-a angajat într-o vânătoare a nedreptăților care i se fac acelui “om simplu” (kleine Mann), în numele căruia el luptă. “Nu există sezon în care vânătoarea sălbăticiunilor roșii și negre să fie interzisă” (referire la culorile partidelor la guvernare). Folosind imagini ale luptei împotriva mafiei și sintagme ca “Viena nu trebuie să devină un Chicago”, Jörg Haider și susținătorii lui s-au lansat într-o campanie de discreditare a clasei politice oponente: “Nu membrii FPÖ sunt dăunătorii democrației. Noi suntem pesticidul împotriva lor. La noi roșii și negrii conduc, în loc să fie închiși în rezervații așa cum ar trebui.” (Die Presse, 10.09.1990) Dar un astfel de erou nu-și poate păstra atribuțiile dacă face parte din categoria celor “puternici și bogați”. Cum poate face parte Robin Hood dintr-un guvern împotriva căruia trebuie să lupte, pentru a demonstra omului simplu că îl reprezintă în continuare? Se pare deci că plecarea de la guvernare a lui Haider poate să

aibă și o altă motivație decât presiunea sacțiunilor Uniunii Europene. Dându-și demisia de la guvernarea partidului, el rămâne totuși șeful din umbră fiindcă, așa cum spunea Susanne Riess-Passer, actuala președintă a partidului, “FPÖ este Jörg Haider”. Astfel Jörg Haider își poate relua și rolul de Robin Hood. Ultimele acțiuni ale lui Jörg Haider demonstrează că încercările conservatorilor de a-l “neutraliza” cooptându-l la guvernare eșuează. Robin Hood-ul din persoana lui Jörg Haider găsește mereu modalități de a “lovi” în opozanți.

Haider și erotizarea politicii

A doua imagine pe care Haider a reușit să o exploateze cu succes e cea a sportivului plin de forță și bărbăție. Haider personifică pentru mulți austrieci bărbatul care, pe lângă inteligența și forța intelectuală, are și atuurile fizice ale omului puternic și sănătos. Participând la câte un maraton în Carintia sau New York, făcând alpinism și bungee-jumping, Haider consideră aceste activități ca “dovezi de bărbăție” și “autodisciplină” care servesc ca exemplu generației tinere. Multe din campaniile lui electorale exploatează acest concept de forță fizică și disciplină.¹⁰

Acest cult al corpului ca parte a unui program populist nu e atât de nou pe cât ar putea părea. Conceptul supraviețuirii celui mai puternic, legat de cultul masculinității și feminității este o concepție social-darwinistă exploatată și de mișcarea nazistă. Imaginea conducătorului carismatic și a forței masculine a făcut parte și din campania purtată de Hitler. Fascinația pe care acesta o avea asupra celorlalți e un fapt bine cunoscut astăzi.

Într-un mod similar, Haider a exploatat și el avantajele unei astfel de abordări. Succesul lui Haider la electoratul feminin și aprecierea de care se bucura în rândul bărbaților care îl percep ca pe un “exemplu de bărbăție” e un fapt constatat în sondajele de opinie.

Haider și umanizarea politicii

A treia imagine de care se folosește cu succes Jörg Haider exploatează principiul “prietenului mereu aproape”. Jörg Haider și-a creat imaginea de politician care este mereu în contact cu oamenii cărora le înțelege problemele și le împărtășește bucuriile. Afizele electorale din 1999 îl reprezentau pe acesta împreună cu echipa lui îmbrăcați în haine de muncitori, fără pretenții de superioritate și mereu comunicând cu “oamenii simpli pe limba lor”. Această imagine de politician care se identifică cu problemele oamenilor, care luptă să reprezinte “oamenii simpli, hamici și cinstiți” a reprezentat un uriaș capital electoral pentru Jörg Haider. Așa cum relatează săptămânalul “Profil” în urma alegerilor locale “Jörg Haider a avut dreptate cu motto-ul său «Noi nu câștigăm în sondaje, noi câștigăm în alegeri». Încă o dată a avut dreptate și încă o dată a atras alegători «roșii». Și asta cu o luptă electorală clasică. Prezența mediatică a fost foarte redusă, în schimb mult mai multe strângeri de mâini și halbe de bere gratuite împărțite în corturile festive. Motivele reușitei sunt multiple. În jur de 400 de sate au fost vizitate de Haider în această campanie. Unde se ducea, era așteptat o audiență de două ori mai mare decât cea de acum cinci ani.(...) În birturi asculta plângerile oamenilor și povestea și el mici istorioare despre nedreptățile mărunte de zi cu zi.” (Profil, 6.03.1999) Mizând pe forța lui de convingere și pe farmecul lui, aplicând principiul “nouă ne pasă”, Haider a reușit să își apropie alegătorii și să le câștige încrederea într-o măsură în care opozanții lui nu au reușit.

În acest context, succesul electoral al lui Jörg Haider nu mai trebuie să surprindă. Haider a dus la îndeplinire toate premisele succesului jocului electoral, și chiar a găsit tactici proprii de “momire” a electoratului. Tendințele lui de dreapta sunt privite doar ca o coordonată a personalității lui, aparent nu destul de semnificativă pentru a fi sancționată de alegători. În schimb ceea ce surprinde este faptul

că un astfel de joc este posibil într-un sistem considerat democratic, într-o ordine bazată pe toleranță și deschidere. Succesul lui Haider în Austria nu face decât să avertizeze asupra faptului că principiile democrației pot fi subminate din chiar interiorul ei. “Critica complice” a postmodernismului, pendularea continuă între afirmare și negare și populismul sunt premisele care fac posibilă ascensiunea politică a unui Jörg Haider.

BIBLIOGRAFIE:

1. Klaus Ottomeyer, *Die Haider-Show (Show-ul Haider)*, Drava Verlag, Klagenfurt, 2000.
2. Hans Henning Scharsach, *Haider, Österreich und die Rechte Versuchung (Haider, Austria și Tentația Dreptei)*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2000.
3. Neue Züricher Zeitung, 27/28 Mai 2000.
4. Wiener Blätter 6/1994.
5. Profil 6.03.1999, 21.08.1995.
6. Die Presse 17.04.1987, 18.07.1998, 10.09.1990.
7. Der Standard 5.10.1994
8. FPD 29.10.1998, 20.04.1995, 26.09.1987.
9. Kärtner Nachrichten 14.02.1985.
10. ZiB 1.03.1995

NOTE

¹ În “Ungleiche west-östliche Ellen” (“În est și vest se măsoară cu măsuri diferite”) din Neue Züricher Zeitung, 27/28 Mai, sunt puse față în față două atitudini contradictorii ale politicii europene: pe de o parte sancționarea hotărâtă a guvernului austriac – format cu un partid de orientare extremă dreapta – pe de alta existența în coaliții guvernamentale a unor partide comuniste. “Comuniștii francezi țin încă la «realitatea vie a luptei de clasă», însă pentru faptul că își privesc acum critic lunga servilitate față de lumea sovietică, sunt considerați curajoși. Dacă PCF declară că nu comunismul, ci doar aplicarea sa a suferit un eșec, partidul poate conta pe un parțial acord al cercurilor intelectuale franceze. Simple greșeli nesemnificative, deci? Dar cum ar fi dacă în Europa de astăzi un partid ar declara că nu doctrina național-socialistă, ci doar stilul în care a fost aplicată a

fost un eșec?”

² Josef Niewiadomski - Die Banalität des Starken, în Wiener Blätter 6/1994

³ Ibidem.

⁴ Hans Rauscher, Eine geschlossene Verdrängungskette (Lanțul închis al refulărilor) în *Haider, Österreich und die Rechte Versuchung*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2000.

⁵ Fessel-Gfk, Exit Poll, în Fritz Plasser și Peter A. Ulram, Analyse der Nationalratswahl 1999. Muster, Trends, und Entscheidungsmotive (Analiza alegerilor naționale din 1999. Tipar, trend-uri și motivații.), Zentrum für Angewandte Politikforschung. Forschungsbericht, Wien, 1999.

⁶ Klaus Ottomeyer, *Die Haider-Show (Show-ul Haider)*, Drava Verlag, Klagenfurt, 2000.

⁷ Jörg Haider a moștenit o proprietate întinsă în Carintia de la unchiul său, un simpatizant nazist recunoscut, care a ajuns să dețină această proprietate în urma unor proceduri ilegale prin care o deposedase pe posesoarea de drept (o evreică) a acestui teren.

⁸ ”Profil: A fost dictatura nazistă ca toate celelalte dictaturi?

Haider: Eu cred că nu trebuie să facem diferențieri între sistemele totalitare. Sunt toate de condamnat. A existat o eră în care au trăit părinții noștri și în care s-a ajuns la măsuri războinice. În același timp, au existat în cadrul regimului național-socialist proceduri care nu pot fi acceptate. Nici unul din membri familiei mele nu a fost implicat în astfel de proceduri.

Profil: Aud bine? «Proceduri». Ce numiți «proceduri»?

Haider: Da, au existat activități și măsuri împotriva unor grupe de populație care au reprezentat încălcări flagrante ale drepturilor omului.

Profil: Aveți greutăți în a pronunța cuvinte ca gazare și ucidere în masă?

Haider: Dacă vreți, putem să le numim ucideri în masă. “ (Profil, 21.08.1995)

⁹ Klaus Ottomeyer, *Die Haider-Show (Show-ul Haider)*, Drava Verlag, Klagenfurt, 2000.

¹⁰ În vara lui 1999, FPÖ-ul răspândea afișe cu Haider și cu alți membri ai partidului care surprindeau alura sportivă a acestora. Motto-ul acestei imagini era “Numai într-un corp sănătos e o minte sănătoasă”. E oare întâmplător faptul că acest motto tradus din latina lui Juvenal apare exact în această formă greșit tradusă și în “Mein Kampf” a lui Hitler?

DIANA MARIAN – Studentă la Facultatea de Științe Politice și Economice în cadrul Universității din București și studentă la Facultatea de Științe Politice din Viena.

Teme antisemite în discursul public (III)

GEORGE VOICU

III. TEME ANTISEMITE ÎN DISCURSUL PUBLIC

Discursul antisemit “pur”, adică acela construit exclusiv pe teme antisemite, este relativ rar în spațiul public românesc de după 1989. Antisemitismul apare de cele mai multe ori ca o componentă, strâns legată de altele, indisociabilă la rigoare, într-o construcție discursivă mai complicată tematic: discursul ultranaționalist. Este vorba de un discurs care *grosso modo* îmbină două categorii de atitudini: una “pozitivă”/“afirmativă”, constând în exaltarea calităților naționale și a atașamentului total la “neam”, și alta “negativă”, constând în respingerea, adesea brutală, a “intrușilor”, adică a minoritarilor și străinilor. Se înțelege că temele antisemite apar în cadrul acestui ultim tip de atitudine.

Totuși, numai aparent ele sînt ușor disociabile. Temele antisemite în discursul ultranaționalist sînt asemenea cărămizilor care alcătuiesc un zid: nu pot fi extrase fără ca prin aceasta construcția să nu sufere. Temele antisemite nu sînt deci reductibile la un număr de cuvinte (deși sînt și așa ceva) izolabile și fără efecte asupra restului discursului. Dimpotrivă, cuvintele antisemite penetrează întregul discursului și au consecințe decisive asupra acestuia. Chiar dacă, în unele cazuri, conotațiile antisemite par – la prima vedere – simple ingrediente stilistice, luînd doar forma unor motive pasagere, ironice sau aluzive (gen “ovreiașul nostru” sau gen “Iuda” celor “treizeci de arginți” etc.), nu a unor teme (care presupun o idee), și în multe texte așa se întîmplă, “sensul” acestora se transmite asupra întregului. Analiza mai atentă a acestor texte extrem-naționaliste pune în lumină – așa cum vom vedea mai departe – că, pentru multe

din acestea, miza lor reală, fundamentală este tocmai antisemitismul, conjunctura fiind menită doar să înșele, să creeze o perdea de fum înapoia căreia loviturile se pot aplica cu mai multă tărie. Cam același rol îl joacă și *codul* – nu întotdeauna același – în care este transmis mesajul antisemit. Toate acestea nu înseamnă că nu sînt și texte pentru care antisemitismul constituie însăși structura lor de rezistență sau chiar unica materie din care sînt făcute. Articolele și cărțile lui Radu Theodoru sînt exemple de netăgăduit de antisemitism – să-i zicem așa – “pur”, de discurs public antisemit.

Temele

Prin teme ale unui discurs, oricare ar fi acesta, înțeleg acele unități ideatice simple, considerate de regulă axiomatice sau inatacabile, folosite, cel mai adesea, ca argumente destinate să susțină o sancțiune, pozitivă sau negativă, explicită sau implicită, ori o judecată de valoare. Temele sînt deci enunțuri sau aserțiuni, reductibile la ceea ce putem numi premise logice, presupuse valide prin uzanță sau prin consens, dar adesea în afara deplinului control logic sau istoric. “Uzanța” sau “consensul” nu exclud însă ca, în unele cazuri, să fie prezentă și o evidentă operație de “raționalizare”. Concret, în cazul temelor antisemite vehiculate de discursul public se întîlnesc adesea tot felul de “argumente” (“fapte”, “întîmplări”, “autoritatea” unor nume, considerații “metafizice” sau “teologice” etc. etc.), acestea prezentîndu-se ca fiind, chipurile, o “construcție logică” riguroasă, derivată irezistibil din “premise”.

Se înțelege că o temă are în general statutul unei alegații, ea fiind invocată pentru a sprijini un

mesaj încă mai radical. De cele mai multe ori, temele sînt elemente analitice (de conținut) ale construcției discursive, dar nu de puține ori se întîmplă ca întregul eșafodaj discursiv să se reducă la o singură temă; dar și într-o asemenea situație, “morala” discursului este mai largă decît tema atacată. Forța persuasivă a temelor este direct proporțională cu “validitatea” lor subînțeleasă, derivarea concluziei întărind și mai mult convingerea/credința în sensul inițial detectat al probelor. Ceea ce arată că un discurs de acest tip pleacă de obicei, dar fără să o recunoască, de la concluzie, în tiparul și în sprijinul acesteia fiind apoi modelate/turnate premisele, “argumentele”, “probele”. Mai simplu spus, avem de-a face mai întîi cu “credința” în ceva, și abia după aceea se produce – nu însă întotdeauna, ci numai atunci cînd se petrece saltul de la stereotip la ideologie – “raționalizarea” credinței.

La rigoare, nici un discurs nu scapă complet acestui cerc vicios: el pare să tragă o concluzie din argumente “independente” și “obiective”, truvabile ca atare în realitate, dar acestea sînt ele înseși consecința unei construcții “epistemologice” și, așadar, încărcate aprioric de sensul concluziei, inițial latente sau ascunse, uneori chiar și inconștiente. Nici un discurs nu este deci întrutotul liber de credințele și valorile autorului său. Cu alte cuvinte, orice discurs poartă o pecete ideologică, mai mult sau mai puțin vizibilă, mai mult sau mai puțin detectabilă, mai mult sau mai puțin conștientă, dar niciodată inexistentă. Dacă acest viciu este detectabil, la limită, în orice discurs public, în discursul animat de teme antisemite el devine o regulă izbitoare.

Discursul public cu teme antisemite se construiește mai întotdeauna din acest fel de idei “de-a gata”, de poncife, de prejudecăți, de stereotipuri, pe care niciodată nu le supune examenului critic (sau, dacă pare să o facă, totul este doar un exercițiu de simulare, căci constă doar în inventarierea și reținerea, frecvent deformată, a acelor probe ce par favorabile temei). Caracterul său ideologic îl privează de buna credință și îl face să

sfideze chiar și evidențele. Bunăoară, o carte precum *Protocolurile înțelepților Sionului* este luată ca atare, *ad litteram* de retorul antisemit, devenind argument irefutabil al convingerii antisemite, deși atenționările și argumentele asupra falsului grosolan pe care-l constituie această carte sînt de notorietate publică. Într-un asemenea caz, concluzia antisemită, chiar dacă nu este trasă în mod explicit (și, de cele mai multe ori, așa se întîmplă), rămîne întotdeauna la îndemîna receptorilor. Chiar latentă, ea are aceeași valoare depistată mai înainte: de a augmenta sensul detectat inițial al “probelor”, de a întări convingerea că interpretarea dată (antisemită) este cea “corectă”, într-un cuvînt, de a falsifica “probele”. Antisemiții nu sînt antisemiți ca urmare a unui raționament, adică *a posteriori* acestuia, ci raționamentul în cauză este urmarea antisemitismului lor aprioric. Deși ei sînt produsul unei ideologii, de care dealtfel se servesc din plin, pe baza căreia își construiesc reprezentările, percepțiile, sentimentele, credințele și ideile, această filiație este – pare-se – prea puțin conștientizată (nu în sensul că nu utilizează o întregă bibliografie, mereu selectivă, menită să susțină credința antisemită, dimpotrivă, adesea o fac, ci în sensul că nu realizează capcanele acesteia).

Cele două direcții ultranaționaliste majore depistate anterior, cea tradiționalistă și cea național-comunistă, nu se deosebesc prea mult sub aspectul temelor antisemite. Și una și cealaltă configurează frecvent același antisemitism *militant* sau *activ*. Acesta se caracterizează în primul rînd prin aceea că uzează de o multitudine de teme care iau forma – fie și numai din pricina repetiției exasperante – a clișeelelor izbitoare, în ciuda faptului că credințele antisemite sînt frecvent “raționalizate”. Chiar dacă sînt cazuri în care juxtapunerea stereotipurilor antisemite nu este totală, în sensul că unele teme sînt cultivate de un autor și ignorate sau chiar respinse de un altul, suprapunerea este însă mai întotdeauna largă. Dealtfel, între multe din aceste teme există o legătură “logică” puternică, una antrenînd de regulă o alta. Este motivul pentru care

nu de puține ori multe teme antisemite sînt exprimate nediferențiat, identificarea lor putînd fi făcută, în aceste cazuri, doar prin analiza de conținut a discursului. Agregarea acestor teme într-un tot, interdependența lor, existența unei derivări “logice” dau de altfel *măsura* agresivității antisemite a discursului în cauză. Între numărul de teme susținute, exprimate fie distinct fie nediferențiat, și antisemitism există o *proporționalitate directă*.

Desigur, sînt cazuri în care antisemitismul se construiește pe o singură temă, și acest fapt nu face automat discursul respectiv mai puțin antisemit. Contează adesea la fel de mult și *stilul* discursiv, care este o marcă precisă a *intensității* “credinței” antisemite. Cînd acesta rezidă în violență verbală, cînd “trăirea” unei teme e mare, atingînd fanatismul, atunci alte teme, deși pot rămîine neatacate explicit, sînt prezente într-o formă implicită, semne ale acestora fiind totuși detectabile – ca pe un palimpsest – în construcția discursivă. Alteori avem de-a face cu texte cu un grad mai mare de codificare, cu o încifrare a mesajului antisemit, nu cu o absență sau o respingere, greutatea antisemită nefiind astfel micșorată; mai mult, într-o nouă situație discursivă a unui asemenea autor, acest potențial antisemit poate deveni manifest. Aceasta e totuși o situație relativ rară, un discurs de această factură fiind de regulă militant și construindu-se de obicei pe mai multe teme (chiar dacă nu pe toate). Iată de ce se poate vorbi, tematic, de un *nucleu dur* al acestui discurs. *Forma* discursului este, apoi, dependentă într-o anumită măsură de *conținutul* acestuia. Desigur, din perspectiva analizei comunicării politice, a eficienței cu care mesajul antisemit ajunge de la emițător la receptor, *codul* este adeseori mai important decît conținutul (temele). Cînd *codul cultural* este mai sofisticat, mai intelectual (trimiînd, de pildă, la *Talmud*, la hassidism, la scrierile lui Israel Șahak, ale lui M. Zimmermann, Nichifor Crainic sau Roger Garaudy), mesajul antisemit devine mult mai criptic și, din punct de vedere social, șansa lui persuasivă este sensibil redusă. Cînd, dimpotrivă, codul cultural este simplu, vulgar,

“pe înțelesul poporului”, șansa mesajului de a fi receptat este considerabil mai mare.

Cu toate acestea, *natura discursului* este dată de teme, de conținut. Dincolo de stilurile, de *codurile diferite* pe care le folosesc, discursurile publice radicale cu conținut antisemit transmit receptorului *același mesaj*: deprecierea, majoră sau semnificativă, a comunității evreiești sau a evreilor ca indivizi. Este motivul pentru care mai întîi voi inventaria aceste teme și le voi analiza în “logica” lor internă, exemplificîndu-le de fiecare dată. Ele sînt, potrivit analizei de conținut pe care am făcut-o pe periodice și pe cărțile antisemite apărute în România după 1990, într-un număr însemnat, nu însă nelimitat.

(1) Prima dintre acestea, nu numai în cronologia post-comunistă, ci și ca frecvență și intensitate, este cea referitoare la **“contribuția decisivă a evreilor la instaurarea regimului comunist în România”** (și, rareori se omite acest lucru, în celelalte țări din estul și centrul Europei). “Evreii au adus comunismul în România” este propoziția-laitmotiv, propoziția-titlu¹, din care decurg grave acuzații – uneori conștiente, alteori inconștiente – la adresa, în general, a întregii comunități evreiești. Lipsite, de regulă, de orice nuanță, prin folosirea cu predilecție a pluralului cu articol hotărît (“evreii”) sau – mai rar – a sintagmei “unii evrei” (avînd însă înțelesul de “numai evrei” sau de “eminamente evreiesc”), aceste discursuri operează cu o imagine standard, cu un portret-robot al evreului, pe scurt, cu “evreul imaginar”. “Evreii au adus comunismul” sau “unii evrei au adus comunismul” sînt, în cele din urmă, identice. Fie într-o formă, fie în cealaltă, această idee este un fel de vulgată istorică, de care uzează, cînd explicit, cînd implicit, o mulțime de intelectuali, lideri de opinie, oameni politici. Ea nu caracterizează deci numai discursul net antisemit, ci, cîteodată, se insinuează și în discursuri cultural-politice a căror țintă nu pare a fi cîtuși de puțin antisemitismul. Este, una peste alta, cea mai curentă și, poate, mai adîncă și mai greu de eradicat prejudecată a opiniei

intelectuale și publice din România.

Cei se susțin că “evreii au adus comunismul” generalizează deci, adesea fără nici o reținere, atribuind astfel când întregii populații evreiești din România când unei părți semnificative a ei, definită sau subînțeleasă ca majoritară sau reprezentativă, responsabilitatea pentru destinul politic comunist al țării. Ideea “metafizică” a “comunismului iudaic”, a unui fel de tropism evreiesc spre comunism se crede adesea verificată empiric, evreii fiind acuzați – cum o face Răzvan Codrescu – că, deși “au fost mai pretutindeni principalii «artizani» ai revoluțiilor marxiste”, ei totuși “nu sînt dispuși să-și recunoască nici măcar o minimă responsabilitate”². Enunțarea și susținerea acestei teme este de obicei însoțită de culpabilizarea globală a evreilor, găsiți responsabili pentru soarta politică tragică pe care România a cunoscut-o după cel de-al doilea război mondial. Comunismul este văzut adesea fie ca o “afacere evreiască” pură, fie, mai rar, ca o “afacere esențial evreiască”, la care au luat parte și reprezentanți notorii ai capitalismului occidental. Exprimarea acestei teme capătă în unele publicații nu numai un caracter programatic, ci și pornografic, menit să intoxice opinia publică. *Europa, România Mare, Politica* au consacrat acestui subiect rubrici permanente sau articole serializate într-un lung șir de numere³, în care “argumentul istoric” este întărit cu expresia licențioasă (bunăoară, folosirea noțiunii de “jidani” și a celor derivate din ea era un procedeu frecvent în *Europa* sau în *Atac la persoană*).

Reproșul adresat evreilor prin această temă pleacă frecvent de la ideea “evreului revoluționar”, cel mai frecvent imaginat în ipostaza “evreului comunist”. Este o idee care are o tradiție venerabilă, și nu numai în cultura românească. A invoca, paradigmatic, “*marxismul «iudaic»*”, așa cum face Răzvan Codrescu⁴, ține într-un fel de o filosofie politică deopotrivă tradițională și răspîndită. Este o filosofie care pune în centru, ca agent determinant al politicii și al istoriei (moderne), un “evreu mitic” infailibil și malefic, pus pe răsturnarea ordinii lumii.

Potrivit unei asemenea imagini, evreul ar avea o propensiune spre extreme, îndeosebi spre extrema stîngă, ceea ce ar face din el sinonimul revoluționarului și, mai ales, al comunistului. Altfel spus, fără evrei, omenirea n-ar fi avut nici revoluții și nici comunism, ambele fiind produse intelectuale și politico-istorice funciar evreiești. “Originile iudaice ale comunismului, preponderența evreilor în toate revoluțiile comuniste europene, structura evreiască notorie a atîtor guverne roșii”⁵, toate acestea “tulbură bunul simț” și, astfel, se poate deduce, oferă cheia veritabilă a istoriei.

Considerațiile de acest tip sînt de regulă în directă filiație cu reflecția politică de extremă dreaptă din România interbelică. Ideea că ideologia comunistă avea sorginte și susținere eminamente evreiești, cultivată atunci îndeosebi (dar nu numai) de legionari, este astăzi resuscitată ca atare, iar autorii ei – idolatrizați. Bunăoară, Traian Brăileanu sau Traian Herseni, avocați ai acestei idei în perioada interbelică, sînt invocați ca surse de referință, ca autorități ale antisemitismului motivat de considerente anticomuniste, scrieri ale acestora fiind republicate sau comentate apologetic în periodice ca *Mișcarea*⁶ sau în cărți precum cele semnate de Grigore Traian Pop, unde “lupta împotriva comunismului jidovesc”⁷ este considerată definitorie pentru Mișcarea Legionară, constituind esența sa ideologică și, pe cale de consecință, legitimînd-o.

Această idee își atinge paroxismul în perioada războiului mondial ultim, când propaganda legionară și antonesciană a intoxicat opinia publică românească cu “știri” privind colaboraționismul populației evreiești cu armata bolșevică, “știri” redescoperite astăzi cu voluptate și reutilizate de mulți *ad litteram*. Antisemitismul “raționalizat” astfel (pe rațiuni anticomuniste) capătă automat greutate, întrucît aceste “știri” pretind a descrie fapte, evenimente, întîmplări, realități. Falsitatea acestor “știri” este astăzi notorie, ceea ce nu-i împiedică însă pe unii să le acorde încă un credit nealterat.

“Evreii – stă scris într-un număr din *România Mare* – trebuie să recunoască un adevăr: vina cea mai mare pentru psihoza antisemită care s-a creat o dată cu agresarea României în 1940, li se datorează lor. În timpul retragerii Armatei Române din Basarabia, evreii au insultat și au umilit Armata Română.”⁸ Spus direct: antisemitismul de atunci a fost ceva justificat, evreii având parte de tratamentul pe care îl meritau.

Cum însă puteau niște civili să atace o armată? se poate întreba pe bună dreptate cititorul. Discursul care cultivă tema “evreilor (care) au adus comunismul” nu are de obicei un răspuns la această chestiune. Întrebarea, de altfel, de cele mai multe ori nici măcar nu este pusă. Când însă se întâmplă să fie formulată, răspunsul se dovedește “ingenios”, căci el rezidă în a afirma că la mijloc ar fi fost un șiretlic al evreilor: “Rostul evreilor nu era acela de a ataca unitățile Armatei Române, rostul lor era acela de a provoca o ripostă din partea română, pentru ca să poată interveni sovieticii. Sovieticii au căutat cu lumînarea pretextul ca să declanșeze un conflict militar, deoarece scopul urmărit de ei era acela de a trece Prutul și de a ajunge la Carpați.”⁹ S-ar zice că sovieticii aveau scrupulul – superior, s-ar putea înțelege – de a-și legitima umanitar atacul împotriva României, evreii oferindu-le ajutorul prin acte deliberat sinucigașe. Iar pe fiecare din acești hărțuitori ai armatei române scria, pesemne, cu litere de-o șchioapă “EVREU”, pentru ca nu cumva să fie confundați.

Logica violenței anti-românești, susține același autor, nu se putea opri la armata română. “În afară de agresarea și de insultarea soldaților români care se retrăgeau, evreii au comis crime împotriva populației românești aflată sub ocupația sovietică. Au fost uciși învățători, preoți, fruntași ai românilor, se cunosc numele lor, ca și numele evreilor care i-au măcelărit, uneori în chip sălbatic.”¹⁰ Alegațiile acestea amenință cu darea în vileag a numelor criminalilor, dar, din pricini evidente, discursul în cauză nu aduce nici o identificare. Scopul lui e doar acela de a arăta că răzbunarea

românilor pe “torționarii și călăii” lor era, cum s-ar zice, “logică”.

Cu toate acestea, după alți susținători ai ideii potrivit căreia “evreii au adus comunismul”, răfuielele nu s-ar fi produs totuși, și aceasta grație mareșalului Antonescu, care, susțin aceste voci, fiind animat de umanism, a evitat acest lucru prin decizia de a-i interna pe evrei în lagărele din Transnistria. Ion Coja, de pildă, folosește cu perseverență acest poncif în mai multe scrieri. Și chiar dacă încearcă, uneori, să-și nuanțeze întrucâtva poziția, admițând că nu toți evreii din România pot fi învinovați de colaboraționism cu Armata Roșie, profesorul de lingvistică de la Universitatea din București nu rezistă totuși tentației de a justifica practicile antisemite din timpul războiului tocmai prin existența acestor “știri”. Pornind de la faptul, considerat mereu incontestabil, că “au fost împușcați soldați români aflați în retragere, alții au fost umiliți în diverse feluri” (de către acești “evrei”), că “au existat evrei printre partizanii sovietici care au acționat în spatele frontului, în zona ocupată de armata română”, acest autor conchide: “Este în firea lucrurilor ca, în replică justificată la aceste atacuri ne-loiale, armata română să nu-i fi atins pedepsitor doar pe cei propriu zis vinovați! *A la guerre comme à la guerre* totuși”¹¹.

Acuza “evreii au adus comunismul” se bazează în general, cel puțin ca frecvență a apariției în discursurile publice, pe constatarea empiric-istorică a *suprareprezentării minorității evreiești* în structura etnică a celor care compuneau Partidul Comunist din România în perioada dintre cele două războaie mondiale și, mai ales, în perioada în care țara a fost comunizată. În acest ultim caz, prezența în structurile de comandă ale partidului și ale poliției politice (Securitatea) a mai multor persoane de origine evreiască devine obsesivă și, prin derivare, un cap de acuzare irezistibil.

Suprareprezentarea în cauză este, după datele istorice, de netăgăduit, numai că ea este în mod evident rău evaluată și interpretată. “Regimul comunist din România – se susține într-un lung serial

publicat de *România Mare* – a fost, încă de la apariția lui, în totalitate opera evreilor și a masoneriei. În 1944, când trupele sovietice, cu sprijinul aviației anglo-americane, au bombardat zi și noapte Țara [sic!], au invadat România, Partidul Comunist avea circa 400 de membri, toți aflați în închisori, cu excepția evreilor, care reușiseră să ascundă cu dibăcie secretul că formau, de fapt, adevărata masă comunistă a Țării. În câteva luni, Partidul Comunist a atins cifra de 200.000 de membri activi, în marea lor majoritate evrei, care au luat, astfel, în mâinile lor destinele României după intervenția violentă a lui Vișinski din 6 martie 1945.”¹²

Instaurarea regimului comunist în România capătă astfel o consistentă “explicație”: “Partidul Comunist Român era instrumentul comunității evreiești locale. Membrii guvernului, evrei, și cei din celelalte funcții ale statului erau, toți, la ordinele Kahal-ului evreiesc, adevăratul stăpîn al României.”¹³ La fel ar fi stat lucrurile și în privința compoziției etnice a organelor de represiune ale noului regim: “Poliția comunistă din București era formată din evrei, de la portarul înarmat pînă la directorii și șefii «Securității».”¹⁴ Cît despre instituția din urmă, Securitatea, se afirmă fără echivoc că “membrii acestui trust terorist erau în totalitate evrei”¹⁵.

Mai mult, în opinia colaboratorului de la *România Mare*, evreii care făceau parte din structurile de putere comuniste își păstrasera religia, în timp ce “comuniștilor creștini” (sic!) li s-ar fi interzis identitatea religioasă. “În felul acesta evreii formau «un stat separat» în interiorul Statului Român, prin intermediul Partidului Comunist. Pe sclavia, teroarea, foametea și mizeria generală a creștinilor români se clădeau fericirea și viața «națională» a unei minorități evreiești, care întotdeauna a dus o existență parazitară pe spinarea societății noastre.”¹⁶ Autorul acestor idei maimuțarește obiectivitatea la acest capitol, luînd în considerare și structura ne-evreiască a noii puteri comuniste, căreia îi aplică însă o soluție caracte-

rizată de consecvența antisemită: “Bineînțeles că erau și mulți ne-evrei în cadrul camarilei comuniste de la București, dar aceștia nu erau decît niște oameni de paie în mâinile evreilor. De cîte ori un creștin se afla într-o funcție importantă, pentru a arăta poporului că și creștinii ocupă posturi-cheie, acest «mameluc» era sfătuit de un «secretar» sau «consilier» evreu, care deținea, de fapt, adevărata putere.”¹⁷

“Dominația totală a evreilor” în primii ani de după cel de-al doilea război mondial, nu numai în România ci în întregul bloc comunist est-european¹⁸, nu poate fi “înțeleasă”, însă, după cum deja se poate întrevădea, în absența convingerilor conspiraționiste. Autorul citat invocă un fel de cauză primă sau fundamentală a “dominației evreiești”, care lămurește singură *de ce* s-au petrecut evenimentele astfel: “Superguvernul Mondial Iudaic”. Acesta, se afirmă în același loc, dar și în multe altele, ar exista de multă vreme în istorie, el fiind responsabil de tot ceea ce s-a întîmplat semnificativ în acest secol (și nu numai) pe întreg mapamondul. Evreii ar fi provocat, bunăoară, criza economică din 1929, ei avînd în mînă pîrghiile de a genera oricînd așa ceva, dacă le va fi lor convenabil. Originea blocului sovietic este “explicată” la fel: “Roosevelt și Churchill au cedat Țările [sic!] noastre tiraniei roșii din ordinul direct al lui Bernard Baruch, șeful evreu al Consiliului Imperial al Marii Masonerii Universale.”¹⁹

Tema cunoaște cîteodată complicații teoretico-istorice care iau forma paroxistică a ceea ce se poate numi, cu un termen din psiho-patologie, delir sistematizat. Radu Theodoru este un “campion” în acest sens, avînd în vedere mulțimea de texte prin care încearcă să acrediteze ideea “culpei jidanilor” nu numai în istoria României, ci și în istoria mondială. Toate revoluțiile pe care le-a cunoscut modernitatea, de la cea franceză de la 1789 la cea bolșevică, sînt, după el, cauzate de evrei. “Revoluția franceză a fost opera evreimii franc-masonice”²⁰, scrie acest autor, deși astăzi e de notorietate că participarea evreiască la acest eveniment istoric a

fost cvasi-nulă. “Demn de remarcat – scria Léon Poliakov, un istoric reputat al antisemitismului – este cine *nu* a fost învinuit pentru Revoluția franceză, la epoca respectivă, anume evreii.”²¹ Astfel stînd lucrurile, este de înțeles de ce, în epocă, nimănui nu i-a trecut prin minte să-i acuze pe evrei că ar fi fost autori(i) ai Revoluției Franceze. Atunci, asemenea acuze ar fi fost complet neviabile, de vreme ce evreii erau complet marginalizați și, politic, excluși din societatea franceză a timpului; mai mult, pot fi găsite mai multe motive care să indice că o asemenea răsturnare nu era dorită – la sfîrșitul secolului al XVIII-lea – de evrei. Abia după un veac, în 1889, Liga Antisemită din Franța îi “acuză pe evrei că au acaparat puterea în țara lor prin intermediul revoluției franceze”²². Acuzația astfel formulată va face carieră în secolul XX, ajungînd, iată, și la Radu Theodoru.

Ciudățenia este însă că pînă și revoluția național-socialistă germană are o aceeași determinare după același autor: “Doctrina hitleristă n-a fost decît o adaptare germanică a doctrinei rasiale evreiești” și, de fapt, benignă, întrucît “rasismul german a acționat într-o perioadă istorică limitată la un deceniu, [în vreme ce – n.m.] rasismul iudeu acționează perseverent din zorii istoriei umane”²³. Texte de acest gen, literalmente incomprehensibile, se găsesc însă și în alte părți. Iată un extras dintr-o revistă: “Evreii au luat puterea în Rusia în 1917. Toate posturile de conducere ale revoluției erau ocupate de evrei, de sioniști, de naziști evrei. Cel mai important: ceea ce-i una era ideologia fascismului și a nazismului.”²⁴

Într-un asemenea scenariu, România nu putea fi altceva decît o “pradă” politică pentru evrei. “Teroarea iudeo-komintemistă”²⁵ și “Evreii, asasinii conducătorilor României”²⁶ sînt titlurile unor capitole dintr-o carte care spun singure totul, făcînd citatele de prisos.

Or, dacă evreii domină lumea de atîta vreme, inclusiv prin intermediul instrumentului comunist, cum ar fi putut România să scape acestei fatalități? Infiltrarea evreilor în structurile de

comandă ale partidului comunist și ale poliției politice de la București ținea, s-ar zice, de un fel de legitate a istoriei.

*

Se înțelege că animatorii ideii că evreii aveau o irezistibilă propensiune comunistă ignoră cu desăvîrșire faptul că în rîndul lor erau destui aceia (după toate indiciile, majoritari) care aveau evidente interese – și idei – politice de a prezerva o ordine politică liberal-burgheză, de a fi partizani ai economiei libere de piață, ai proprietății private, ai libertății cuvîntului etc., pe scurt, ai unor valori diametral opuse celor comuniste.

Dacă s-ar avea în vedere un alt fapt istoric netăgăduit (nici măcar de autorii unor asemenea discursuri), anume dimensiunile reduse ale PCR în momentul în care acesta începe operația de comunizare a României (cvasi-totalitatea istoricilor apreciază că numărul celor înscriși în partid nu depășea nicicum cifra de 1000 de persoane în momentul în care trupele sovietice au pătruns pe teritoriul României), atunci ar fi mai mult decît evident că populația evreiască era în zdrobitoare majoritate necomunistă. Admițînd, pentru necesitățile demonstrației, ipoteza, vădit absurdă, că toți cei 1000 de comuniști ar fi fost evrei, și raportîndu-i la cei 400.000 evrei care supraviețuiseră războiului, rezultă că ponderea evreilor comuniști era de 0,25%! Nimeni însă din cei care propagă ideea că “evreii au adus comunismul” nu face această elementară, dar edificatoare, operație aritmetică. Motivul este simplu: micimea acestui procentaj ar demola unul din “argumentele” considerate forte ale acestui tip de discurs. Iată de ce toate publicațiile extremiste reiau incontinent această acuzație, devenită un fel de litanie a discursului public care clamează că “evreii au adus comunismul”. Ea este de regulă sprijinită de invocarea cîtorva nume de evrei plasați la vîrfurile partidului comunist sau al poliției politice după 23 august 1944, în frunte cu Ana Pauker, Leonte Răutu, Iosif Chișinevschi, Ștefan Voicu, Mihail Roller, Alexandru Nikolski ș.a. Faptul că “e vorba de evrei

care nu își recunoșteau originile, apartenența religioasă; de aceia care își negaseră proveniența socială spre a avea un dosar cât mai curat ori își renegaseră familia, părinții, soții și copiii”²⁷, după cum arată un istoric, nu are nici un fel de importanță pentru cei pătrunși de “adevărul” propoziției “evreii au adus comunismul”. Ei strigă mai departe: “în cadrul genocidului comunist contra neamului românesc, s-au remarcat prin sălbăticie, cruzime și sete de sânge românesc, o serie de figuri precum Hannah Robinsohn-Pauker, Burah Tescovici alias Teohari Georgescu [sic!], Nikolski alias Grümberg, Zeller, Dülberger și alți români mai români decât Ștefan cel Mare și Mihai Viteazu la un loc.”²⁸

Or, opțiunea ideologică a unor evrei pentru comunism nu a fost făcută în numele evreității lor, ci, mai degrabă, *împotriva* acesteia. În asemenea situație, stigmatizarea evreității este o operație lipsită de sens. Condiția trans-națională pe care viziunea comunistă o presupune e ea singură îndeajuns de lămuritoare. Dar nu e numai atât. Pusă într-o paradigmă mai largă, adoptarea viziunii comuniste de către unii evrei poate revela și altceva. Meditația unui intelectual evreu din România ca Arnold Schwefelberg asupra opțiunii comuniste a celor doi copii ai săi (poeta Veronica Porumbacu fiind unul din aceștia) merită reținută: “Aceasta [opțiunea comunistă a copiilor – n.m.] desigur datorită și faptului că primiseră o educație universal-umană, iar nu una evreiască, astfel că nu activaseră pe teren național evreiesc, necum sionist.”²⁹

Dealtfel, potrivit studiilor istorice întreprinse, ponderea evreilor în PCR în perioada interbelică nu era majoritară, chiar dacă era semnificativă, importantă. După Dinu C. Giurescu, în 1933 evreii alcătuiau 18,2% din totalul membrilor PCR, românii fiind în proporție de 22,7%; majoritari în PCR erau, atunci, minoritarii luați împreună (ungurii, evreii, rușii și ucrainenii)³⁰. Compoziția aceasta avea însă să se schimbe rapid după 23 august 1944, când PCR resimte nevoia de a fi reprezentant al majoritarilor, drept pentru care duce o “politică de cadre” pe măsură, încercând să se românizeze rapid. Nici compoziția etnică a Securității în prima fază a existenței sale nu probează

gravele acuzații aduse evreilor. După Marius Oprea, care a studiat arhivele Securității și a descoperit statistici edificatoare făcute de Direcția Generală a Securității după înființare, mai precis în august 1948, “din 60 de ofițeri superiori (de la maior în sus) aflați în structurile de comandă ale Direcției Generale, 38 erau români, 15 evrei, 3 unguri, 2 ucraineni, un ceh și un armean.”³¹. Cîteva luni mai târziu, mai precis în februarie 1949, un raport confidențial întocmit la vîrfurile Securității arăta de asemenea compoziția etnică a întregului personal al Securității, compoziție deja “îmbunătățită” din perspectivă etnică: “83% români, 10% evrei, 6% maghiari, iar restul de 1% alte naționalități”³². Proporția evreilor continua să fie importantă, mai mult decât dublă în raport cu ponderea minorității evreiești în ansamblul populației României, dar era totuși foarte departe de ceea ce clamează Radu Theodoru sau George Dănescu.

În perioada instaurării regimului comunist în România (și, în general, în țările Europei de Est), evreii, după cum arată și aceste date, erau într-adevăr suprareprezențați în partidul comunist și în poliția politică. Dar această suprareprezentare, după cum se poate vedea din aceleași date, nu era nici la nivelul pe care-l afirmă unii și nici nu avea sensul pe care-l pretind alții (deseori aceiași)³³. Cum bine scrie Andrei Roth: “Sociologic vorbind, *această supraprocentualitate* [a evreilor în structurile de putere comuniste – n.m.] *nu înseamnă însă nici că majoritatea evreilor ar fi fost comuniști, nici că majoritatea comuniștilor ar fi fost evrei, ci că printre comuniști evreii se găseau într-un procent mai mare decât era ponderea lor în ansamblul populației țării* [...]”³⁴. Suprareprezentarea aceasta nu era nici măcar o noutate, cum bine remarcă același sociolog: evreii fuseseră de mult timp acuzați de dominare a unor domenii (presă, știință, artă, economie etc.). Fenomenul pe care-l constituiau aceste supradimensionări ale evreilor în unele domenii nu e însă deloc misterios, ci are cauze istorice precise (excluderea politică a evreilor din multe domenii s-a corelat cu o “aglomerație” relativă a lor în altele, aceasta pe fondul unei culturi evreiești – caracterizate, între altele, din

pricini religioase, de cvasi-absența analfabetismului – care i-a ajutat sensibil să obțină performanțe competitive în unele profesii liberale). Dealtfel, aceste suprareprezentări erau răspunsuri adaptative ale evreilor în cauză la societățile în care trăiau, date fiind atâtea subreprezentări la care erau condamnați politic.

Există și alte aspecte complet ignorate de discursul antisemit, cum ar fi, de pildă, faptul că, imediat după al doilea război mondial, s-a petrecut o puternică *vizibilizare* a evreilor în conducerea politică a României în primul rînd prin contrast cu situația dinaintea³⁵. În practica politică românească de pînă atunci nu existase nici o tradiție a prezenței evreilor printre guvernanți. Noutatea aceasta este considerată și astăzi – în discursul public cu orientare antisemită – ca un fel de imixtiune în viața politică românească sau, și mai rău, ca un fel de cucerire malefică a țării, deși evreii aveau în acel moment toate drepturile politice, inclusiv pe acelea de a se afla printre cei ce guvernează România. Ideologia etnocratică acuză însă o asemenea situație care, principial, este absolut normală. Dar ea ignoră și realitatea socială a timpului, trecînd cu vederea persecuțiile suferite de mulți evrei în acea perioadă, suferințe care au culminat cu numeroase întemnițări (în general sub acuzația de sionism, dar nu numai). În aceste circumstanțe, care este suportul acuzației că “evreii au adus comunismul”? Discursul în cauză tace la acest capitol.

O formulare de genul “dictatura comunistă adusă de evrei pe tancurile sovietice”³⁶ nu satisface însă pe deplin antisemitismul fanatic, ea cerînd imediat o completare lămuritoare: pentru ca “România să cadă sub dictatura sionistă”³⁷. Or, sioniștii, atunci, plecau în masă din România. Dacă evreii ar fi fost atît de atașați de regimul comunist și dacă ei ar fi fost beneficiarii lui, așa cum susține acest discurs, atunci emigrarea lor în masă din România în Israel după cel de-al doilea război mondial apare ca un fenomen absurd, complet incomprehensibil. Or, fenomenul nu numai că a existat, și nu numai că a avut o amploare considerabilă, dar a avut și o raționalitate sociologică transparentă, la îndemîna oricui dorește să înțeleagă

ceea ce s-a petrecut cu mulți evrei români după război. Bunăoară, numai între 15 mai 1948 și 1951, adică imediat după ce “evreii” – nu-i așa? – s-au instalat la putere în România, nu mai puțin de 116.500 de evrei români sosesc în Israel în cadrul a ceea ce se numește “aliaua în masă” (“*aalia hamoniit*” în ebraică); tocmai proporțiile acestui exod deter-mină autoritățile de la București să stopeze, începînd cu 1951, emigrarea. Alți 106.200 de evrei părăsesc România și se stabilesc în Israel între 1958 (cînd autoritățile comuniste permit din nou emigrarea în Israel) și 1966³⁸. Dacă antisemiții refuză să ia în seamă aceste date, omisiunea lor e, desigur, cu tîlc, căci datele acestea singure subminează întregul eșafodaj antisemit.

Într-un asemenea context, acuza “evreii au adus comunismul în România” devine cumva benignă, inconsistentă, chiar superfluă, dacă avem în vedere că, în general, autorii cu asemenea convingeri au îndeajuns de multe aprecieri superlative pentru comunismul “valah”. Dar cu aceasta trecem deja la cea de-a doua temă a discursului public antisemit din România post-comunistă.

(va urma)

NOTE

¹ A se vedea, de pildă, lungul ciclu de articole intitulat “Evreii au adus comunismul în România”, semnat Traian Romanescu, *România Mare* în perioada 1999-2000.

² Răzvan Codrescu, *Spiritul dreptei* (Ed. Anastasia, 1997), p.144.

³ A se vedea, de exemplu, serialul “România sub ocupație”, semnat Dr. Cristian Negureanu, început în 1997 și continuînd pînă la mijlocul anului 1998 (peste 40 de foiletoane), care a apărut în *România Mare*. Sau, în aceeași publicație, dar mai recent, serialul “Evreii au adus comunismul în România”, semnat Traian Romanescu. Tot în această revistă există o rubrică episodică, dar căreia i se consacră mai multe pagini, intitulată “Problema evreiască, pro și contra”, unde pot fi găsite articole al căror titlu este el însuși edificator (de pildă: “Nu a fost pogrom, a fost război!” în numărul din 27 august 1993). În *Politica*, pentru a da un alt exemplu, un serial intitulat “Kominternul și activitatea sa în România”, de Mircea Mușat, s-a întins pe mai bine de 120 de numere. *România Mare* a publicat în decursul anilor și alte seriale de acest gen, cum ar fi “Comunismul – conspirație mondială evreiască” (în cursul

anilor 1993-1994).

⁴ Răzvan Codrescu, *Exerciții de «reacționarism»* (Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999), p. 70.

⁵ Adolf Vasilescu, “Tarba verde de acasă...”, *Puncte cardinale*, nr. 5/77, mai 1997.

⁶ A se vedea, de exemplu, Dan Dungaciu, “Traian Brăileanu și teoria elitelor”, în *Mișcarea*, nr. 5 (10), mai 1993.

⁷ Grigore Traian Pop, *Garda, Căpitanul și arhanghelul din cer*, vol. I (Ed. EURASIA, 1995), p. 64; apologia acestor idei poate fi găsită, abundent, și în celelalte două volume care i-au urmat acestuia, ca și în *Mișcarea legionară. Idealul izbăvirii și realitatea dezastrului* (București, Editura Ion Cristoiu, 1999).

⁸ Manole Neagoe, “Patimi antisemite (2)”, *România Mare*, nr. 492, 17 decembrie 1999.

⁹ Ibid.

¹⁰ Manole Neagoe, “Patimi antisemite (3)”, *România Mare*, nr. 493, 24 decembrie 1999.

¹¹ Ion Coja, *Legionarii noștri* (Ed. KOGAION, 1997), pp. 71-72.

¹² Traian Romanescu, “Evreii au adus comunismul în România (1)”, *România Mare*, nr. 483, 15 octombrie 1999.

¹³ Traian Romanescu, “Evreii au adus comunismul în România (3)”, *România Mare*, nr. 485, 29 octombrie 1999.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Traian Romanescu, “Evreii au adus comunismul în România (2)”, *România Mare*, nr. 484, 22 octombrie 1999.

¹⁸ În serialul citat e vorba la un moment dat de “dominația totală a evreilor în Germania de Est”. V. Traian Romanescu, “Evreii au adus comunismul în România (18)”, *România Mare*, nr. 500, 11 februarie 2000.

¹⁹ Traian Romanescu, “Evreii au adus comunismul în România (17)”, *România Mare*, nr. 4999, 4 februarie 2000.

²⁰ Radu Theodoru, *România ca o pradă* (Editura Alma, 1997), p.30.

²¹ Léon Poliakov, *Histoire de l'antisémitisme* (Paris, Calmann-Lévy, 1991) – vol. 2, p. 103.

²² Ibid., p. 106.

²³ Radu Theodoru, op. cit., p. 17.

²⁴ Mireille Astrid Popa, “Cine produce antisemitismul?”, în revista *România Mare*, , 27 august 1993.

²⁵ Radu Theodoru, op. cit., p. 300.

²⁶ Ibid., p. 313.

²⁷ Victor Neumann, *Istoria evreilor din România* (Timișoara, Ed. Amarcord, 1996), p. 245.

²⁸ George Dănescu, “Postfață” la Roger Garaudy, *Miturile fondatoare ale politicii israeliene* (București, Editura ALMA TIP, 1998), p. 248.

²⁹ Arnold Schwefelberg, *Memoriile unui intelectual evreu din România* (Editura Hasefer, București, 2000), p.143.

³⁰ Dinu C. Giurescu, “Evreii români. 1939-1944”, *Realitatea evreiască*, nr. 51, 16-31 mai 1997.

³¹ Marius Oprea, “Pagini din «copilăria» Securității române”, *Dosarele istoriei*, nr. 5, 1996, p.36.

³² Ibid.

³³ S-au făcut în acest sens studii sociologice și psihosociologice temeinice, menite să estimeze ponderea evreilor în cadrul mișcărilor radicale și revoluționare. Astfel, un psiholog social olandez, Ernest van der Haag, a susținut că “abia 5 din 100 de evrei au fost radicali, dar 5 din 10 revoluționari au fost evrei.” Apud László Karsai, “Evreii și comunismul: stăpîni sau sclavi?”, I, 22, nr. 2, 12-18 ianuarie 1994, p. 2.

³⁴ Andrei Roth, *Naționalism sau democratism?* (Editura Pro Europa, Tîrgu Mureș, 1999), p. 184.

³⁵ Același proces de vizibilizare a evreilor s-a petrecut și în alte țări care au cunoscut experiența comunistă. În Ungaria, de pildă, potrivit lui Victor Karády, în 1945-1946, “10% din conducerea armatei și poliției comuniste era evreiască, față de perioada de dinainte de 1945 când nu exista nici un evreu în aceste funcții.” (II). După 1945, are loc “o spectaculoasă expansiune a «evreilor Nürnberg» în viața politică a Ungariei”. V. László Karsai, “Evreii și comunismul: stăpîni sau sclavi? (II)”, 22, nr. 3, 19-25 ianuarie 1994, p.14.

³⁶ *Europa*, nr. 124, 4-11 mai 1993.

³⁷ Idem.

³⁸ Carol Bines, *Din istoria imigrărilor în Israel* (București, Ed. Hasefer, 1998), p. 94.

CINE NE CITEȘTE:

Citesc cu mare plăcere “Sfera Politicii” fiindcă de multe ori, prin analizele sale “eretice” și “iconoclaste” îmi contrazice multe idei primite necritic și-mi luminează cotloanele spirituale unde se strâng platitudinile auzite sau citite în grabă în alte părți.

Bogdan Baltazar

Președintele

Băncii Române pentru Dezvoltare,

Groupe Société Générale

GEORGE VOICU – Doctor în Filosofie, conferențiar universitar și Decan al Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității București. Este autorul volumului *Pluripartidismul. O teorie a democrației*.

PLEDOARIE *

Cel puțin trei argumente pledează în favoarea lucrării de față. Cartea reprezintă o apariție oarecum ‘inedită’ în peisajul publicistic românesc dacă avem în vedere faptul că istoria evreilor din România, Europa Centrală și de Est sau de aiurea nu a făcut niciodată interesul istoriografiei de la noi. Mai mult, lucrarea se constituie într-o primă recuperare globală a trecutului evreilor bănățeni și a regiunii în sine, a spiritului tolerant, interconfesionalității și multiculturalismului specifice Europei Centrale. Nu în ultimul rând trebuie menționată aici scoaterea la lumină a unor surse documentare necunoscute până acum, ca de exemplu: *Arhivele Comunității Evreiești din Timișoara și Arad* sau *Arhivele Statului Ungar din Budapesta*, surse ce pot contribui la eliminarea unor ‘puncte de suspensie’ din istoria evreilor și nu doar.

Câteva cuvinte despre autor. Personalitate cunoscută a vieții culturale din România, conferențiar la Universitatea de Vest din Timișoara, titularul cursului de Istorie Modernă Universală, Victor Neumann s-a impus atenției marelui public prin

*Victor Neumann, *Istoria evreilor din Banat*, Ed. Atlas, București, 1999, 271p.

cele câteva zeci de studii și lucrări de istorie, istorie culturală și istoria gândirii politice în secolele XVIII-XX, multe dintre ele apărute la edituri de prestigiu din țară și străinătate.

Cuprinzând istoria a 270 de ani de conviețuire a evreilor în Banat, lucrarea lui Victor Neumann “intenționează să suplonească un gol de informație” (p.7). Structurată în 8 capitole, ce urmăresc evoluția istorică a comunităților evreiești fără a neglija contextul în care aceasta se desfășoară – mai exact istoria statelor în cadrul cărora aceștia au încercat, și chiar reușit, atunci când acest lucru le-a fost permis, să se integreze –, cartea de față realizează, într-o manieră obiectivă, o analiză a organizării, a statutului juridic și politic al comunităților evreiești, a problemelor de cult, învățământ și cultură ale acestora.

Fără să încercăm să tragem concluzii premature și pripite, un element care se evidențiază de la sine este faptul că, indiferent de perioada istorică sau regimul politic pe care l-au traversat, evreii au fost priviți în majoritatea cazurilor mai degrabă ca ‘surse’ și ‘resurse’, atât de către Imperiul Habsburgic cât și de către statul român, fără a reuși însă întotdeauna să scape de

statutul de minoritari, și nu de puține ori de cel de cetățeni de rangul II.

Încă de la așezarea lor în cadrul Imperiului Habsburgic – primii sephardini s-au stabilit în Banat în sec. XVII, iar ashkenazinii la începutul sec. XVIII – statutul evreilor avea să fie reglementat prin ordonanțe imperiale (1776, 1783, 1787). Ordonanțe ce urmăreau, uneori fătis, alteori voalat, același lucru: asimilarea evreilor în structurile imperiului în vederea folosirii potențialului economic și nu numai al acestora în interesul Vienei. De altfel, acest tip de măsuri nu-i vizau doar pe evrei. Ele făceau parte dintr-un amplu sistem mercantil austriac dornic să schimbe mentalitățile regiunii, să creeze un nou tip de solidaritate, să integreze social și economic grupurile de care imperiul avea mare nevoie în desfășurarea politicilor sale, a “*Aufklärung*-ului” germano-austriac în primul rând. Una dintre aceste ordonanțe, emisă de Josef al II-lea în 1783 pe fundalul militantismului iluminist, căuta chiar să impună, sub masca școlilor naționale evreiești, supravegherea și educarea copiilor evrei în atașamentul față de valorile laice și religioase imperiale.

Secolul al XIX-lea nu avea să aducă mari modificări în politica oficială a Vienei vis-a-vis de minorități. Acolo unde asimilarea totală a acestora eșua, se încerca, de cele mai multe ori cu mari șanse de reușită, subordonarea față de interesele statului a

tuturor comunităților etnice și profesionale prin “educarea” tinerelor generații în spiritul atașamentului față de stat. Or, acest lucru presupunea între altele ruperea de tradiții. De aceea, în cazul comunității evreiești “din Banat și Ungaria” această politică imperială avea să producă sciziunea între adepții asimilării și cei care doreau să-și păstreze identitatea, ruptură dusă la ultimele ei consecințe de o lege a Imperiului dualist din 1868.

Din perspectiva adepților integrării, percepută ca singură șansă onorabilă de supraviețuire, această perioadă de aproape un secol a reprezentat o etapă de inițiative venite în întâmpinarea politicii oficialilor. Încă din 1827 în sinagogi se citesc rugăciuni dedicate împăratului, se înregistrează reacții pozitive față de învățământul evreiesc enciclopedic. Evreii caută să se implice în viața ‘cetății’ pentru a găsi soluții la problemele cu care se confrunta comunitatea în general. Și, pentru că modernizarea se afla încă la început, fenomenul avea să ridice o serie de probleme inclusiv comunității evreiești din Banat. Pe de o parte Evreul avea de soluționat dobândirea de drepturi egale cu ceilalți locuitori ai Imperiului dualist, statut care îl plasa în cele din urmă în rândul cetățenilor. Pe de altă parte acesta trebuia să-și adapteze la conduita europeană propria-i spiritualitate. Având în vedere un astfel de fundal întrebarea care

se impune este cum au reușit evreii să facă față unor presiuni ce se făceau simțite atât din interiorul comunității cât și din afară.

Evoluția politică a Imperiului Austro-Ungar, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a adus alte schimbări și răsturnări de situație pentru evreii din spațiul bănățean. Chiar dacă, în condițiile dificultăților generate de emanciparea națională și statală, s-a alunecat destul de ușor spre xenofobie și antisemitism “datorită neputinței intelectualilor – atât maghiari cât și români – de a construi o ideologie națională fără a nega alteritățile”, au existat și momente când s-a vehiculat ideea construirii unui stat maghiar modern și, prin cultivarea particularităților de limbă, tradiție și obiceiuri ale fiecărui popor în parte (J. Eotvos), Banatul pluriethnic a găsit permanent suficiente resurse interne pentru un comportament echilibrat. Această zonă multiconfesională, ce a reprezentat “una din puținele experiențe culturale și politice reușite ale Habsburgilor” (p.94), s-a dovedit un spațiu al convergențelor, al interculturalității și nu doar al unei singulare culturi etnice ori religioase. Tocmai de aceea Banatul a și reușit să facă față intensificării antisemitismului de la sfârșitul sec. XIX.

Trecerea provinciei sub autoritatea guvernului de la București, după 1918, a însemnat pentru comunitatea evreilor bănățeni

înlocuirea politicii de maghiarizare cu cea de românizare, de o factură cu totul diferită (Irina Livezeanu). Dacă în cazul celei dintâi se urmărea integrarea evreului în rândul cetățenilor maghiari prin modelarea lui după tiparul naționalismului civic (ce presupunea învățarea limbii maghiare, respectarea și aplicarea legislației, etc.), politica de românizare bazată pe criterii etno-lingvistice a acceptat cu greu ‘integrarea’ evreilor.

Orientarea politicii antisemite a autorităților românești era deja o tradiție în viața culturală și politică a Vechiului Regat și, în ciuda contribuției însemnate a evreilor la dezvoltarea economică a României interbelice, guvernul de la București va alimenta și mai apoi întreține o stare de suspiciune a românilor față de evreii din noile provincii. O suspiciune ce va duce ulterior, printre altele, la devastarea magazinelor evreiești, a templelor, arderea cărților de rugăciune și eliminarea studenților din Universități. La aceasta se adaugă aplicarea unui program de românizare traducibil fie în termenii asimilării forțate, fie în cei ai emigrării provocate. Acest program, ce neglija complet aspectul pluriethnic și plurilingvistic al Banatului, Transilvaniei sau Bucovinei, avea să fie aplicat de aproape toate partidele politice ale României interbelice care, în ciuda diferențelor de ideologii sau programe, aveau totuși un fundament

comun: naționalismul.

Deceniul lui Carol al II-lea, avea să aducă odată cu subminarea normelor și valorilor vieții democratice, o serie de legi antisemite ce veneau de fapt în întâmpinarea unei stări de spirit tradusă și printr-o accentuare a atitudinilor xenofobe – vezi mărturiile lăsate de Mihail Sebastian care, chiar dacă poate fi suspectat de subiectivism, surprinde totuși destul de bine atitudinea societății românești față de problema evreiască. Să nu uităm faptul că o parte semnificativă a intelectualității ce avea acces și succes imediat la public s-a dovedit promotoarea unui antisemitism virulent în anii 1930 (Leon Volovici).

Regimul antonescian avea să aplice la rândul său politici antisemite, e adevărat mult mai radicale, și asta datorită și noilor realități politice și militare ale Europei celui de-al doilea război mondial. Stăruind în direcția românizării, inițiată încă din primul deceniu de după Unire, împinsă la forme demente de guvernarea legionară, Antonescu va urmări în realitate înlăturarea evreilor din viața socială și economică a României, transformarea lor în “monedă de schimb” cu Germania, în condițiile în care România era oricum subordonată economic și militar celui de-al treilea Reich. Fără să încercăm să emitem acum o judecată de valoare asupra regimului Mareșalului, o concluzie o putem exprima prin chiar cuvintele

autorului: “...este adevărat că Antonescu a dictat legile antievreiești, a subscris la ideologia nazistă, a organizat lagărele din Transnistria... a organizat masacrul evreilor de la Odesa, dar nu este mai puțin real că 57% din evreii români au supraviețuit războiului, ceea ce a reprezentat cel mai mare procentaj de supraviețuitori din țările Europei centrale și de est”. (p.159)

Conștientizând în mare opresiunile la care a fost supusă populația evreiască din România de către regimurile politice ale primelor patru decenii ale secolului XX, se pune întrebarea de ce o parte a acesteia a aderat după 1945 la ideologia comunistă, asta cu atât mai mult cu cât publicistica est-europeană actuală înregistrează recrudescența unui mai vechi mit: cel al iudeo-comunismului. Răspunsul, fără să încerce să acopere toate nuanțele, poate fi căutat în starea de confuzie pe care au trăit-o mulți membri ai acestei comunități imediat după război – chiar dacă ‘trezirea la realitate’ a fost destul de cruntă – și în speranța ștergerii diferențelor naționale și religioase, a recunoașterii dreptului la existență a idoma semenilor, fără condiționări sau presiuni. Alții, e drept mai puțin numeroși – și asta și pe fundalul influențelor dinspre țările Europei Centrale –, s-au integrat cât se poate de bine structurilor comuniste, în cadrul cărora au activat decenii la rând. Un caz definitoriu

aici este cel al lui Moses Rosen, care fusese preferat de autoritățile comuniste în locul rabinului-șef Alexandru Șafran, ca urmare a verificării convingerilor sale și care s-a erijat în singura ‘voce’ autorizată de statul comunist să vorbească în numele evreilor. De fapt, rabinul Moses a făcut jocul ‘celuilalt’ totalitarism – comunismul tocmai prin poziția sa de ‘insider’. Această atitudine din partea câtorva membri avea să ducă la o dublă interdicere a libertății de expresie a întregii comunități evreiești, atât pe linie politică cât mai ales pe linie de federație. ‘Rezultatele’ nu s-au lăsat mult așteptate. Spre deosebire de Ungaria, unde evreii au rămas în număr aproape identic cu acela din anii ‘45-‘50 (în jur de 100.000), în România regimul comunist a provocat direct și indirect plecarea acestora.

Fără să ne fi propus să atingem toate punctele majore ale lucrării lui V. Neumann, credem însă că această scurtă prezentare a reușit să contureze imaginea unei cărți complexe despre Banatul toleranței și multiculturalismului, despre rolul jucat de evrei în crearea și prezervarea acestui spirit, imagine în favoarea căreia pledează alte nume de marcă ale culturii românești, precum Virgil Nemoianu și Mircea Mihăieș.

Mirela CHIOVEANU

“Dreapta și stânga” *

“Dreapta și stânga” este un eseu, completat de către autor, în mod magistral, cu exemple extrase din realitatea cotidiană și din scrisorile prietenilor sau ale cititorilor ziarului la care colaborează.

Ținând seama de părerile celor de mai sus și influențat de gândirea marilor filosofi politici: Hobbes, J.J.Rousseau, J.Locke, K.Marx, Kant, Max Weber etc., Norberto Bobbio realizează un adevărat roman socio-politic, care are ca temă un subiect amplu dezbătut, respectiv diferențierea dintre dreapta și stânga, precum și actualitatea necesității păstrării distincției celor doi termeni.

Încercarea de a separa dreapta de stânga, a fost o inspirație binevenită din partea autorului, mai ales astăzi, când se simte nevoia operării unei distincții clare între cele două noțiuni, întrucât realitatea ne pune în fața situației de a nu mai putea face diferența între ceea ce este de dreapta și ceea ce este de stânga, conceptele parând a fi destul de ambiguu definite și greu de aplicat în practică.

În ipoteza de lucru a

*Norberto Bobbio, *Dreapta și stânga*, Humanitas 1999, 137 pagini. Traducere de Michaela Schiopu.

autorului, dinamica socială a condus la o schimbare radicală, între ceea ce se considera a fi de stânga sau de dreapta, la un moment dat, observându-se clar că atât una cât și cealaltă sunt astăzi centrate pe ideea de libertate. Numai că stânga încearcă să introducă în sistemul social și conceptul egalitarismului.

Punerea în practică a “libertății egale”, reprezintă o utopie (vezi sistemul comunist), dar, bineînțeles că atât dreapta cât și stânga de astăzi discută la nivel teoretic principiile care stau la baza ideologiilor promovate de fiecare parte. Pe scena politică internațională este greu de găsit un partid strict de dreapta sau de stânga, noțiunile fiind doar abstractizate din nevoia de a diferenția cele două orientări.

A da o definiție concretă și a susține că cineva sau ceva este de stânga sau de dreapta, fără să suporte nici un fel de abatere de la această clasificare, este o operație imposibilă deoarece ține de însuși cel care face diferențierea și încadrarea, deci un rol important îl deține paradigma, implicarea afectivă a persoanei respective.

Practic, indiferent de cât de mult se aseamnă stânga cu dreapta, individul, pus în situația de a alege ce este de stânga și

ce-i de dreapta, o va face în funcție de factorul afectiv, de semnificația emoțională atribuită la un moment dat unei grupări politice.

Dreapta susține foarte mult ideea de libertate, stânga nu neagă această idee, dar este axată mai mult pe egalitate și militanții stângii au încercat să absolutizeze acest concept încât și libertatea devenea egală. Au făcut acest lucru fără să-și definească punctele forte la care se raportează, respectiv egal în comparație cu ce anume? Iar a susține egalitatea distribuirii libertății... e imposibil de comentat.

A susține și a încerca să adaptezi la realitatea cotidiană cele două concepte în stare pură este imposibil, de aceea ceea ce există de fapt în viața politică actuală este o mixtură. Grupurile politice au o orientare de centru dar în funcție de interesul urmărit, devin de orientare stânga sau dreapta.

Este normal să fie așa deoarece, a încerca să aplici ideea de libertate absolută într-un stat este imposibil fără a defini și o anumită ordine publică, libertatea, în forma ei absolută generând anarhie, unde primează “dreptul” celui mai puternic, iar odată cu această stare de fapt, libertatea celorlalți, implicit, ar fi încălcată, deci, plecând de la libertatea absolută se ajunge la un sistem totalitar.

Stânga nu neagă conceptul de libertate, dar încercând

să egalizeze libertatea și să mai și pună în practică această idee, așa cum au făcut comuniștii, s-au izbit treptat de o mare rezistență din partea societății. Faptul că acea societate care se dorea a fi bazată pe egalitate dusă la extrem a respins un astfel de regim, ne dovedește clar că formele extreme sunt greu de aplicat și că societatea, în procesul ei dinamic, creează ceva relativ, care să devină la fel de dinamic, astfel încât să se adapteze nevoilor sociale.

Astfel, ceea ce este de centru poate fi diferențiat doar calificându-se ca fiind de orientare pregnant de dreapta sau de stânga, în funcție de interesul politico-social manifestat de societate la un moment dat.

Pe lângă această stare de lucruri, opera lui Bobbio ne arată o față decentă a stângii, lăsând deoparte faptul că stânga a fost compromisă de adeziunea Uniunii Sovietice la aceste principii, care au fost răstălmăcite de conducătorii comuniști. S-a ajuns până la a identifica stânga cu Uniunea Sovietică, iar la căderea acesteia s-a spus că și stânga a dispărut aproape de tot din viața social-politică, susținându-se chiar existența unei crize ideologice. Spun acest lucru întrucât, întotdeauna, s-a considerat a exista o luptă pe plan social, economic și politic între stânga, reprezentată de socialism și identificată în Cortina de Fier cu centrul la Moscova și

dreapta, reprezentată prin societatea capitalistă.

Lucrarea lui Norberto Bobbio nu aduce neapărat o diferențiere clară între dreapta și stânga, dar e un pas înainte spre acest obiectiv atât de necesar și solicitat de populație, ca dovadă și vânzarea de care s-a bucurat această carte.

Pornită tocmai pentru a stăvili setea opiniei publice de a cunoaște diferența dintre cele două noțiuni antonimice, cartea reprezintă o încercare de a lămurii, pe lângă aceste concepte și necesitatea menținerii diferen-

țierii, sau de a considera desuetă această distincție. Acest fapt a generat, practic, succesul imens de care s-a bucurat această lucrare, succes care l-a surprins până și pe autor. Este de remarcat și momentul în care a apărut pe piață respectiva operă, fiind vorba de campania electorală, moment în care, electoratul încerca să afle cui și pentru ce urmează să-și dea votul.

**Roxana
MITRU-BĂLĂICAN**

*
* *

O lecție de istorie *

Marcată de iluzia “adevărului istoric absolut”, a acelui adevăr care să fie realmente purificat de influențe ideologice și deformări, România postdecembristă s-a dovedit a fi o piață satisfăcătoare de bună pentru cartea de specialitate, cea de istorie. Lucrarea de față, circumscrisă contextului actual, este cu atât mai avizată, cu cât autorul ei, prea bine cunoscutul istoric Dinu C. Giurescu, este adevărat, aflat atunci la vârsta primei tinereți, a trăit din plin evenimentele petrecute în *Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, Editura All, 1999, 310 p.

România în timpul celui de-al doilea război mondial, iar tatăl său, om politic și istoric de marcă, a fost participant direct la viața politică din acea perioadă. Așadar, avem de-a face nu numai cu o lucrare istorică, ci și cu un document cu valoare memorialistică semnificativă – cel puțin în ceea ce privește evenimentele petrecute pe teritoriul României. De altfel, în “Cuvântul înainte” al volumului, autorul enumeră, printre elementele care au compus reconstituirea evenimentelor, și “percepțiile și experiența generației căreia îi aparține” (p. 5).

Volumul, alcătuit din

zece capitole, structurate în funcție de evenimentele majore care au marcat atât perioada de neutralitate, cât și participarea efectivă a României la cel de-al doilea război mondial, urmează firul cronologic al evenimentelor. Într-un stil concis, aproape matematic, autorul discută separat fiecare aspect al problemelor abordate, iar delimitarea foarte clară a acestor părți permite cititorului un acces direct și la obiect la evenimentul sau evenimentele descrise.

Dinu C. Giurescu abordează cu detășare unele aspecte incomode legate de politicile guvernelor care au condus țara în perioada războiului. Astfel, autorul ia în calcul pentru prima oară perioada 6 septembrie 1939 – 26 iunie 1940 ca fiind un interval în care România și-a păstrat neutralitatea păguboasă față de părțile beligerante și față de evenimentele care se petreceau în Europa.

Autorul face referire, pe larg, și la situația evreilor din România, dar și la participarea armatelor noastre la campania germană de pe Frontul de Est. Ceea ce este caracteristic viziunii istorice a lui Dinu C. Giurescu în ce privește soarta evreilor, este faptul că, laolaltă cu prezentarea de date exacte asupra numărului de persoane afectate de politica antisemită a guvernului Antonescu – victime, răniți, evacuați –, istoricul alege o poziție neutră față de tratamentul

aplicat acestora. Autorul nu neagă existența unei politici de exterminare a acestora pe teritoriul românesc și nici nu o banalizează prin introducerea în discuție a *holocaustului roșu*, dar accentuează faptul că, dacă aceste crime sunt de imputat cuiva, cel “arătat cu degetul” nu trebuie să fie poporul român, ci acela care a emis ordinul de represiune – în speță mareșalul Ion Antonescu. Așadar, Giurescu se declară ferm împotriva tezei antisemitismului românesc “ancestral”, punând totodată în vedere generațiilor actuale și viitoare că politica antisemită a guvernului Antonescu se cere a fi cunoscută și luată drept pildă, “spre cunoaștere și condamnare”, și că “a le uita (crimele) este de neiertat” (pagina 166).

În ceea ce privește campania din Est, “amănunt” neglijat de vulgata comunistă și național-comunistă care a scris istoria în funcție de “idealurile mărețe” ale regimului politic căruia îi era subordonată, Dinu C. Giurescu prezintă diverse ipoteze privind motivele de factură militară și politică ale lui Ion Antonescu ce au determinat continuarea înaintării pe teritoriul URSS, desfășurarea operațiilor pe front, ca și statistici exacte ale pierderilor suferite de români în urma înaintării Armatei dincolo de Nistru, spre Stalingrad. Remarcabilă aici este poziția neutră a autorului,

analizarea situației militar-politice a României, a raporturilor cu părțile beligerante la acea dată, exclusiv în baza documentelor. Dinu Giurescu iese astfel din capcana mitologiilor, a viziunilor istorice prefabricate și justificatoare – și mă refer aici la cea a lui Gheorghe Buzatu, consemnată în volumul “Istoria românilor în secolul XX”, ce explică campania armatelor noastre în Est, înaintarea spre inima Rusiei, alături de armata Reichului, prin necesitatea anihilării pericolului comunist, din ce în ce mai amenințător. Această teză pare a răspunde exclusiv nevoii acute de legitimare prin intermediul unei veritabile “vendeta” împotriva a tot ceea ce poartă marca regimului comunist.

Aceasta este, însă, numai o parte din problematica complexă a implicării României în război. Celelalte capitole se referă, în ordine, la pierderile teritoriale suferite de țara noastră în anul 1940, la perioada de guvernare legionară – precedată de abdicarea regelui Carol al II-lea și de preluarea prerogativelor monarhice de către Mihai I, precum și de numirea lui Ion Antonescu la conducerea guvernului României –, apoi la regimul politic autoritar antonescian din perioada 27 ianuarie 1941 – 23 august 1944. Dinu C. Giurescu abordează subiectul regimului impus de mareșal strict din perspectiva evenimentelor și a documentelor deținute referi-

toare la acestea, precum și prin prisma celor declarate în primul rând de mareșal și în al doilea rând de cei care au stat în preajma acestuia – apologeți și detractori, sau doar membri ai Opoziției formal interzise.

Istoricul discută chestiunea raporturilor României cu al treilea Reich, precum și actul de la 23 august 1944 – premisele politice și militare interne și internaționale, situația de fapt, precum și abordările “istoriografice” din anii dictaturii comuniste ale momentului întoarcerii armelor și trecerii de partea Alișilor. Referitor la acest subiect, este demn de menționat, pe lângă pleiada de date și documente prezentate de autor în susținerea diverselor ipoteze pe care le-a abordat, și faptul că autorul permanent se raportează la imaginea pe care o au evenimentele din 1944 în zilele noastre. Dinu C. Giurescu îi condamnă pe aceia care, astăzi, mânați de oarecari interese, ignoră o parte a mărturiilor referitoare la acest eveniment existente în arhive; el spune: “cu ipoteze și presupuneri se poate afirma orice [...]. «Rescrierea» istoriei pentru țeluri politice continuă – pentru unii – și în prezent.” (p. 234).

După discutarea campaniei armatei române pe frontul de Vest, în anii 1944-1945, ca și epurarea acesteia în perioada 23 august 1944 – august 1947, în capitolul final, autorul ne oferă o

trecere în revistă a problemelor supuse atenției cititorilor pe parcursul volumului, însoțită de expunerea propriilor concluzii referitoare la evoluția evenimentelor, la implicarea României și la comportamentul – la nivel decizional – al guvernelor care au condus țara între anii 1939 și 1945. Atitudinea și reacțiile celorlalte țări implicate în acest conflict sunt de asemenea surprinse, această punere în context oferind cititorului o imagine de ansamblu asupra evenimentelor, privite dintr-o perspectivă mai largă.

Ultima parte a lucrării se constituie într-o expunere de către autor a propriei viziuni istorice, venită în urma unui volum foarte bine documentat și în permanență probat de cifre exacte. Dinu C. Giurescu aduce în prezent evenimentele petrecute în timpul celui de-al doilea război mondial în România și pe plan mondial, precum și urmările acestuia, și le reîncadrează în timpul contemporan. Mai mult, face un apel – de remarcat stilul elegant de abordare a problemelor – la “respect pentru adevăr și la o minimă moralitate” (pagina 286), atitudini pe care le așteaptă din partea “învingătorilor din 1945” ca pe “un gest de reparație morală” față de țările din Europa de Centru Est și de Sud-Est.

După o lectură atentă a acestui volum dedicat unuia dintre momentele deosebit de

importante din evoluția statului românesc, cititorul va rămâne nu numai cu o imagine limpede asupra evenimentelor și a atitudinilor oamenilor-cheie din această perioadă, dar va privi în urmă, stând strâmb și judecând drept, cu ochii unui mai bun cunoscător. Și, poate, cu mai puțină mânie și cu mai multă considerație față de varianta oferită – singura cu adevărat viabilă în opinia autorului – de către documente, mărturii, înregistrări. Cu alte cuvinte, cartea trebuie privită drept o lecție de istorie binevenită într-un moment în care identitatea istorică și adevărul acela absolut pe care națiunea română îl caută cu disperarea însetatului care a mers 45 de ani prin deșert sunt deosebit de importante, poate vitale, pentru a putea merge înainte, ieșind din trecut.

Raluca ENE

Paul Ștefănescu

Asasinatele politice în istoria României

Editura Vestala, București, 2000, 237 pagini, preț neprecizat.

Cartea se înscrie pe linia efortului de a oferi o nouă interpretare a istoriei României și o redare cât mai fidelă a adevărului istoric. Pe lângă prezentarea generală a unor asasinate în masă sau a unor modalități specifice de asasinat, sunt prezentate modurile în care a avut loc eliminarea fizică a unui număr de 19 personalități ale istoriei românești (Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, Barbu Catargiu, I.G. Duca, Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Armand Călinescu, Virgil Madgearu, Gheorghe Brătianu și Ioan Petru Culianu).

Anne-Marie Thiesse

Crearea identităților naționale în Europa. Secolele XVIII – XX

Editura Polirom, Iași, 2000, 220 pagini, preț neprecizat. Traducere de Andrei-Paul Corescu, Camelia Capverde și Giuliano Sfichi.

Potrivit autoarei, “Națiunile moderne s-au clădit altfel decât o spun istoriile oficiale. Istoria națiunilor noastre demonstrează că o identitate colectivă se construiește printr-o muncă de asemenea colectivă. Ea ne învață încă o lecție, mai importantă : națiunea a fost elaborată în strânsă legătură cu două idei, pe atunci noi în Europa: fericirea și democrația”. Uniunea Europeană nu poate fi un spațiu al identității, deoarece îi lipsește patrimoniul simbolic pe care națiunile l-au înfățișat indivizilor.

Terence Ball, Richard Dagger

Ideologii politice și idealul democratic

Editura Polirom, Iași, 2000, 270 pagini, preț neprecizat. Traducere de Romana Careja, Adriana Ciotti, Cornel Ferenczi, Monica Marchiș, Olivia Rusu-Todorean și Cristian Urziceanu.

Primul obiectiv al cărții este de a oferi o privire avizată și informată a tuturor ideologiilor majore care au existat și încă există în panorama politică. Al doilea obiectiv este de a explica modalitățile prin care au apărut și s-au transformat aceste ideologii. Structura are 10 capitole (Ideologie și ideologii, Idealul democratic, Liberalismul, Conservatorismul, Socialism și comunism, Socialism și comunism după Marx, Fascismul, Ideologiile eliberării, Ecologia ca ideologie și Viitorul ideologiilor).

Ian V. Hogg

Dicționarul marilor bătălii

Editura Artemis, București, 2000, 240 pagini, 70.000 lei. Traducere de Ligia Caranfil.

Autorul și John Keegan sunt cei mai cunoscuți și cei mari istorici militari în viață în prezent, continuând tradiția istoricilor militari britanici, inaugurată cu strălucire de Sir Basil Lidell-Hart, cel mai mare istoric militar al tuturor timpurilor. Bătăliile înfățișate se întind de la cele ale lui Alexandru cel Mare și până la Războiul din Golf. Sunt redată biografiile a 31 de comandanți (conducători) militari, tot de la Alexandru Macedon încoace.

Roger Faligot, Remi Kauffer

Istoria mondială a serviciilor secrete

Editura Nemira, București, 2000, 546 pagini, 175.000 lei. Traducere de Gheorghe Pienescu.

Apariția prezentată reprezintă primele 2 volume din lucrarea autorilor, volumele 3 și 4 urmând să fie editate ulterior. Volumul I analizează apariția și dezvoltarea serviciilor secrete între 1870-1939. Dacă la început serviciile secrete cuprindeau numai mici grupuri ale elitei (nu degeaba se spune și acum că “este o meserie de seniori”), în prezent sunt niște mașinării imense. În perioada 1870-1939 s-au conturat 5 mari “familii” ale serviciilor secrete (britanică, germană, franceză, rusă și chino-japoneză). Al doilea volum analizează unele cazuri particulare.

Tratatul de la Amsterdam

Editura Lucretius, București, 1999, 200 pagini, preț neprecizat. Traducere de Theodor Tudoroiu.

Lucrarea se înscrie în seria de publicări ale documentelor de bază ale Uniunii Europene. Sunt incluse traducerea Tratatului de la Amsterdam, a Tratatului asupra Uniunii Europene (Maastricht), cu completările intervenite la Amsterdam și a Tratatului instituind Comunitatea Europeană (Tratatul de la Roma), cu modificările survenite la Maastricht și Amsterdam. Pe lângă toate acestea, mai sunt redată și alte documente comunitare.

**Revista este editată de Institutul de Cercetări Politice și Economice și
Fundația Societatea Civilă**

EDITORIAL BOARD: • Călin Anastasiu • Daniel Chirot • Dennis Deletant • Gail Kligman • Dan Oprescu • Vladimir Tismăneanu • G. M. Tamas • **REDAȚIE:** • **Redactor șef:** Stelian Tănase • **Secretar de redacție:** Ovidiu Horia Maican • **Colectivul redacțional:** • Adrian Cioroianu • Laurențiu Ștefan Scalat • Valentin Stan • Mihai Chioveanu • **Publicitate și distribuție:** Claudiu Boboc • **Coperta și tehnoredactarea:** Liviu Stoica

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165. Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției. Tiparul executat la RH PRINTING București

Adresa Redacției: Str. Piața Amzei, nr. 13, Et. 1. CP 212, OP 22, București, Tel/Fax: 01 312 84 96, 01 659 57 90 (Attn Oana Manolache); E-mail: sfera@totalnet.ro.

TALON DE ABONAMENT LA REVISTA “SFERA POLITICII”

(vă rugăm completați cu majuscule)

DA, doresc un abonament la revista “SFERA POLITICII”, începând cu numărul....., pe perioada de:

3 luni (30.000 lei) , **6 luni (60.000 lei)** , **un an (120.000 lei)**

Am achitat contravaloarea abonamentului, în sumă delei, cu mandat poștal nr. sau ordin de plată nr., în contul Fundația Societatea Civilă, nr. 251100922013126 (lei) sau 251100222013126 (valută) deschis la BRD - SMB.

DA, doresc factură fiscală pentru abonamentul achitat.

Nume , Prenume , Vârsta

Compania , Cod fiscal

Profesia , Funcția

Adresa la care doriți să primiți abonamentul:

Strada , Nr. , Bl. , Sc. , Et.

Ap. , Localitatea , Cod poștal , Județ/Sector

Telefon , Fax , E-mail

Vă rugăm completați în întregime acest talon și, împreună cu copia chitanței, sau a ordinului de plată al abonamentului, expediați-l în același plic, pe adresa : Fundația Societatea Civilă - Sfera Politicii, Piața Amzei, nr.13, et. 1, sect. 1, București, cu mențiunea “Talon abonament”, sau prin fax la +40-1-312.84.96. Abonamentele se pot contracta și la sediul fundației, la adresa mai sus menționată. Relații suplimentare la tel. 659.57.90. Creșterile ulterioare ale prețului de vânzare al revistei nu vor afecta valoarea abonamentului contractat.

În prețul abonamentului sunt incluse taxele poștale.